

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030 została opracowana przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z dnia 24.01.2022 r.

Eksperti zewnętrzni:

Ryszard Boguszewski

Monika Pietruczuk

Beata Filipowicz

Spis treści

1. Wstęp	3
1.1 Metodyka prac nad strategią	4
2. Podsumowanie diagnozy Gminy Bychawa.....	6
2.1 Analiza strategiczna (SWOT) Gminy Bychawa.....	28
3. Wizja, misja i cele rozwoju	33
3.1 Wizja i misja.....	33
3.2 Cele strategiczne i operacyjne.....	34
3.3 Kierunki inwestycji (działań) w Gminie Bychawa	38
Cel strategiczny 1. GMINA ATRAKCYJNA DO ŻYCIA I PRACY	39
Cel strategiczny 2. CZYSTE ŚRODOWISKO I ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU	48
Cel strategiczny 3. EFEKTYWNA GOSPODARKA LOKALNA I ROZWIJAJĄCY SIĘ RYNEK PRACY	56
Cel strategiczny 4. GMINA DOBRZE ZARZĄDZANA I AKTYWNE, ZINTEGROWANE SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE	62
4. Wymiar przestrzenny polityki rozwoju Gminy Bychawa.....	72
4.1 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Bychawa.....	72
4.2 Obszary strategicznej interwencji strategii rozwoju województwa lubelskiego.....	92
5. System realizacji i finansowanie Strategii	97
5.1 Proces wdrażania Strategii wraz z wytycznymi do sporządzania dokumentów wykonawczych.....	97
Instytucjonalna struktura systemu realizacji Strategii	98
Mechanizmy i instrumenty realizacji Strategii	100
5.2 Ramy finansowe Strategii.....	101
5.3 Proces monitoringu, ewaluacja i aktualizacja Strategii.....	105
Zasady przeprowadzenia monitoringu i aktualizacji Strategii.....	105
Zasady, tryb i metody przeprowadzenia ewaluacji	113
5.4 Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	116
6. Zgodność Strategii z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi.....	118
6.1 Zgodność z dokumentami wyższego rzędu	119
6.2 Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku i wyznaczonymi obszarami strategicznej interwencji	120
6.3 Zgodność z dokumentami Gminy Bychawa.....	124
Załączniki	127
Spis rycin, tabel i wykresów	127

1. Wstęp

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030 jest zgodna z zapisami art. 10 e ust. 3 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2021 poz. 1372).

Podstawą zapewnienia rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek terytorialnych jest prowadzenie właściwej polityki lokalnej, która uwzględni zarówno walory i silne strony analizowanego obszaru jak również zdefiniowane problemy i hierarchię działań pod względem ich efektywności. Niezwykle istotny jest także stopień akceptacji społecznej dla planowanych kierunków działań. Sprostanie temu wyzwaniu wiąże się z podejmowaniem szeregu decyzji ważnych dla lokalnej społeczności.

Strategia ma ułatwić lokalnym władzom podejmowanie decyzji oraz rozwiązywanie problemów natury uwarunkowań przestrzennych, infrastrukturalnych, gospodarczych, społecznych i środowiskowych, jak również racjonalne organizowanie przyszłych działań. Ponadto strategia spełnia również funkcję informacyjną prezentując zamierzenia władz lokalnych oraz daje możliwość udziału i współpracy w realizacji wspólnych zadań. Oferta współpracy skierowana jest zarówno do partnerów społecznych, samorządowych i gospodarczych jak i do mieszkańców. Jednocześnie docenić trzeba walor edukacyjny strategii, która wskazuje uwarunkowania rozwoju obszaru i dąży do integracji społeczeństwa wokół rozwiązywania kluczowych problemów oraz realizacji przyjętych celów.

W systemie zarządzania rozwojem Polski, podobnie jak w wielu innych krajach Europy, wśród koncepcji polityki rozwoju i polityki regionalnej wyróżnia się podejście ukierunkowane terytorialne – stanowiące jeden z filarów nowego paradygmatu polityki rozwoju, wprowadzanego przez ostatnio przyjęte krajowe dokumenty strategiczne: Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) oraz Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego (KSRR). Skupia się ono na wykorzystaniu endogenicznych potencjałów terytoriów określonych funkcjonalnie.

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030 jest instrumentem długofalowego zarządzania Gminą. Jest to dokument definiujący najważniejsze przedsięwzięcia społeczne, gospodarcze i środowiskowe. Zawiera on zapis misji i wizji rozwoju i prezentuje plan działania wyznaczający strategiczne cele rozwoju Gminy w perspektywie do 2030 roku. Horyzont czasowy niniejszej strategii został dostosowany do obecnej perspektywy finansowej UE 2021 – 2027. Nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej zakłada kontynuację programów Polska Wschodnia, Inteligentny Rozwój oraz Wiedza, Edukacja i Rozwój. Nowe programy obejmą takie dziedziny, jak innowacje, badania i rozwój, kwestie infrastrukturalne, środowiskowe oraz transformację cyfrową. Dodatkowo środki przewidziane w nowym długoterminowym budżecie mają posłużyć również odbudowie po pandemii Covid-19.

Strategia umożliwia efektywne gospodarowanie własnymi zasobami, takimi jak: środowisko przyrodnicze i kulturowe, zasoby ludzkie, infrastrukturalne, czy środki finansowe oraz stanowi formalną podstawę do przygotowania i oceny wniosków o finansowanie zadań ze źródeł zewnętrznych. Dokument ten jest również narzędziem kierowania i intensyfikowania współpracy z partnerami samorządowymi, prywatnymi i pozarządowymi w układzie zarówno lokalnym, jak i regionalnym. Realizacja wyzwań rozwojowych Gminy Bychawa będzie się wiązać z podejmowaniem współpracy pomiędzy samorządami wszystkich szczebli, instytucjami państwowymi, partnerami

społecznymi i prywatnymi. Stąd też Strategia nie obejmuje wyłącznie zadań będących w kompetencjach samorządu gminnego, ale wskazuje na rozwiązania niezbędne dla stałego i efektywnego rozwoju całej wspólnoty lokalnej. Takie podejście jest zgodne z wieloszczeblowym zarządzaniem Strategią.

1.1 Metodyka prac nad strategią

Prace nad dokumentem opierały się na wykorzystaniu szeregu wzajemnie uzupełniających się metod i modeli partycypacyjno-eksperckich oraz prac analitycznych. Model ekspercko-partycypacyjny, pozwala na szeroki udział władz i społeczności lokalnej w weryfikowaniu celów strategii i określaniu sposobu ich realizacji. Dzięki takiemu opracowaniu Strategii możliwe jest połączenie potencjału mieszkańców biorących czynny udział w życiu społecznym z wiedzą oraz doświadczeniem ekspertów.

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022-2030 została przygotowana w toku działań prowadzonych przez władze samorządowe Gminy Bychawa oraz ekspertów firmy zewnętrznej EuroCompass Sp. z o.o. z siedzibą w Lublinie przy ścisłej współpracy z partnerami społecznymi i prywatnymi. Dokument uwzględnia wnioski i rekomendacje sformułowane w ramach szerokiej debaty publicznej.

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022-2030 kładzie nacisk na zrównoważony rozwój Gminy (bazujący na zintegrowaniu polityki środowiskowej, gospodarczej, przestrzennej i społeczno-kulturowej), prowadzący w efekcie do poprawy jakości życia mieszkańców i budowania jego trwałych podstaw ekonomicznych, przy poszanowaniu dla wartości środowiska przyrodniczego.

Struktura dokumentu obejmuje logiczną całość, składającą się z części analityczno-diagnostycznej, części strategicznej oraz części wdrożeniowej. Niniejszy dokument przedstawia syntetyczną diagnozę Gminy Bychawa jak również bilans strategiczny w kategoriach sił i słabości oraz szans i zagrożeń (analiza SWOT).

Szczegółowa diagnoza przedstawiona w załączniku 1 do Strategii zawiera analizę najważniejszych potencjałów i mocnych stron Gminy Bychawa, które powinny stanowić podstawę do dalszego rozwoju i mogą posłużyć do budowania przewag konkurencyjnych Gminy, dzięki którym możliwe będzie konkurowanie o nowych mieszkańców, pracowników, inwestorów i turystów. Diagnoza identyfikuje również szereg słabości, problemów i deficytów obszaru, które należy we właściwy sposób rozpoznać i dążyć do ich ograniczenia lub rozwiązania. W analizie skupiono się na sześciu głównych aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Bychawa z uwzględnieniem uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych:

- * uwarunkowania wynikające z administracyjnego położenia Gminy,
- * środowisko przyrodnicze i walory kulturowe,
- * potencjał społeczny i jakość życia mieszkańców (obecne trendy demograficzne oraz dostępność infrastruktury społecznej),
- * uwarunkowania gospodarcze (rolnictwo, przedsiębiorczość i potencjał do rozwoju turystyki),
- * infrastruktura komunikacyjna i techniczna (wodno-kanalizacyjna, gazowa, elektroenergetyczna),
- * jakość rządzenia w Gminie.

Podstawowe źródła informacji stanowiły dane Głównego Urzędu Statystycznego, dane z Urzędu Miejskiego w Bychawie oraz informacje dostępne na stronie internetowej Gminy. Wykorzystywane były również inne dokumenty planistyczne dotyczące omawianego obszaru. Analizę przedstawiono w ujęciu statycznym, polegającym na pokazaniu wartości danego wskaźnika w roku 2020 oraz dynamicznym, polegającym na ukazaniu zmiany w stosunku do roku bazowego (2014). W celu zapewnienia spójności analizy przyjęto, że podstawowym okresem odniesienia będzie rok 2020 (lub 2019 w przypadku braku danych za rok 2020). Wykorzystane źródła prezentowane są w formie podpisów pod tabelami i wykresami oraz za pomocą przypisów dolnych.

W celu zobrazowania sytuacji społeczno-gospodarczej dane przedstawiono za pomocą perspektywy porównawczej – sytuacja w Gminie Bychawa została przedstawiona na tle powiatu lubelskiego. Sytuacja w Gminie była również zaprezentowana na tle grupy porównawczej (wybrane wskaźniki). Grupę porównawczą stanowią wybrane gminy miejsko-wiejskie z obszaru województwa lubelskiego: Parczew, Szczepleszyn, Annopol, Modliborzycze.

Drugim etapem tworzenia niniejszej Strategii było określenie i wyznaczenie wizji i misji rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 oraz celów strategicznych i operacyjnych, które prowadzą do spełnienia założeń przyjętej wizji rozwoju. Wyznaczone zostały najważniejsze kierunki działań, które umożliwią rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów oraz wzmocnienie potencjałów Gminy Bychawa. Przy opracowaniu celów do Strategii założono, że powinny być one zgodne ze schematem „SMART”. Oznacza to, że wyznaczone cele muszą być specyficzne (Specific), mierzalne (Measurable), uzgodnione (Agreed), wykonalne (Real) i określone w czasie (Timed).

Zaprezentowano również docelowy model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa, który jest zobrazowaniem spodziewanych i zaplanowanych w Strategii procesów rozwoju i ich wpływu na kształtowanie się struktur przestrzennych.

W części realizacyjnej Strategii opracowano system wdrażania Strategii oraz jej monitoringu i ewaluacji. Określono jednostki odpowiedzialne za proces wdrożenia dokumentu oraz wskaźniki monitorujące służące ocenie realizacji założonych zadań. Ponadto przeanalizowano spójność dokumentu Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 z dokumentami wyższego rzędu (na poziomie kraju, województwa lubelskiego oraz powiatu lubelskiego).

W załączniku do niniejszej Strategii przedstawiono opis procesu partycypacji społecznej, czyli aktywności mieszkańców we współtworzeniu koncepcji rozwoju Gminy Bychawa. Zostały tu przedstawione wnioski z uwag zgłoszonych przez mieszkańców Gminy.

2. Podsumowanie diagnozy Gminy Bychawa

Szczegółowa diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy Bychawa stanowi załącznik nr 1 do niniejszego dokumentu. Poniżej przedstawiono podsumowanie diagnozy zawierające najważniejsze wnioski oraz analizę SWOT obejmującą syntezę zjawisk i czynników rozwojowych, w tym problemów, barier oraz potencjałów Gminy i szans rozwojowych. Podsumowanie podzielono na 3 zasadnicze części – społeczną, gospodarczą i przestrzenną wraz z środowiskową. Dodano również wymiar instytucjonalny.

Gmina Bychawa to miejsko-wiejska jednostka samorządu terytorialnego. Położona jest w centralnej części województwa lubelskiego, w południowej części powiatu lubelskiego, około 20 - 30 km na południe od miasta Lublina (koordynaty: 51°01'N; 22°32'E). Siedzibą gminy jest Miasto Bychawa. Od północy, wschodu i południa graniczy z gminami powiatu lubelskiego: Strzyżewice, Jabłonna, Krzczonów, Wysokie i Zakrzew. Od zachodu sąsiaduje z gminą Zakrzówek z powiatu kraśnickiego.

Ryc. 1. Położenie Gminy Bychawa na tle Polski, województwa lubelskiego i powiatu lubelskiego

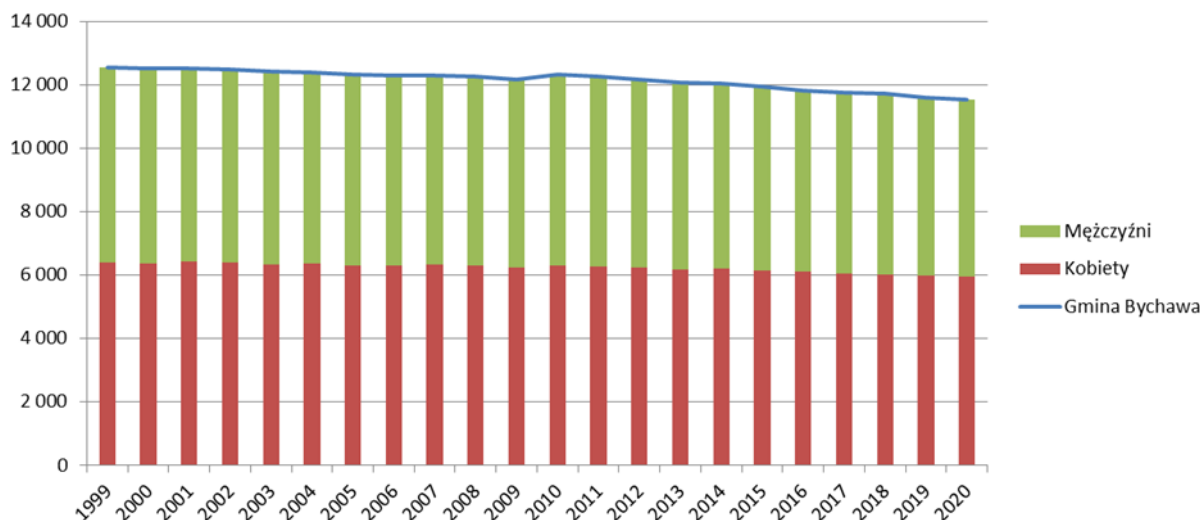
Źródło: opracowanie własne

Wymiar społeczny

Demografia

Analiza struktury ludności w oparciu o wskaźniki pozwala na określenie dynamiki procesów demograficznych oraz ich roli w kształtowaniu potencjału rozwojowego analizowanego obszaru. Struktura ludności to jeden z głównych czynników mających wpływ na możliwości, jak również kierunki rozwoju Gminy Bychawa.

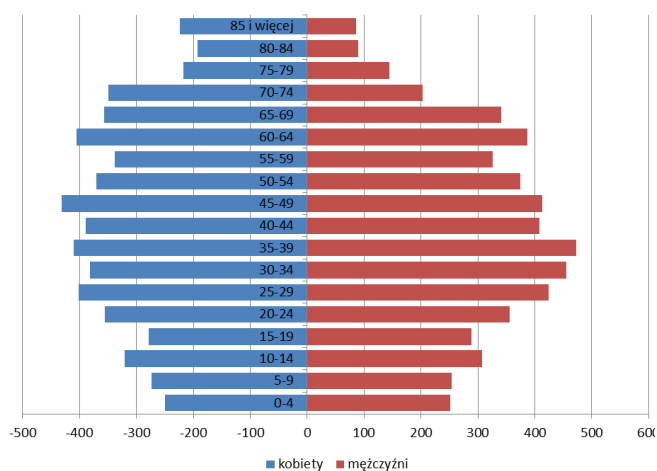
Wykres 1. Liczba ludności w Gminie Bychawa w latach 1999-2020

Źródło: BDL GUS

Zgodnie z danymi GUS w 2020 roku Gmina Bychawa zamieszkała była przez 11 532 osób (w tym 51,59% kobiet i 48,41% mężczyzn), co stanowiło 7,37% mieszkańców powiatu lubelskiego. Z pogłębionych analiz demograficznych wynika, że od wielu lat Gmina Bychawa boryka się ze spadkiem liczby ludności. W przeciągu analizowanych 22 lat **liczba ludności w Gminie zmniejszyła się** o 1 020 osób, a **tempo zmian wyniosło – 8,13%**. Negatywne trendy demograficzne (charakterystyczne dla całego województwa lubelskiego) wpływają na wiele dziedzin funkcjonowania Gminy, zarówno w strefie gospodarczej jak i społecznej samorządu lokalnego. Wymuszają zmiany m.in. w systemie oświaty, opieki zdrowotnej i społecznej. Stanowią również duże wyzwanie dla pracodawców poszukujących pracowników, którzy aby utrzymać rozwój przedsiębiorstw zmuszeni są wydłużać okres zatrudnienia osób powyżej 65 roku życia lub poszukiwać pracowników na innych rynkach pracy niż lokalny.

Wykres 2. Ludność wg płci i wieku w Gminie Bychawa w 2020 roku

Źródło: BDL GUS

Wyludnianie się Gminy wynika z niskiego przyrostu naturalnego, wysokiej liczby zgonów oraz emigracji poza granice Gminy. **Współczynnik**

przyrostu naturalnego w Gminie utrzymuje się na ujemnym poziomie i są to wartości dużo niższe niż dla powiatu lubelskiego. Struktura wiekowa w Gminie Bychawa zdominowana jest przez osoby w wieku 25-39 lat oraz 45-49 lat. Podstawa piramidy wieku mieszkańców Gminy Bychawa wyraźnie się zwęża, co oznacza coraz mniejszy udział w populacji młodzieży poniżej 24 roku życia oraz dzieci. **Obrazuje to proces starzenia się społeczeństwa, co przekłada się na wzrost współczynnika obciążenia demograficznego oraz wskaźnika starości.** W Gminie Bychawa najliczniejszą grupę mieszkańców stanowią osoby w wieku produkcyjnym – 59,9% ogółu ludności (dane na rok 2020). Drugą, co do wielkości grupą są mieszkańcy w wieku poprodukcyjnym – 22,7% ogółu. Natomiast ludność zaliczana do grupy przedprodukcyjnej stanowi jedynie 17,4%. **Wartość współczynnika obciążenia demograficznego** w 2020 roku wynosiła 58,76 i prezentowała się nieco gorzej w porównaniu do wartości ww. wskaźnika dla powiatu lubelskiego, który przyjmował wartość 55,84.

Zgodnie z **prognozą liczby ludności** na lata 2017-2030 (według GUS) na terenie Gminy Bychawa **przewidywany jest spadek liczby ludności powyżej 5%.** Do roku 2030 prognozuje

Prognoza liczby ludności

się, że liczba ludności Gminy Bychawa będzie stale się zmniejszać. Szacowana liczba ludności na terenie Gminy Bychawa **w 2030 roku to 10 941, o 5,12% mniej mieszkańców niż obecnie.** O starzeniu się społeczeństwa świadczy dodatnie tempo zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym według ekspertyzy wynoszące 16,02%. **Wzrost przewidywanego udziału tej grupy mieszkańców jest znaczący, przy jednoczesnym spadku ludności w wieku przedprodukcyjnym.** Sytuacja ta przełoży się w kolejnych latach na dalszy wzrost współczynnika obciążenia demograficznego. Przewidywane **saldo migracji** wewnętrznych i zagranicznych w 2030 roku na obszarze Gminy Bychawa będzie wynosić **poniżej 3‰.** **Oznacza to, iż obszar zagrożony jest odpływem ludności, a w szczególności osób w wieku produkcyjnym.** W wyniku tego stanu rzeczy może się okazać, że grupa osób pracujących stanie się zbyt mała, by podjąć niezbędnym obciążeniom fiskalnym na rzecz niepracujących.

Wzrost udziału osób starszych w społeczności Gminy wpływa nie tylko na sytuację ekonomiczną obszaru, lecz **również na sytuację społeczną i konieczność prowadzenia działań zmierzających do zabezpieczenia różnego rodzaju potrzeb związanych z organizacją systemu wsparcia dla starzejącego się społeczeństwa i przystosowanie przestrzeni do potrzeb coraz liczniejszej grupy seniorów.** Pociąga to za sobą również wzrost wydatków na świadczenia w formie usług opiekuńczych, pomocy w naturze jak i pomocy instytucjonalnej, co wymusza dostosowanie polityki senioralnej do potrzeb mieszkańców Gminy.

Mieszkalnictwo

Na koniec 2019 roku w Gminie Bychawa znajdowały się 3 123 budynki mieszkalne, w których funkcjonowały łącznie 9 952 mieszkania. Liczba mieszkań przypadających na 1000 mieszkańców w 2019 roku kształtowała się na poziomie 340,8 przy średniej dla grupy porównawczej 357,2 i powiatu lubelskiego 335,1. **Wskaźnik ten dla Gminy Bychawa od 2014 roku regularnie wzrasta i od 2015 roku jest nieco wyższy w porównaniu ze wskaźnikiem dla powiatu lubelskiego.** Wzrasta również przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m²) jak również przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania. **Generalnie wyżej opisane wskaźniki pokazują, że sytuacja mieszkaniowa przeciętnego mieszkańca Gminy Bychawa poprawia się.**

Liczba mieszkań komunalnych w Gminie Bychawa na przestrzeni omawianych lat ulega zmniejszeniu. W 2018 roku Gmina dysponowała zasobem 63 mieszkań o łącznej powierzchni 2 348 m² (średnio 37,27 m² na mieszkanie). W roku 2020 na zasób mieszkaniowy składało się 55 lokali o łącznej powierzchni 2005,92 m² (średnio 36,47 m² na lokal).

Stan wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne, poza wodociągami, jest na średnim poziomie. Na tle gmin grupy porównawczej wyposażenie mieszkań w instalacje w % ogółu mieszkań również wypada niekorzystnie. Z wyjątkiem wyposażenia w centralne ogrzewanie wskaźniki dla Gminy Bychawa przyjmują wartości poniżej wartości średniej w grupie porównawczej. Najgorzej wygląda odsetek ogółu mieszkań wyposażonych w gaz sieciowy.

Prawidłowo prowadzona edukacja już od najwcześniejszych lat życia umożliwia ograniczenie podstawowych problemów społeczno-gospodarczych, takich jak ubóstwo, wykluczenie społeczne, bezrobocie, problem niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb lokalnej gospodarki. Szansa rozwoju mieszkańców w dłuższej perspektywie czasowej przekłada się na poprawę i rozwój sytuacji społeczno-gospodarczej.

Infrastruktura edukacyjna i sportowa

Istniejąca infrastruktura edukacyjna na obszarze Gminy Bychawa pozwala na zaspokojenie podstawowego zapotrzebowania w dziedzinie edukacji. Na jej obszarze wychowaniem przedszkolnym objętych jest 85% dzieci w wieku 3 – 6 lat. Wskaźnik liczby dzieci w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego w Gminie Bychawa **wynosił 1,12 osoby na jedno miejsce** i jest to wartość wyższa niż dla województwa lubelskiego (1,01) oraz niższa niż dla powiatu lubelskiego (1,38). **Pomimo to w roku szkolnym 2020/2021 wychowaniem przedszkolnym zostały objęte wszystkie dzieci zainteresowane edukacją przedszkolną.**

Również infrastruktura oświatowo-edukacyjna na poziomie szkoły podstawowej zaspakaja potrzeby mieszkańców Gminy. Średnia liczba uczniów przypadająca na jeden oddział w szkołach podstawowych wynosiła 15,94 i jest to wartość nieco wyższa od średniej wartości dla województwa lubelskiego (15).

W Mieście Bychawa dostępna jest edukacja na poziomie ponadpodstawowym, a kierunki kształcenia branżowego są dostosowane do lokalnego rynku pracy. Współczynnik skolaryzacji dla liceów ogólnokształcących na obszarze Gminy Bychawa wynosił 45,68, co oznacza, że część uczniów uczyła się w szkołach poza obszarem Gminy. Analizując różnego rodzaju rankingi jakości kształcenia szkół średnich w kraju i województwie lubelskim można stwierdzić, że **funkcjonujące w Bychawie szkoły średnie nie plasują się na czołowych miejscach w województwie, a tym bardziej w kraju.** Liczba osób przystępujących do egzaminu maturalnego w Gminie Bychawa to średnio 79 osób rocznie. Liceum ogólnokształcące charakteryzuje się większym udziałem zdanych egzaminów niż technikum. Średnia zdawalność w liceum ogólnokształcącym to 70%, natomiast w technikum 30%.

Mieszkańcy Gminy oceniając poszczególne obszary jakości życia w Gminie najlepiej ocenili „dostępność i jakość edukacji przedszkolnej” – 44,2% odpowiedzi „dobry” i 9,62% odpowiedzi „bardzo dobry”. Dostępność i jakość szkolnictwa na poziomie podstawowym w ankiecie także została wysoko oceniona – 36,5% odpowiedzi „dobry” i 11,5% „bardzo dobry”. Wysokie oceny dostały zagadnienia

dotyczące zarówno dostępu, jakości edukacji jak i infrastruktury edukacji podstawowej. Respondenci najniżej ocenili dostęp do dodatkowej oferty edukacyjnej.

Gmina Bychawa jest wyposażona w liczne obiekty sportowe. Możliwość aktywnego spędzania czasu wolnego oraz rekreacja istotnie wpływa na poziom i jakość życia mieszkańców. W Gminie Bychawa prężnie działa Uczniowski Klub Pływacki Bychawa, a jego członkowie zdobywają wiele medali i nagród. Działa tu również Uczniowski Klub Sportowy „Podkowa” przy Szkole Podstawowej im. Polski Niepodległej oraz Uczniowski Klub Sportowy „Jedynka”. Działalność sportową promuje również Bychawski Ludowy Klub Sportowy „Granit”.

W Gminie Bychawa wydatki na kulturę fizyczną, sportową i rekreacyjną na 1 mieszkańca są bardzo niskie, jednakże od 2014 roku powoli wzrasta ich wartość, choć dynamika zmian jest bardzo niewielka. **Mimo takiego stanu rzeczy Gmina Bychawa charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem liczby członków klubów sportowych na 1000 mieszkańców** i w większości analizowanych lat wartość wskaźnika była wyższa niż średnia w grupie porównawczej. **W 2018 roku wartość wskaźnika dla Gminy Bychawa wynosiła 30,23 przy średniej dla pozostałych gmin 25,36, natomiast wartość dla powiatu lubelskiego wynosiła 18,52.**

Instytucje kultury

Rozwój kultury jest niezwykle istotny, ze względu na rolę, jaką spełnia w społeczeństwie. Za pomocą działalności kulturalnej możliwe jest kształtowanie relacji społecznych, zapobieganie wykluczeniu społecznemu, integrowanie mieszkańców oraz ich kształcenie. Wpływa to również pozytywnie na podtrzymanie dziedzictwa kulturowego na danym terenie oraz kultywowanie lokalnych tradycji.

Głównymi organizatorami wydarzeń kulturalnych oraz prowadzącymi działalność kulturowo-edukacyjną są: Miejska Biblioteka Publiczna, Bychawskie Centrum Kultury w Bychawie. Duże znaczenie w szerzeniu kultury ma również Bychawskie Towarzystwo Regionalne. Jest to organizacja pozarządowa, której celem jest budzenie zainteresowania przeszłością i tradycją kulturową Miasta Bychawa i regionu oraz rozwijanie i wspieranie różnych form aktywności na rzecz lokalnej społeczności. W Bychawie funkcjonują również: Izba regionalna (niewielkie muzeum regionalne prowadzone przy Bychawskim Towarzystwie Regionalnym), Bychawski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Bychawska Akademia Aktywnego Seniora, na terenie Miasta Bychawa prężnie działa Klub Seniora. W Gminie Bychawa funkcjonują Centra Kultury Wiejskiej w miejscowościach: Bychawka Pierwsza, Bychawka Druga, Gałęzów, Olszowiec, Stara Wieś Pierwsza i Druga, Stara Wieś Trzecia, Wola Duża, Zaraszowie – Kolonii, Gałęzowie, Gałęzowie – Kolonii Pierwszej, Gałęzowie – Kolonii Drugiej, Kowersku, Kosarzewie Dolnym – Kolonii i Osowie.

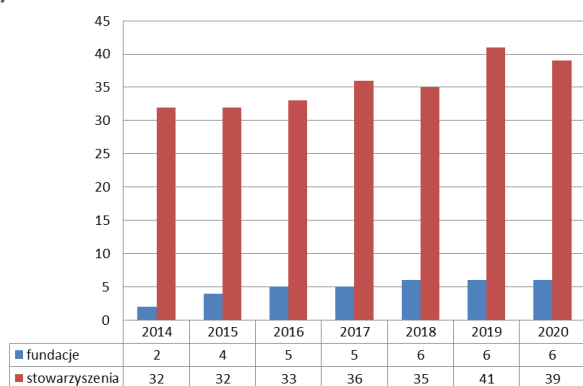
Według mieszkańców jakość i różnorodność wydarzeń kulturowych na terenie Gminy Bychawa jest oceniana raczej nisko: po 23% odpowiedzi „bardzo zła” i „zła”. Nisko oceniono również działalność świetlic wiejskich: 23% odpowiedzi „bardzo zła” i 21% odpowiedzi „zła” i dostęp do obiektów kultury: po 21% odpowiedzi „bardzo zły” i „zły”.

Aktywność społeczna mieszkańców, połączona z ich rzeczywistym zaangażowaniem w proces współdecydowania o losach gminy, stanowi podstawę do budowania społeczeństwa

Aktywność społeczna

obywatelskiego na poziomie lokalnym. Jest też ważnym czynnikiem integrującym społeczność lokalną.

Wykres 3. Liczba fundacji i stowarzyszeń w Gminie Bychawa w latach 2014-2020

Źródło: BDL GUS

Według danych GUS w 2020 roku na terenie Gminy Bychawa działało 45 podmiotów, do których należało fundacji i 39 stowarzyszeń wraz z organizacjami społecznymi. Stanowiły one 8,57% wszystkich organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu lubelskiego. Liczba fundacji w porównaniu do roku bazowego wyraźnie wzrosła (wzrost o 200%)¹. W miarę wysoka liczba organizacji pozarządowych w Gminie Bychawa świadczy o większej aktywności społecznej mieszkańców, którzy stosunkowo chętnie

angażują się w działania prowadzone przez instytucje. Od 2016 roku Gmina Bychawa ma wyraźnie wyższy wskaźnik nowo zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców w porównaniu z sytuacją średnią w grupie porównawczej. Wartość wskaźnika w 2018 roku wynosiła 2,33 przy średniej dla grupy porównawczej 1,3. Dynamika zmian również jest wysoka i wynosi 1,69. Gmina Bychawa jest liderem pod kątem analizowanego wskaźnika i jej przewaga na tle pozostałych gmin rośnie.

Wszystkie funkcjonujące organizacje w istotny sposób wpływają na integrację i wzrost aktywności obywatelskiej mieszkańców. Działalność organizacji pozarządowych na obszarze Gminy Bychawa przyczynia się do poszerzania oferty czasu wolnego dla mieszkańców m.in. poprzez organizację różnego rodzaju spotkań i wydarzeń. O jakości lokalnego kapitału obywatelskiego świadczą inicjatywy mieszkańców ukierunkowane na poprawę sytuacji w swoim otoczeniu, organizację wydarzeń i imprez integrujących społeczność. Organizacje zajmują się również wspieraniem i upowszechnianiem kultury fizycznej, ochroną dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz integracją międzypokoleniową.

Od 2016 roku przy Radzie Miejskiej w Bychawie funkcjonuje ciało doradcze reprezentującego środowisko osób starszych – Gminna Rada Seniorów. Jej zadaniem jest integracja i wspieranie środowiska seniorów oraz reprezentowanie zbiorowych interesów seniorów na zewnątrz.

Na terenie Gminy działa 20 Kół Gospodyń Wiejskich.

Gmina Bychawa tworzy i realizuje fundusz sołecki, z którego sfinansowano wiele zadań z przeznaczonych na to środków. Podstawą prawną jego funkcjonowania jest ustawa o funduszu

¹ Powyższa statystyka obejmuje jedynie podmioty zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym. Główny Urząd Statystyczny nie gromadzi danych związanych z liczbą tzw. stowarzyszeń zwykłych. Stowarzyszenia zwykłe nie mają osobowości prawnej są tzw. "uformną osobą prawną", ich rejestracja polega na wpisaniu do ewidencji stowarzyszeń zwykłych prowadzonej przez starostę powiatu na terenie, którego mieści się siedziba stowarzyszenia zwykłego.

sołeckim. O tym, na co zostaną przeznaczone środki w sołectwie decydują jego mieszkańcy w trakcie zebrania wiejskiego. Propozycje działań muszą spełniać 3 warunki: służyć poprawie życia mieszkańców, należeć do zadań własnych Gminy oraz być zgodne ze strategią rozwoju Gminy. Mieszkańcy mają również możliwość zgłaszania swoich pomysłów oraz współdecydowania o tym, na co zostanie wydana część pieniędzy z budżetu miasta (**budżet obywatelski**). Wysokość środków przeznaczonych na realizację budżetu obywatelskiego wynosi 200 000 zł, po 100 000 zł dla każdego osiedla Bychawy. Wnioski, które spełnią wymagania formalne i merytoryczne zostaną poddane pod głosowanie, W 2020 roku zgłoszone były 3 projekty przeznaczone do realizacji w 2021 roku. Kwota środków finansowych budżetu obywatelskiego do zrealizowania w 2021 roku umożliwia wykonanie wszystkich trzech projektów, ponieważ łączna ich kwota nie przekracza puli środków finansowych przeznaczonych na realizację dla danego osiedla.

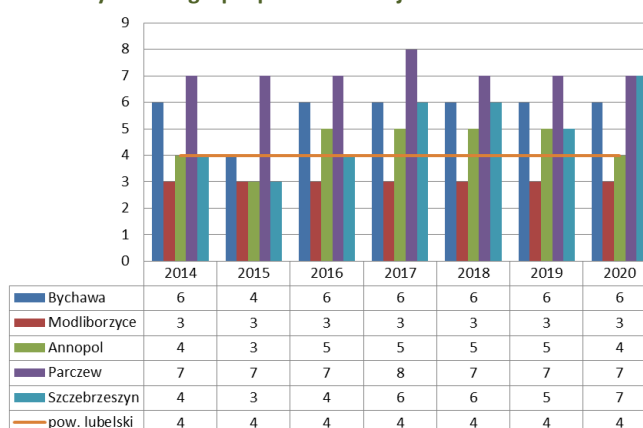
Frekwencja wyborcza stanowi podstawową miarę wskaźnika zaangażowania obywatelskiego, wskazuje na stopień świadomości demokratycznej obywateli, ich uczestnictwo w rządzeniu, pozwala na ocenę wpływu obywateli na procesy decyzyjne w państwie, regionie jak również w środowisku lokalnym. **W odniesieniu do wyników wyborów mieszkańcy Gminy Bychawa charakteryzują się średnią aktywnością obywatelską, jednakże w grupie porównawczej pod kątem frekwencji wyborczej ma dużo lepsze wyniki niż pozostałe gminy. Mieszkańcy Gminy Bychawa w porównaniu z członkami innych społeczności lokalnych chętniej uczestniczą w wyborach.** Wartość wskaźnika dla Gminy Bychawa w 2018 roku wynosiła 54,41%, przy średniej dla grupy porównawczej 53,56%, natomiast wartość wskaźnika dynamiki to -0,31, co oznacza to, że w porównaniu do grupy porównawczej sytuacja w Gminie Bychawa pogarsza się, a jej przewaga ulega zmniejszeniu.

Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Poza filię Przychodni Rejonowej w Bychawie zlokalizowanej w Starej Wsi Pierwszej placówki opieki zdrowotnej zlokalizowane są w Mieście Bychawa. Mieszkańcy obszarów wiejskich w celu skorzystania z usług medycznych muszą dojechać do miasta.

Wskaźnik określający dostępność usług medycznych, tj. liczba placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców, w 2020 r. wg danych GUS dla terenu Gminy wyniósł 6 i była to wartość dużo wyższa niż dla powiatu lubelskiego (4). Pozycja Gminy Bychawa na tle Gmin grupy porównawczej jest w miarę wysoka, średnia dla grupy w omawianym okresie czasu wynosi 5 przy średniej dla Gminy Bychawa równej 6.

Wykres 4. Wskaźnik dostępność usług medycznych w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2020

Źródło: BDL GUS

W 2020 roku w Gminie Bychawa udzielono łącznie 72 167 porad lekarskich w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej (GUS), o 12 958 więcej porad niż w 2014 roku (wzrost o 21,9%). Porady te stanowiły 13,73% wszystkich porad udzielonych na terenie powiatu lubelskiego. **Gmina**

Bychawa charakteryzuje się najwyższym wskaźnikiem udzielonych porad lekarskich na 1000 ludności w grupie porównawczej. W 2020 roku był on równy 6257,98. Średnia z okresu 2014 - 2020 roku dla Gminy Bychawa wynosi 5 845 porad na 1 000 ludności przy średniej dla grupy porównawczej 4 199.

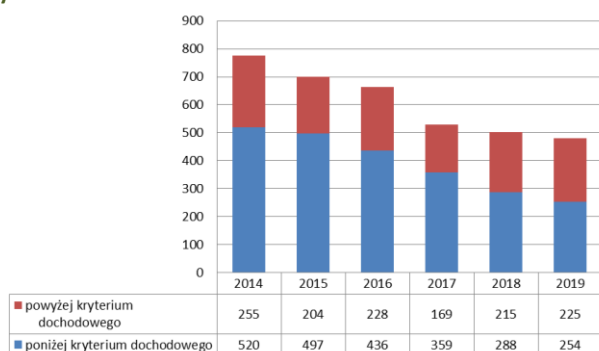
Zarówno proces starzenia się społeczeństwa, jak i coraz powszechniej występujące choroby cywilizacyjne (otyłość, cukrzyca, nadciśnienie, choroby serca), będą miały coraz większy wpływ na rosnące zapotrzebowanie mieszkańców na dostęp do opieki zdrowotnej oraz profilaktyki chorób.

Według ankietowanych największy wpływ na przyszły rozwój społeczno-gospodarczy Gminy Bychawa ma poprawa dostępu do opieki zdrowotnej (42,3% odpowiedzi). Poprawa dostępu do specjalistycznych usług medycznych zdaniem mieszkańców Gminy jest również rozwiązaniem w walce z rozwojem problemów społecznych. Mieszkańcy Gminy zwracają uwagę na utrudniony dostęp do placówek rehabilitacyjnych (38,5% odpowiedzi) oraz utrudniony dostęp do placówek opiekuńczych zarówno dla ludzi starszych, jak i osób z niepełnosprawnościami. W pytaniu dotyczącym pomysłów na nowe inwestycje na terenie Gminy mieszkańcy w inwestycjach z zakresu zdrowia i opieki społecznej proponują działania w kierunku ochrony zdrowia psychicznego, psychogeriatry i psychiatrii dzieci i młodzieży oraz rozwoju placówek wspierających osoby w kryzysie psychicznym.

Głównym celem polityki społecznej gminy jest pomoc w zaspokojeniu podstawowych potrzeb socjalno-bytowych oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu mieszkańców. Pomoc społeczna jest ważnym elementem polityki gminnej, bowiem to na poziomie samorządowym najłatwiej jest rozpoznać konkretne potrzeby i problemy mieszkańców oraz identyfikować adekwatne formy pomocy. **Zadania z zakresu opieki społecznej na terenie Gminy Bychawa wypełnia Ośrodek Pomocy Społecznej w Bychawie. Pomocy osobom potrzebującym na terenie Gminy Bychawa udziela również siedem innych placówek².**

Zgodnie z danymi Ośrodka Pomocy Społecznej w Bychawie w 2020 roku **najczęściej wymienianymi powodami trudnej sytuacji społecznej oraz powodem korzystania z pomocy były:** ubóstwo (137 rodzin, w tym 80 na wsi), długotrwała lub ciężka choroba (92 rodziny, w tym 47 na wsi), bezrobocie (88 rodzin, w tym 49 na wsi) i niepełnosprawność (84 rodziny, w tym 45 na wsi).

Wykres 5. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w Gminie Bychawa

Źródło: BDL GUS

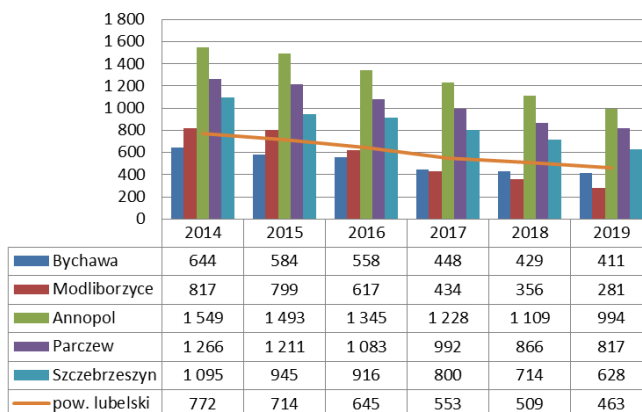
W oparciu o analizę danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2019 roku z zasiłków rodzinnych korzystało 376 rodzin i jest to o 68 rodzin mniej niż w 2014 roku (spadek o 15,31%). Na przestrzeni lat zmniejszeniu uległa również liczba dzieci, których rodzice otrzymali zasiłek, w 2019 roku zasiłek przyznany był na 761 dzieci, natomiast w 2014 roku była to wartość 882 (spadek o 13,72%).

² dokładne informacje zostały podane w Załączniku nr 1

W 2019 roku ze środowiskowej pomocy społecznej w Gminie Bychawa skorzystało 479 osób. Jest to wartość niższa niż w 2014 roku o 296 osób (spadek o 38,19%). Ponad połowa osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2019 roku (53%), to osoby poniżej obowiązujących kryteriów dochodowych decydujących o przyznaniu świadczeń.

Wskaźnikiem, który najlepiej obrazuje zasięg i znaczenie dla społeczności lokalnej środowiskowej pomocy społecznej jest liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności. **W Gminie Bychawa od 2014 roku statystycznie mniej osób korzysta ze społecznego wsparcia państwa niż średnio na obszarze powiatu lubelskiego.** Wartość dla Gminy Bychawa w 2019 roku wynosiła 411 osób na 10 tys. ludności i jest to wartość niemal najniższa w grupie porównawczej. Niższy wynik odnotowany jest tylko w Gminie Modliborzyce.

Wykres 6. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2020

Źródło: BDL GUS

Analizując wynik ankietyzacji mieszkańców Gminy Bychawa należy zauważyć, iż najczęściej wybieranym działaniem zmierzającym do ograniczenia występowania problemów społecznych jest tworzenie warunków do powstania nowych miejsc pracy (78,8% odpowiedzi). Uważają, że rozwój inwestycyjny Gminy stanowi odpowiedź na wzrastające problemy społeczne. Na drugim miejscu dla badanych istotne jest zwiększenie dostępu do specjalistycznych usług zdrowotnych i opiekuńczych (42,3% odpowiedzi). Według mieszkańców Gminy Bychawa najbardziej zagrożone wykluczeniem społecznym są rodziny i osoby o niskim statusie materialnym (42,3% odpowiedzi) oraz osoby starsze i samotne (32,7% odpowiedzi). Warto również zauważyć, że mieszkańcy skorzystali z możliwości dopisania własnych propozycji grup osób zagrożonych wykluczeniem i w odpowiedziach zwrócono uwagę na osoby niezaszczepione oraz osoby z zaburzeniami/chorobami psychicznymi.

Wartość wskaźnika syntetycznego³ pokazującego poziom bezpieczeństwa w Gminie Bychawa w 2018 roku wynosiła 0,36 i była to jedna z najwyższych wartości w grupie porównawczej (Annapol 0,13; Parczew -0,69; Modliborzyce 0,26; Szczebrzeszyn 0,55).

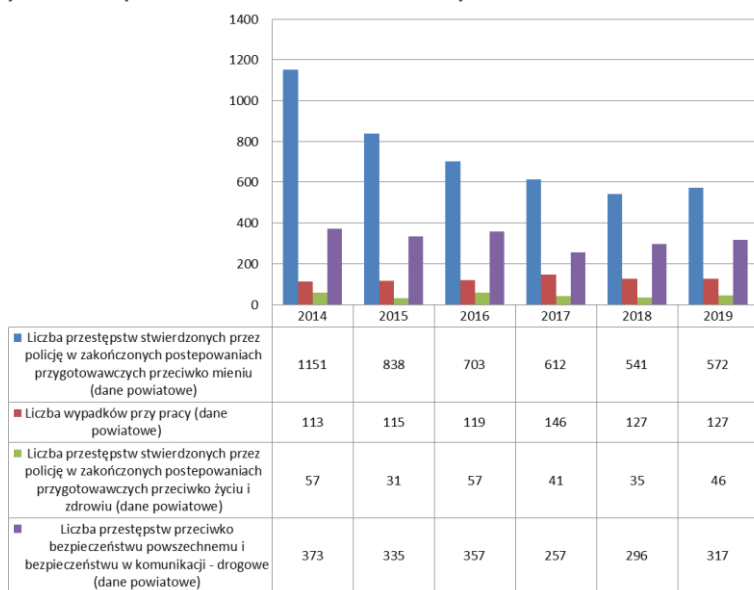
Bezpieczeństwo publiczne

³ W narzędziu Monitor Rozwoju Lokalnego zaprezentowany został wskaźnik syntetyczny prezentujący poziom bezpieczeństwa w Gminie Bychawa oraz gminach grupy porównawczej. Wskaźnik syntetyczny wyliczany jest na podstawie wartości wskaźników dwóch podobszarów: najistotniejszym elementem jest bezpieczeństwo osobiste, dotyczące życia i majątku mieszkańców, drugi to bezpieczeństwo zdrowotne. Szczegółowe wskaźniki brane pod uwagę: 1.1. Przepięstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko życiu i zdrowiu na 10 tys. mieszkańców; 1.2 Przepięstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych przeciwko mieniu na 10 tys. mieszkańców; 1.3. Przepięstwa drogowe stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. mieszkańców; 1.4. Liczba wypadków przy pracy na 1000 zatrudnionych; 2.1 Odsetek zgonów wśród osób poniżej 60 roku życia; 2.2. Zgony z powodu zachorowania na nowotwory i choroby układu krążenia na 1000 mieszkańców; 2.3. Liczba lekarzy i lekarzy dentyistów pracujących wg podstawowego miejsca pracy na 1000 mieszkańców; 2.4. Liczba porad lekarskich na 1000 mieszkańców; 2.5 Liczba łóżek szpitalnych ogólnych na 1000 mieszkańców; 2.6 Wielkość wydatków na ochronę zdrowia na 1000 mieszkańców.

Na terenie Gminy Bychawa zagrożenie powodziowe jest niewielkie. Największe zagrożenie powodziowe może wystąpić w związku z nagłym przyborem wód, mogącym zaistnieć w przypadku odwilży i długotrwałych opadów występujących w okresie wiosennym, a także z zatorami kry. Możliwe jest również występowanie miejscowych podtopień w wyniku długotrwałych, ulewnych deszczy.

Za bezpieczeństwo na terenie Gminy odpowiada Komisariat Policji w Bychawie przy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego, który podlega pod Komendę Powiatową Policji w Lublinie. Na terenie Gminy Bychawa funkcjonuje zawodowa Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza w Bychawie oraz 15 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych.

Wykres 7. Bezpieczeństwo osobiste w Gminie Bychawa w latach 2014-2019

Źródło: analizy.monitorrozwaju.pl

i bezpieczeństwu w komunikacji – drogowe.

Mieszkańcy uważają Gminę Bychawa za w miarę bezpieczne miejsce. 31% ankietowanych stan bezpieczeństwa mieszkańców ocenia jako „dobry”, 40% jako „przeciętny”. Ludność zamieszkująca Gminę Bychawa zmaga się z problemem przestępczości rzadko: 28,8% odpowiedzi „bardzo rzadko” i 67,3% odpowiedzi „rzadko”.

Analizując liczbę przestępstw w okresie ostatnich kilku lat w różnych kategoriach (dane powiatowe), widać wyraźny ich spadek, co przekłada się na wzrost bezpieczeństwa mieszkańców. Jedyny wzrost odnotowany został w liczbie wypadków przy pracy - wzrost o 12,4%. Największą liczbę przestępstw stanowią przestępstwa przeciwko mieniu, na drugim miejscu pod względem częstotliwości znajdują się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu

Wymiar gospodarczy

Atrakcyjność inwestycyjna

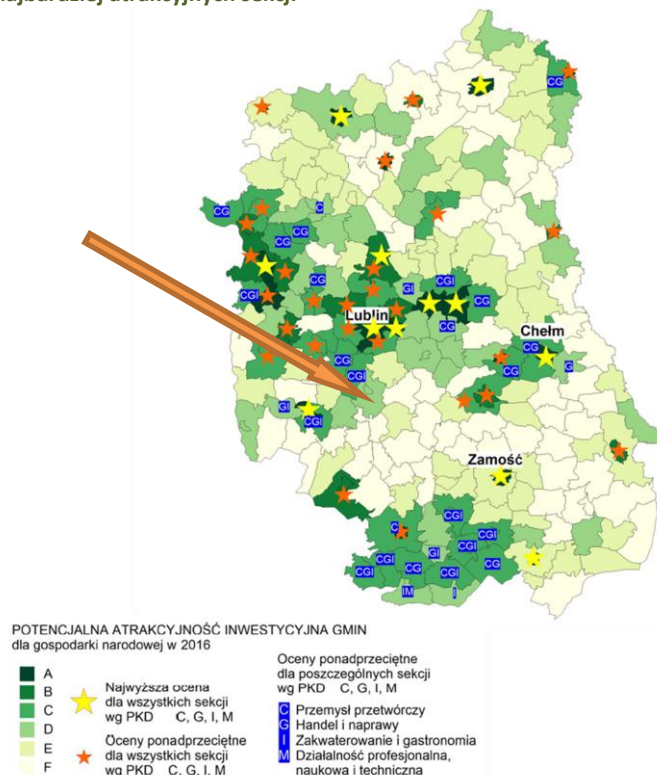
Według raportu IBnGR **ogólna atrakcyjność Gminy Bychawa jest mocno ograniczona ogólnie bardzo niską atrakcyjnością inwestycyjną województwa lubelskiego** (14 miejsce w Polsce – niska aktywność przemysłowa oraz najniższa aktywność usługowa i zaawansowanych technologii). Mocną stroną województwa lubelskiego są dość konkurencyjne koszty pracy. **Gmina charakteryzuje się niskim stopniem urbanizacji jak i występowaniem niedoborów w wyposażeniu infrastruktury w sektorze turystyki. Ograniczeniem w możliwości rozwoju Miasta i Gminy jest niska ranga w układzie dróg regionalnych.**

Zaś czynnikami pozytywnie oddziałyującymi na atrakcyjność inwestycyjną Gminy są jej **zasoby przyrodnicze, bogate walory do rozwoju rolnictwa** (dobrej jakości gleby, duże usłonecznienie, znacząca rola w skali kraju w produkcji niektórych roślin) **oraz potencjał turystyczny. Plusem jest też w miarę nieduża odległość od Warszawy** (218 km, czas podróży 2 godz. 23 min przez S17) oraz **bliskie położenie względem Lublina – stolicy województwa**, jak i do **międzynarodowego portu lotniczego** (w tym wypadku: Port Lotniczy Lublin; 34,1 km, czas podróży 31 min przez DW 836).

Na obszarze Gminy znajdują się tereny inwestycyjne. Wszystkie tereny posiadają dostęp do sieci energetycznej i wodociągowej, część z nich posiada dostęp do sieci kanalizacyjnej.

Gmina Bychawa charakteryzuje się dobrze rozwiniętą przedsiębiorczością pozarolniczą. Według stanu na koniec 2020 roku na terenie Gminy Bychawa zarejestrowanych w systemie REGON było **882 podmiotów i od 2014 roku ich liczba rośnie, co jest korzystne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego.** W stosunku do roku 2014 był to wzrost o 10,8%. 96,15% wszystkich podmiotów stanowiły podmioty prywatne (848 podmiotów), a tylko 3,4% podmioty publiczne (30 podmiotów), przy czym od 2017 roku liczba podmiotów publicznych spada. Podmioty zarejestrowane na terenie Gminy Bychawa stanowiły 6,03% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w powiecie lubelskim i 0,46% w województwie lubelskim.

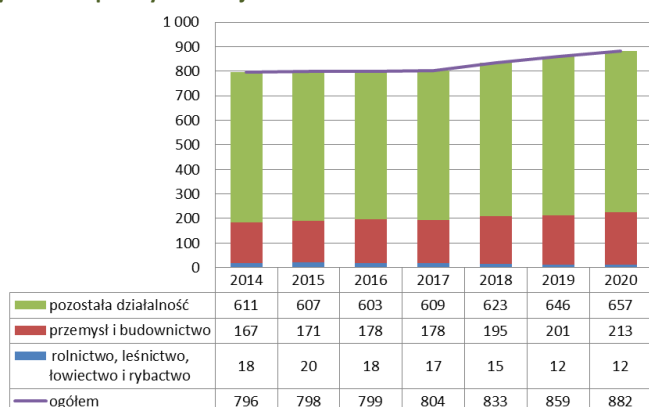
Ryc. 2. Zróżnicowanie przestrzenne potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej gmin woj. lubelskiego z uwzględnieniem najbardziej atrakcyjnych sekcji

Źródło: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie „Atrakcyjność inwestycyjna regionów” 2017 Województwo lubelskie

Lokalna przedsiębiorczość

Wykres 8. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Bychawa wpisanych do rejestru REGON

Źródło: BDL GUS

średniej dla grupy porównawczej 66,2.

Analizując liczbę osób fizycznych prowadzących własną działalność gospodarczą również widać stały wzrost. W 2020 roku według danych GUS były 683 osoby fizyczne, o 67 osób więcej niż w 2014 roku (wzrost o 10,88%).

Najliczniejszą grupą na terenie Gminy Bychawa w 2020 roku, według klasyfikacji PKD, byli przedsiębiorcy z branży handlu hurtowego i detalicznego (sekcja G): 208 podmiotów (23,58% wszystkich podmiotów); budownictwo (sekcja F) – 138 podmiotów (15,65%); sekcji S i T, czyli pozostała działalność usługowa oraz gospodarstwa zatrudniające pracowników – 99 podmiotów (11,22%); H, czyli transport i gospodarka magazynowa – 94 podmioty (10,66%) oraz C – przetwórstwo przemysłowe – 72 podmioty (8,16%). Gospodarka Gminy Bychawa jest mocno zdominowana przez mikroprzedsiębiorstwa działające w sektorze prostych usług rynkowych (handel, transport, naprawy, gastronomia itp.).

W pytaniu dotyczącym stanu i jakości lokalnej gospodarki konkurencyjność Gminy, jako miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej została nisko oceniona przez mieszkańców otrzymując noty: 34,6% odpowiedzi „bardzo zła” oraz 32,7% odpowiedzi „zła”. Według ankietowanych działaniem które mogłoby mieć duży wpływ na rozwój Gminy Bychawa jest między innymi sprowadzenie do Gminy dużego inwestora w branży rolno-spożywczej, przetwórczej.

Rynek pracy

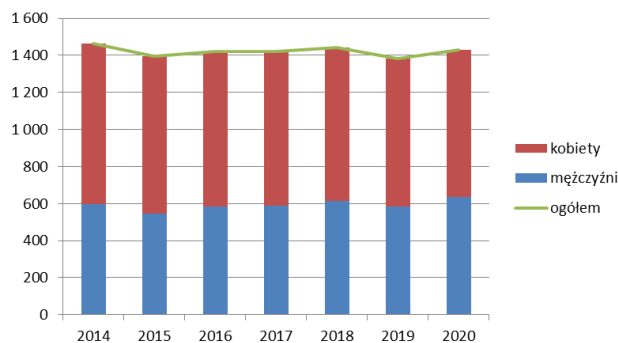
Zgodnie z danymi Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej w 2020 roku najczęściej podejmowana działalność dotyczyła transportu, budownictwa, handlu detalicznego oraz konserwacji i naprawy pojazdów samochodowych. **W strukturze wielkościowej przedsiębiorstw zlokalizowanych w granicach Gminy Bychawa wyraźnie dominują mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników.** W 2020 roku wg danych GUS w Gminie Bychawa pracowało 1 431 osób, i w analizowanym okresie czasu nie następowały duże zmiany w liczbie osób pracujących, a średnia osób pracujących na rok wynosiła 1422 osoby. **W 2020 roku wśród pracujących 55,56% stanowiły kobiety, natomiast 44,44% mężczyźni⁴.** Sytuacja ta wynika prawdopodobnie z rolniczego

⁴ Dane Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego nie obejmują osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach

Wskaźnik przedsiębiorczości dla Gminy Bychawa (liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców) w 2020 roku wynosił 76,5 i był dużo niższy niż dla powiatu lubelskiego równego 93,5. Jednak na tle gmin grupy porównawczej sytuacja w Gminie Bychawa prezentuje się dobrze. Tylko Gmina Parczew osiąga wyższą wartość wskaźnika. Średnia w analizowanym okresie czasu dla Gminy Bychawa wynosi 70,1 przy

charakteru Gminy. Mężczyźni w dużej większości zajmują się prowadzeniem gospodarstwa rolnego, rezygnując z etatowej pracy zarobkowej. **Wskaźnik: pracujący na 1 000 ludności w Gminie Bychawa w 2020 roku wynosił 124.** Pod tym kątem sytuacja w Gminie wypada lepiej niż sytuacja w powiecie lubelskim, dla którego wskaźnik wynosi 110. Na tle gmin grupy porównawczej Bychawa również wypada bardzo dobrze. Wskaźnik osiąga wartości niższe tylko od wskaźnika w Gminie Parczew, dla której wskaźnik jest niemal 2 razy wyższy (242), natomiast jest on wyższy od wartości dla pozostałych gmin (Modliborzycze 79, Annopol 71, Szczepieszyn 105). **Na tej podstawie stwierdzić można, iż rynek pracy w Gminie Bychawa jest nieco lepiej rozwinięty niż w gminach grupy porównawczej i powiecie lubelskim.**

Wykres 9. Pracujący w Gminie Bychawa wg płci w latach 2014-2020

Źródło: BDL GUS

Gmina Bychawa boryka się z problemami na rynku pracy związanymi z bezrobociem oraz niedostateczną liczbą miejsc pracy jak również ze zjawiskiem ukrytego bezrobocia, zwanego również utajonym lub agrarnym. Wskaźnik bezrobocia, czyli udział osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, obrazuje stopień nasilenia zjawiska bezrobocia. W 2020 roku wynosił on 4,7% i była to wartość wyższa niż dla powiatu lubelskiego (3,6%), ale znacząco niższa niż wartość dla województwa lubelskiego (6,1%). **Pod tym względem Gmina Bychawa wypada dużo korzystniej w porównaniu z województwem.** Podobnie prezentuje się sytuacja na tle gmin grupy porównawczej. Wskaźnik dla Gminy Bychawa osiąga najniższe wartości, co świadczy o najkorzystniejszej sytuacji w Gminie pod kątem udziału osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle grupy porównawczej.

Na terenie Gminy istnieje ograniczony dostęp do szkoleń i doradztwa związanych z działalnością gospodarczą i zarządzaniem, co ma wpływ na jakość funkcjonującej przedsiębiorczości oraz liczbę nowych podmiotów działalności gospodarczej. **Na terenie Gminy Bychawa podaż ofert pracy ze strony lokalnych pracodawców jest w miarę nieduża, rynek pracy rozwija się wolno, co wynika z tempa rozwoju lokalnej gospodarki, która w miarę powoli tworzy nowe miejsca pracy i w związku z tym generuje mniejsze zapotrzebowanie na pracowników.**

Porównanie liczby mieszkańców w przedziale wiekowym 10-24 lat z liczbą mieszkańców w przedziale 50-64 lat pozwala na określenie potencjalnej dostępności lokalnej siły roboczej na poziomie gminy w sensie zastępowalności (wymiany) pokoleń na rynku pracy. Z jej analizy wynika, że **w ostatnich latach w Gminie Bychawa zauważalny jest coraz większy problem zastępowalności pokoleń.** W latach 2018 i 2019 niedobór, liczony jako różnica liczby mieszkańców w wieku 10-24 i liczby mieszkańców w wieku 50-64 lat, wynosił 543 osoby, a deficyt będzie się pogłębiał w miarę postępowania procesów starzenia się społeczeństwa w Gminie Bychawa i powiecie lubelskim.

---

indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

W praktyce oznacza to, że problem w zastąpieniu osób odchodzących na emeryturę osobami, które obecnie są w wieku przedprodukcyjnym będzie wzrastał. Jednocześnie kwestię kurczenia się siły roboczej obrazuje również spadek liczby mieszkańców Gminy w wieku produkcyjnym.

Według mieszkańców w ankiecie w pytaniu dotyczącym oceny poszczególnych obszarów jakości życia w Gminie dostęp do miejsc pracy został oceniony najgorzej otrzymując 55,8% odpowiedzi „bardzo zły” i 25% odpowiedzi „zły”. Również w pytaniu o problemy dotyczące mieszkańców Gminy najczęściej wybieranym problemem był brak atrakcyjnych miejsc pracy – 63,5% odpowiedzi „bardzo często” oraz 32,7% odpowiedzi „często”. Mieszkańcy oceniając rynek pracy i gospodarki w ankiecie wskazują na potrzebę podjęcia inwestycji związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy z uwzględnieniem osób młodych po szkołach średnich na rynku pracy, rozwojem programów staży, przyciągnięciem dużego inwestora/ przedsiębiorcy, wykup gruntów i przygotowanie infrastruktury dla terenów inwestycyjnych w obszarze Bychawa-Podzamcze.

Atrakcyjność turystyczna Gminy Bychawa jest wysoka. Gmina Bychawa posiada duży potencjał turystyczny ze względu na warunki przyrodnicze i kulturowe, szczególnie wpływ mają: położenie

Turystyka

geograficzne, walory krajobrazowe, czyste środowisko naturalne, bogata tradycja kulturowa oraz ciekawe zabytki. Przez Gminę Bychawa przebiega szlak rowerowy „Doliną Kosarzewki”. W celu promocji lokalnego produktu turystycznego - szlaku rowerowego zorganizowana została rozbudowana kampania reklamowa skierowana do potencjalnych turystów (głównie mieszkańców Lublina). Przebiega tędy również szlak twórczości Isaaka Bashevisa Singera – laureata Nagrody Nobla wytyczony w ramach projektu „Shtetl Routes” mającego na celu wsparcie rozwoju turystyki w oparciu o żydowskie dziedzictwo kulturowe pogranicza Polski, Białorusi i Ukrainy.

Walorem istotnym ze względu na rozwój turystyki i stanowiącym potencjał jest również znajdujący się w Bychawie Zalew bychawski.

Historia i atrakcje Gminy są szeroko promowane. Bychawskie Towarzystwo Regionalne przy wsparciu finansowym Gminy Bychawa wydało publikację „Bychawa na weekend”. Powstał również przewodnik po Gminie „Gmina Bychawa – moje małe centrum świata”. Na stronie internetowej Gminy Bychawa dostępna jest interaktywna mapa z naniesionymi punktowo atrakcjami turystycznymi Bychawy i okolic. Miasto Bychawa można również obejrzeć za pomocą wirtualnego spaceru.

Problemem na terenie Gminy Bychawa jest tutaj znikoma baza turystyczna i noclegowa. Sieć infrastruktury turystycznej na terenie Gminy jest słabo rozwinięta i wymaga działań uzupełniających. **Pod względem liczby miejsc noclegowych na 1000 osób Gmina Bychawa wypada znacznie gorzej niż średnia dla grupy porównawczej.** Wartość wskaźnika w 2018 roku wynosiła 5,15 przy średniej w grupie porównawczej równej 6,89. **Pod względem liczby udzielonych noclegów sytuacja Gminy Bychawa prezentuje się jeszcze mniej korzystnie.** W 2018 roku udzielono 561 noclegów na 1000 mieszkańców przy średniej dla grupy porównawczej równej 2191. **Wartość wskaźnika jest dużo niższa niż średnia i mediana dla grupy porównawczej. Zauważalny jest również zły stan techniczny niektórych z obiektów kulturalnych oraz zabytków.**

Mieszkańcy w ankiecie słabo oceniają całą sferę turystyczną Gminy. Najgorzej został oceniony obszar: poziom bazy turystyczno-wypoczynkowej (36,5% odpowiedzi „BARDZO ZŁY” i 46,1%

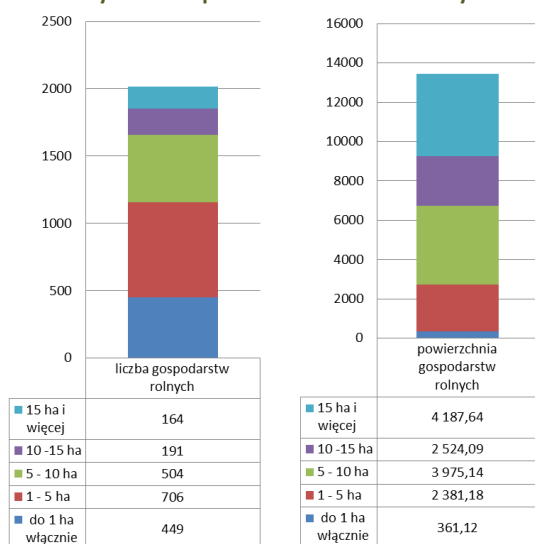
odpowiedzi „ZŁY”). Negatywne oceny otrzymały również zagadnienia: działania gminy w zakresie promocji turystycznej i oferta spędzania wolnego czasu dla młodzieży (po 44,23% odpowiedzi „BARDZO ZŁY” oraz 30,1% odpowiedzi „ZŁY”); oferta spędzania wolnego czasu dla dorosłych – 42,3% odpowiedzi „BARDZO ZŁY”, 26,9% odpowiedzi „ZŁY”; działania gminy w zakresie infrastruktury turystycznej – 40,4% odpowiedzi „BARDZO ZŁY”, 32,7% odpowiedzi „ZŁY”. Najwięcej propozycji działań i inwestycji zgłoszonych przez mieszkańców w ankiecie dotyczyło kategorii turystyki i rekreacji.

Rolnictwo

Gmina Bychawa znajduje się w granicach Żywicielskiego OSI, w którym niezwykle istotne jest **wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa**. Jest to strategiczny obszar rolniczy w skali kraju. Obszar Gminy posiada największe w regionie możliwości potencjalnego wzrostu produkcji rolnej i określany jest jako „zagłębienie żywnościowe” o randze krajowej. Pozycja rolnictwa na terenie Gminy Bychawa wynika z ukształtowania powierzchni, korzystnych warunków klimatycznych i glebowych (duży udział gleb o wysokich klasach bonitacyjnych). **Pod względem wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wypada bardzo korzystnie w porównaniu do pozostałych obszarów województwa lubelskiego**. Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego wskaźnik rolniczej przestrzeni produkcyjnej Gminy kształtuje się na poziomie bardzo dobrym (92,9 pkt.), przy średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 74,1 pkt.

Rolnictwo jest jednym z głównych sektorów gospodarki w Gminie Bychawa. Dominują małe, rozdrobnione gospodarstwa indywidualne, nastawione głównie na produkcje mieszane na potrzeby własne. Przeważa tradycyjna forma rolnictwa i kierunków upraw. Duży udział osób zatrudnionych w rolnictwie ze względu na niewystarczające dochody poszukuje pracy poza sektorem rolnym. Niemniej jednak dobra jakość środowiska naturalnego Gminy oraz brak dużych zakładów przemysłowych stwarza korzystne warunki do specjalizacji gospodarstw w wybranych gatunkach

Wykres 10. Liczba i powierzchnia gospodarstw rolnych w Gminie Bychawa w podziale na obszarowe użytki rolne

Źródło: BDL GUS

roślin oraz niszowych sektorach produkcji i usług, w tym produkcji żywności ekologicznej. Gmina **Bychawa to obszar rozwoju rolnictwa integrowanego** (harmonijnego, zrównoważonego), które polega na wykorzystaniu czynników środowiskowych i biologicznych. Założeniem jest ograniczenie do minimum stosowania środków ochrony roślin.

Zgodnie z danymi GUS powierzchnia użytków rolnych w 2014 roku wynosiła 12 897 ha, z czego grunty orne stanowiły 92,02% użytków rolnych, sady i łąki trwałe po 1,40%, pastwiska trwałe 1,29%. Nieużytki na gruntach rolnych zajmowały powierzchnię 28 ha. **Zgodne**

z danymi Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2020 roku w Gminie Bychawa użytki rolne zajmowały 11 304,21 ha.

Gmina Bychawa odznacza się korzystną strukturą agrarną. W 2010 roku funkcjonowało tu 2014 gospodarstw. Najwięcej z nich dysponowało powierzchnią w przedziale 1 - 5 ha: 706 gospodarstw (35,05% wszystkich). Również nieco większe gospodarstwa o powierzchni 5 – 10 ha stanowiły spory odsetek: 504 gospodarstwa, 25,02% wszystkich gospodarstw. Gospodarstwa do 1 ha stanowiły 22,30% wszystkich gospodarstw. Udział gospodarstw dużych był znacząco mniejszy, gospodarstwa o powierzchni 10 – 15 ha stanowiły 9,84%, natomiast gospodarstwa powyżej 15 ha – 8,14%. Pod względem powierzchni, największy areał w Gminie zajmowały gospodarstwa powyżej 15 ha (4 187,64 ha).

Według mieszkańców w ankiecie w pytaniu dotyczącym stanu i jakości strefy gospodarczej Gminy Bychawa obszar „warunki rozwoju działalności rolniczej” został oceniony zdecydowanie najlepiej i otrzymał 17,3% odpowiedzi z oceną dobry oraz 5,8% odpowiedzi z oceną bardzo dobry.

Wymiar przestrzenny i środowiskowy

Gmina Bychawa cechuje się dużym zasobem przyrodniczym. Potencjał przyrodniczy Gminy Bychawa budują unikalne krajobrazy Czerniejowskiego Obszaru Chronionego

Walory przyrodnicze

Krajobrazu. Obszary chronione zajmują 18,2% powierzchni Gminy. Znajduje się tu również stepowy rezerwat przyrody Podzamcze chroniący zbiorowiska roślinności kserotermicznej oraz 4 pomniki przyrody. System przyrodniczy Gminy Bychawa budują płaty lasów, zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, zieleń przydomowa ozdobna i użytkowa oraz zieleń miejska, zbiorowiska, łąkowe, zaroślowe i kserotermiczne. Występuje tu mozaika siedlisk i ekosystemów: rolniczych, kserotermicznych, leśnych, łąkowych, pastwiskowych, ruderalnych i segetalnych.

Gmina charakteryzuje się zadowalającą jakością powietrza, dobrym stanem gleb i mało zanieczyszczonym środowiskiem naturalnym. Słabą stroną zasobu dziedzictwa przyrodniczego jest **stosunkowo mała powierzchnia lasów.** Las to najbardziej stabilny i najwyższej zorganizowany ekosystem, dlatego też rozmieszczenie lasów jest kluczem do zapewnienia trwałości krajobrazu oraz zachowania urodzajności gleb. Wskaźnik lesistości dla Gminy Bychawa w 2020 roku wyniósł 8,4% i był znacznie niższy od średniej dla powiatu (10,3%) i województwa 23,4%.

Walory kulturowe

Gmina Bychawa to miejsce o bogatej i wielokulturowej historii, o czym świadczyć może znajdujący się tutaj szereg zabytków. Do rejestru Lubelskiego Konserwatora Zabytków w Lublinie wpisanych zostało 10 obiektów z terenu Gminy. Zasób zabytków uzupełniają obiekty wpisane do aktualnej Gminnej Ewidencji Zabytków (72 pozycje) oraz 110 stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach Gminy. Miasto i Gmina Bychawa znajdują się na obszarze rekomendowanego utworzenia Parku Kulturowego⁵ Środkowej Bystrzycy i Kosarzewki.

⁵ Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Gmina Bychawa to obszar o **dziedzictwie niematerialnym i wielokulturowej tradycji polsko-żydowskiej**. W Gminie żywe dziedzictwo promują zespoły ludowe (kapela Cyja, zespół Słowianki), koła Gospodyń Wiejskich, Bychawskie Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych, Stowarzyszenie Razem dla Kultury, Bychawskie Towarzystwo Regionalne, Klub Seniora, Chór Simul Cantare, Męski Zespół Wokalny „Podkowiaki”, które są obecne na uroczystościach lokalnych, jak również na zewnątrz Gminy.

Dziedzictwo kulinarne Gminy Bychawa jest niezwykle bogate, o czym świadczą mogą produkty wpisane na listę produktów tradycyjnych prowadzonej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Na długiej liście prawie 2 tys. produktów tradycyjnych z całego kraju, znajduje się 210 z województwa lubelskiego, w tym z Bychawy, m.in.: Masło z Bychawy, Twaróg z Bychawy, Maślanka naturalna z Bychawy, Śmietana z Bychawy, Piróg gryczany Gałęzowski, Chleb starowiejski, Bułka wiejska, Chleb gryczany, Chleb żytni naturalny. Obszar Bychawy jest również znany z pierogów.

Gmina Bychawa prowadzi **listę osób i instytucji zasłużonych dla Gminy. Lista jest bardzo długa i obejmuje zarówno osoby prywatne jak i stowarzyszenia czy Spółdzielnie**. Dzięki swoim staraniom, pasjom i pracy wszyscy wnieśli duży wkład w rozwój gospodarczy, kulturowy i społeczny Miasta i okolic Bychawy. Znajduje się u wiele osób, które otrzymały odznaczenia i wyróżnienia ze względu na prowadzoną działalność na rzecz bychawian i Miasta.

Od dostępności komunikacyjnej uzależnione są korzyści ekonomiczne jednostek samorządu terytorialnego a w konsekwencji pozwala ona

Transport i komunikacja

na budowanie przewagi konkurencyjnej gmin i regionów. Przez gminę nie przebiegają drogi krajowe, w związku, z czym **Gmina Bychawa charakteryzuje się słabą zewnętrzną dostępnością komunikacyjną**. Układ komunikacyjny Gminy tworzy **dobrze rozwinięta sieć dróg** wojewódzkich, powiatowych i gminnych, które zapewniają dostępność do wszystkich miejscowości na obszarze Gminy oraz miejscowości gmin ościennych. **Gmina Bychawa posiada dość dobrą dostępność komunikacyjną do Lublina – stolicy województwa i zarazem siedziby powiatu lubelskiego.**

Wśród inwestycji, na jakie mieszkańcy przeznacziliby 10 mln zł najczęściej pojawia się działanie dotyczące naprawy i budowy nowych dróg. Stan i jakość dróg nie zostały wysoko ocenione, 17,31% ankietowanych wskazało odpowiedź „bardzo zły”, a 25% „zły”. Ankietowani zwrócili również uwagę na potrzebę poprawy bezpieczeństwa poprzez założenie oświetlenia przy drogach, jak również na konieczność budowania chodników i modernizację przystanków autobusowych.

Infrastruktura teleinformatyczna

Powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu ma szczególne znaczenie dla rozwoju obszaru i dla jakości

życia mieszkańców.

Poziom penetracji budynków zasięgami Internetu stacjonarnego ogółem⁶ dla Gminy Bychawa mieści się w przedziale 60,1% - 80%⁷. Jednakże **penetracja budynkowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s wygląda już dużo gorzej** i mieści się

⁶Stosunek liczby budynków znajdujących się w zasięgu sieci o określonych parametrach do liczby wszystkich budynków na analizowanym obszarze.

⁷Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2020 roku

w przedziale 5,1% - 20%. Penetracja lokalowa zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości co najmniej 30 Mb/s mieści się w przedziale 20,1% - 40%. Penetracja budynkowa Internetem stacjonarnym o przepustowości co najmniej 30 Mb/s wg stanu na dzień 31.12.2019 dla Gminy Bychawa wynosiła 0,15766, co daje Gminie 2135 miejsce w rankingu wszystkich gmin w kraju oraz 614 miejsce w rankingu gmin miejsko-wiejskich w kraju.

Na terenie miasta zlokalizowany jest jeden główny punkt zasilający (GPZ). Maksymalna

Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa

obciążalność przedmiotowych linii 110 kV z uwzględnieniem zastosowanej na GPZ aparatury wynosi 630 A. Stacja zaopatruje w energię również gminy ościennie. **GPZ zabezpiecza bieżące potrzeby energetyczne Miasta i Gminy, posiada również rezerwy mocy kilku MW. Nie przewiduje się budowy nowych sieci energetycznych wysokiego napięcia, jedynie modernizację i rozbudowę układu sieci średniego napięcia.**

Zgodnie z danymi Urzędu Miejskiego w Bychawie sieć gazowa na terenie Gminy w latach 2005-2007 miała długość 11,34 km i korzystało z niej 134 użytkowników⁸. Z sieci korzystają odbiorcy końcowi miejscowości: Bychawka Trzecia Kolonia, Bychawka Druga, Bychawka Druga-Kolonia, Bychawka Pierwsza oraz Bychawka Trzecia.

Głównym źródłem ciepła na terenie Gminy Bychawa są kotłownie indywidualne na paliwa stałe, gaz lub olej opałowy. Zapewniają one dostęp do ciepła wykorzystanego do ogrzewania budynków oraz przygotowania ciepłej wody użytkowej obiektów użyteczności publicznej, mieszkalnych i gospodarczych. Na terenie Miasta funkcjonuje niewielki system ciepłowniczy na potrzeby ogrzewania i ciepłej wody użytkowej.

Gmina posiada możliwości wykorzystania lokalnych i odnawialnych źródeł energii. W kontekście energii słonecznej Gmina Bychawa **znajduje się na obszarze o potencjalnej energii słonecznej powyżej 950 kWh/m², czyli w grupie największego usłonecznienia w Polsce.** Zgodnie z danymi Urzędu Miejskiego w Bychawie na terenie Gminy funkcjonuje 1246 instalacji solarnych na budynkach prywatnych oraz 8 instalacji solarnych na budynkach publicznych. W latach 2020-2022 realizowany był projekt „Eko-energia w Gminie Bychawa” w ramach którego na terenie prywatnych posesji zamontowano 197 instalacji fotowoltaicznych.

Gospodarka wodno-ściekowa

Na terenie Gminy Bychawa funkcjonuje 5 ujęć wody. Zdolność produkcyjna wszystkich ujęć wody szacowana jest na 8 900 m³/d.

Gmina Bychawa jest w 100% zwodociągowana. Korzystający z wodociągów stanowią 93,95% ogółu mieszkańców. W porównaniu do roku 2014 wskaźnik ten powoli wzrasta. **Gmina Bychawa w porównaniu odsetka ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w % ogółu ludności na tle grupy porównawczej wypada bardzo korzystnie.** Średnia omawianego wskaźnika dla grupy porównawczej w 2019 roku wynosiła 89,7% przy wskaźniku dla Gminy Bychawa równym 93,9%.

Analizując wskaźnik zużycia wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca można wyciągnąć wnioski, że **mieszkańcy Gminy Bychawa są mało oszczędni w tym zakresie i od**

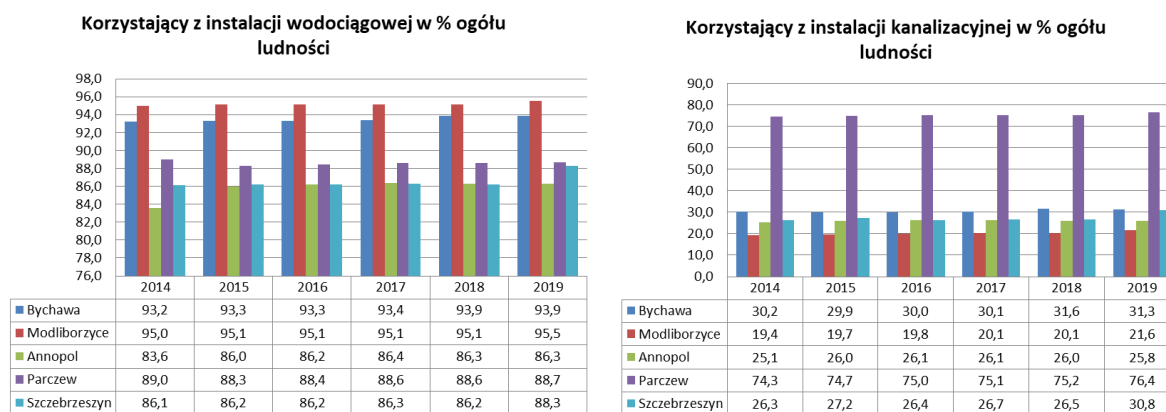
⁸ Raport o stanie Gminy Bychawa 2020

2018 roku zużywają jej najwięcej w porównaniu z mieszkańcami gmin grupy porównawczej. Jednakże wciąż jest to wartość niższa niż dla powiatu lubelskiego. W 2020 roku wartość wskaźnika wynosiła 27,5 l/ mieszkańca, przy średniej dla powiatu 32,4 l/ mieszkańca i średniej dla grupy porównawczej 23,37 l/mieszkańca.

W dniu 24 marca 2021 roku Uchwałą nr XXVII/203/2021 Rady Miejskiej w Bychawie wyznaczona została aglomeracja Bychawa o równoważnej liczbie mieszkańców 5804 wyposażona w oczyszczalnię ścieków o przepustowości 900 m³ /d, zlokalizowaną w Bychawie przy ul. Podzamcze 37. Wyznaczona aglomeracja obejmuje swym zasięgiem część miasta Bychawa. **Obszar aglomeracji skanalizowany jest w ponad 98%. Pozostały teren Gminy jest nieskanalizowany, gospodarka ściekowa oparta jest na indywidualnych zbiornikach bezodpływowych lub przydomowych oczyszczalniach ścieków.** Gmina Bychawa charakteryzuje się dużo niższym odsetkiem mieszkańców korzystających z instalacji kanalizacyjnej w porównaniu z wiodącą Gminą Parczew, ale jednocześnie ma wyższe wyniki tego wskaźnika od pozostałych gmin grupy porównawczej. Średnia omawianego wskaźnika dla grupy porównawczej w 2019 roku wynosiła 38,7% przy wskaźniku dla Gminy Bychawa równym 31,3%.

Wykres 11. Odsetek mieszkańców korzystających z instalacji wodno-kanalizacyjnej w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2019

Źródło: BDL GUS

Jednym z najlepiej ocenionych obszarów zdaniem mieszkańców Gminy Bychawa jest dostęp do infrastruktury komunalnej (wodociągi) – 34,6% odpowiedzi udzielonych jako „dobry” i 13,46% „bardzo dobry”. Dostęp do infrastruktury komunalnej (kanalizacja) został już dużo gorzej oceniony.

Zgodnie z zapisami Planu Gospodarki Odpadami Województwa Lubelskiego Gmina Bychawa należy do Regionu Centralno-Zachodniego gospodarki odpadami komunalnymi.

Gospodarka odpadami

Na terenie Gminy **Bychawa funkcjonuje Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK)** do którego mieszkańcy mają również możliwość dostarczania wytworzonych odpadów zbieranych w sposób selektywny.

Średnia ilość zebranych odpadów komunalnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca Gminy Bychawa wyniosła w 2020 r. 291,66 kg. Masa odpadów komunalnych wytworzona przez jednego mieszkańca jest dużo wyższa od średniej dla mieszkańca województwa lubelskiego. W 2020

roku było to o 60 kg więcej niż wytwarza statystyczny mieszkaniec województwa. Największą ilość oddawanych odpadów komunalnych stanowi frakcja zmieszana czyli odpady niesegregowane. Wśród odpadów pochodzącej z selektywnej zbiórki najwięcej oddawanych jest opakowań z tworzyw sztucznych oraz szkła.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w Gminie Bychawa

Na terenie Gminy Bychawa **prowadzony jest program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest od osób fizycznych** w ramach projektu pt. „System gospodarowania odpadami azbestowymi na terenie województwa lubelskiego”. Program współfinansowany był ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, realizowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego. W ramach projektu z terenu Gminy Bychawa usunięto 503,733 ton wyrobów azbestowych w tym w 2019 roku usunięto 283,52 tony, a w 2020 roku 108,177 ton.

Uwarunkowania przestrzenne w Gminie Bychawa regulują: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa* przyjęte Uchwałą Nr XXII/150/2016 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 27 października 2016 oraz *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bychawa* zatwierdzone Uchwałą Nr XXIX/224/96 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 19 grudnia 1996 r., ze zmianami wprowadzonymi Uchwałą Nr XLIX/372/06 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 10 sierpnia 2006 r oraz Uchwałą Nr XXIV/162/2016 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 grudnia 2016 r.

Na terenie Gminy Bychawa obowiązują 4 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego ze zmianami planów zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego **udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem dla obszaru Gminy Bychawa wynosi 100%.**

Wyżej wymienione dokumenty planistyczne zapewniają zachowanie ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju i są dokumentami stanowiącymi podstawę wewnętrznej polityki przestrzennej.

Zgodnie z kierunkami wykorzystania powierzchni⁹ Gminy Bychawa (dane GUS

Stan zagospodarowania obszaru Gminy Bychawa

2014 r.) na ogólną powierzchnię (14 617 ha) składają się: użytki rolne stanowiące 88,23% powierzchni całkowitej obszaru (12 897 ha), grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione – 8,6% (1 257 ha), grunty zabudowane i zurbanizowane stanowiące – 2,93% (429 ha), grunty rolne – nieużytki 0,19% (28 ha) oraz grunty pod wodami stanowiące zaledwie po 0,14% (20 ha) i znikomy udział gruntów różnych zajmujących 0,04% powierzchni ogółem (6 ha). Wśród terenów zabudowanych i zurbanizowanych największą powierzchnią zajmują tereny komunikacyjne - drogi, które stanowią

⁹ Dane GUS, Podgrupa Powierzchnia geodezyjna kraju według kierunków wykorzystania, Powierzchnia geodezyjna kraju według kierunków wykorzystania, stan w dniu 1 stycznia; dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii. Dane do poziomu gmin dostępne są tylko dla lat 2012-2014.

69,93% ww. terenów oraz tereny inne zabudowane – 10,26%. Tereny mieszkaniowe zajmują 9,09% ww. powierzchni, tereny przemysłowe 6,53%, tereny rekreacji i wypoczynku – 3,26%, natomiast tereny zurbanizowane niezabudowane to zaledwie 0,47%.

Głównymi elementami krystalizującymi strukturę urbanistyczną Miasta i Gminy są:

- * układ komunikacyjny, zaprojektowany jako system hierarchiczny, zapewniający segregację ruchu ulicznego i drogowego (komunikacyjnego i transportowego);
- * zieleń miejska i przydomowa, zaprojektowana jako system kształtowania terenów rekreacyjnych, parków, ogrodów i terenów otwartych;
- * powiązania funkcjonalne, zaprojektowane jako hierarchiczny system ośrodków obsługi i ciągów usługowych, rekreacyjnych i spacerowych;
- * kompozycja przestrzenna, uwzględniająca wartości kształtowania krajobrazu kulturowego, takie jak: place, ulice, osie i ciągi widokowe, dominanty przestrzenne i funkcjonalne.

Strefa żywicielska w Gminie Bychawa zlokalizowana została poza granicami administracyjnymi Miasta, dlatego też współdziałanie funkcji miejskich i gminnych jest niezbędne.

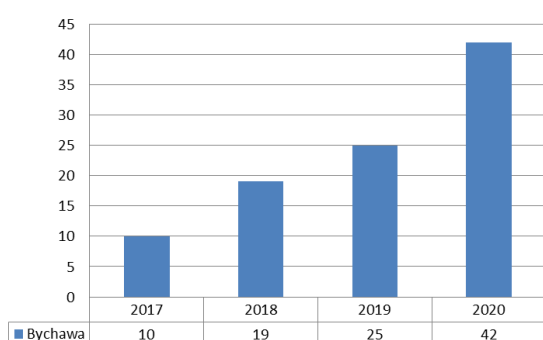
Pod względem działalności pozarolniczej wschodnia część Gminy wskazana została, jako obszar uzupełniającego pasma wzmożonej aktywności gospodarczej, który ciągnie się korytarzem wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 836.

Północna część Gminy Bychawa położona jest na obszarze, który został objęty programem kształtowania „zielonego pierścienia” wokół Lublina. Jest to strefa czynnej ochrony fizjonomii krajobrazu, która wymaga wzbogacenia przyrodniczego. W skład strefy wchodzi: doliny rzeczne, większe kompleksy leśne, rolnicze tereny otwarte z zachowanym harmonijnym krajobrazem.

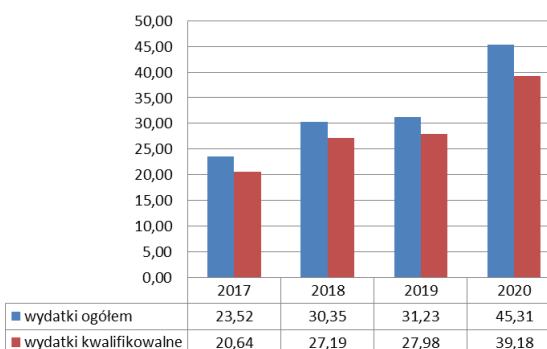
Wymiar instytucjonalny

Gmina Bychawa aktywnie uczestniczy w konkursach i naborach na możliwość pozyskania dodatkowych środków finansowych na realizację inwestycji infrastrukturalnych jak i „miękkich”. Dokumentacje aplikacyjne przedkłada zarówno do instytucji zajmujących się rozdysponowaniem środków krajowych jak i zewnętrznych w tym Unii Europejskiej.

Wykres 12. Liczba umów o dofinansowanie podpisanych wg programów operacyjnych w latach 2017 – 2020
Wykres 13. Koszty ogółem i kwalifikowane zgodnie z umowami o dofinansowanie wg programów operacyjnych w Gminie Bychawa w latach 2017 - 2020 (mln zł)

Źródło: BDL GUS

Główny Urząd Statystyczny monitoruje liczbę umów i wartość kosztów kwalifikowalnych i całkowitych projektów współfinansowanych w ramach programów operacyjnych zarówno tych krajowych jak i regionalnych. Przedstawiona powyżej statystyka GUS nie obejmuje jednak m.in. Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz środków w ramach Szwajcarsko-Polski Programu Współpracy, Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2014–2020, Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego, dlatego też nie przedstawia pełnego doświadczenia Gminy Bychawa w pozyskaniu środków zewnętrznych.

Zgodnie z danymi GUS wyraźnie wzrasta liczba podpisanych umów o dofinansowanie. W 2020 roku podpisano 42 umowy i był to wzrost o 320% w porównaniu do roku 2017 (10 umów). **Wyraźnie wzrosły również wydatki ogółem oraz wydatki kwalifikowalne zgodnie z umowami o dofinansowanie.** W 2020 roku wydatki ogółem wynosiły 45,31 mln zł i były większe o 92,64% w porównaniu do roku 2017. Wydatki kwalifikowalne w 2020 roku wynosiły 39,18 mln zł i były większe o 89,82% w porównaniu do roku 2017.

Gmina Bychawa na mocy podpisanych umów partnerskich prowadzi współpracę z miastami La Chapelle sur Erdre (Francja) oraz Korcem (Ukraina).

Gmina Bychawa jest członkiem kilku związków i stowarzyszeń: Celowy Związek Gmin Proekob, Związek Gmin Lubelszczyzny, Lubelski Obszar Metropolitalny i Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, LGD Kraina wokół Lublina.

Od 2021 roku Gmina jest również członkiem „Porozumienia Partnerskiego Jednostek Samorządu Terytorialnego Powiatu Lubelskiego BYSTRZYCA”.

2.1 Analiza strategiczna (SWOT) Gminy Bychawa

Analiza SWOT (skrót od: Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats) ma na celu identyfikację wewnętrznych barier i potencjałów rozwojowych Gminy Bychawa oraz czynników zewnętrznych mogących oddziaływać na przekształcenia w regionie. Analiza została przedstawiona w formie macierzy opisującej:

- * mocne strony (Strengths) – atuty i cechy mogące decydować o przewadze Gminy;
- * słabe strony (Weaknesses) – negatywne aspekty występujące w Gminie, które stanowią jednocześnie wskazanie obszarów wymagających naprawy;
- * szanse (Opportunities) – czynniki zewnętrzne wywierające pozytywny wpływ na rozwój Gminy;
- * zagrożenia (Threats) – czynniki zewnętrzne mogące wywoływać niekorzystne zmiany w Gminie.

Analiza SWOT w takiej formie jest uzupełnieniem opisu aktualnej sytuacji Gminy. Zaletą tej metody jest przede wszystkim syntetyczne ujmowanie głównych czynników warunkujących rozwój.

	Mocne strony	Słabe strony
Czynniki wewnętrzne	PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	
	<ul style="list-style-type: none"> * Atrakcyjne walory przyrodniczo-kulturowe, duży udział obszarów chronionych oraz czyste środowisko stwarzające możliwość rozwoju turystyki; * Wysoka jakość środowiska przyrodniczego, mało skażone środowisko; * Z Gminą Bychawa związanych jest wiele potraw tradycyjnych i regionalnych, co również może przełożyć się na rozwój turystyki czy postużyć, jako wyróżnik w promocji obszaru; * Bogate niematerialne dziedzictwo kulturowe kształtujące tożsamość społeczną uwidocznione w organizowanych zajęciach różnego rodzaju kołach, tradycjach; * Bardzo dobre gleby (jedne z najlepszych w województwie lubelskim) stanowiące podstawę do rozwoju rolnictwa i lokalnej bazy surowcowej; * Dobre warunki nasłonecznienia (obszar o potencjale energii użytecznej dla energetyki solarnej powyżej 950 kWh/m², Usłonecznienie względne w przedziale 34-35% (grupa największego usłonecznienia w Polsce) sprzyjające podejmowaniu inicjatyw w zakresie instalacji fotowoltaicznych 	<ul style="list-style-type: none"> * Wysokie koszty utrzymania i remontów obiektów zabytkowych uniemożliwiające wdrożenie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego; * Niski stopień bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów, związany z brakiem dostosowania infrastruktury do potrzeb użytkowników; * Brak surowców naturalnych; * Niewystarczające rozwinięcie sieci gazowej – niewielki wzrost liczby przyłączy; * Niedostateczny rozwój infrastruktury kanalizacyjnej w stosunku do sieci wodociągowej, aglomeracja Bychawa jest skanalizowana, na pozostałym obszarze Gminy gospodarka ściekowa oparta jest na indywidualnych zbiornikach bezodpływowych i przydomowych oczyszczalniach ścieków; * Niezadawalający stan techniczny sieci wodociągowej; * Brak systemu zbiorowego zaopatrzenia w energię ciepłą, system grzewczy indywidualny oparty głównie na paliwach stałych; * Zła jakość infrastruktury drogowej;

	<ul style="list-style-type: none"> i kolektorów słonecznych; * Brak zakładów przemysłowych emitujących zanieczyszczenia; * Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców płynący głównie z budowania postawy proekologicznej (rozwój fotowoltaiki); * W 100% zelektryfikowana Gmina, stopień zwodociągowania Gminy wynosi 100%; * Bliskie położenie miasta wojewódzkiego – Lublina umożliwia realizację podstawowych potrzeb mieszkańców Gminy Bychawa; * Dobrze rozwinięta sieć dróg na obszarze Gminy; * 100% pokrycie Gminy przez Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego; * Rosnące nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska – dotacje w ramach funduszy strukturalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> * Brak dostosowanej infrastruktury i przestrzeni publicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnością – występowanie barier przestrzennych; * Niedostatek zbiorników małej retencji; * Mała powierzchnia lasów.
SPOŁECZEŃSTWO		
	<ul style="list-style-type: none"> * Funkcjonujący system wsparcia finansowego organizacji pozarządowych przy realizacji publicznych zadań zleconych; * Zadawalający poziom bezpieczeństwa publicznego; * Tworzenie i realizacja funduszu sołeckiego oraz budżetu obywatelskiego; * Dobrze funkcjonująca sieć szkół podstawowych i oddziałów przedszkolnych; * Zadawalająca jakość kształcenia w szkołach podstawowych; * Wysoka aktywność i różnorodność działalności Bychawskiego Centrum Kultury w Bychawie, Centrów Kultury Wiejskiej oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bychawie i jej filii; * Wysoka aktywność klubów sportowych działających na terenie Gminy oraz liczne sukcesy zawodników; * W miarę wysoka liczba organizacji pozarządowych w Gminie, mieszkańcy stosunkowo chętnie angażują się w działania prowadzone przez instytucje; * Spadek liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej oraz z zasiłków rodzinnych; * Dobra dostępność do placówek opieki zdrowotnej i społecznej; * Efektywna działalność Ośrodka Pomocy Społecznej, działalność asystenta rodziny; * Zapewnienie zasobu mieszkań socjalnych na terenie Gminy; * Dobrze rozwinięta sieć świetlic wiejskich; 	<ul style="list-style-type: none"> * Negatywne trendy demograficzne: spadek liczby ludności, w tym ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mających wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą; * Ujemne wartości przyrostu naturalnego, w tym utrzymujący się niski poziom dzietności spowodowany zmniejszającą się liczbą kobiet w wieku rozrodczym i zmianą modelu rodziny; * Ujemne wartości salda migracji; * Postępujący proces starzenia się społeczeństwa, niewystarczająca liczba form integracji i aktywizacji osób starszych; * Występowanie niekorzystnych zjawisk społecznych (ubóstwo, alkoholizm); * Brak kompleksowej oferty kulturalnej oraz innych sposobów i form spędzania czasu wolnego dzieci i dorosłych; * Brak placówek opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci do 3 roku życia (żłobków), jako bariera powrotu rodzica/opiekuna na rynek pracy; * Występuje długotrwałe bezrobocie wśród osób bez doświadczenia zawodowego i o niskim wykształceniu. W ostatnich latach zanotowano trend spadkowy zjawiska; * Niewystarczające działania w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób starszych i samotnych oraz rodzin o niskim statusie materialnym, brak mieszkań chronionych, brak kompleksowego wsparcia społecznego obejmującego wsparcie emocjonalne,

	<ul style="list-style-type: none"> * Członkostwo Gminy Bychawa w związkach i stowarzyszeniach zakresie realizacji wspólnych działań podnoszące jakość życia. 	<p>informacyjne, instrumentalne i rzeczowe oraz dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.</p>
GOSPODARKA		
	<ul style="list-style-type: none"> * Możliwość rozszerzenia działalności rolniczej w kierunku agroturystyki; * Dość wysoka skłonność mieszkańców do podejmowania działalności gospodarczej, przejawiająca się w liczbie nowo rejestrowanych podmiotów w systemie REGON; * Rodzima przedsiębiorczość oraz firmy rodzinne – osoby związane z Gminą Bychawa, których przywiązanie i lojalność do Gminy można wykorzystać do uruchomienia nowych form współdziałania i rozwoju lokalnej przedsiębiorczości; * Dość wysoka skuteczność Gminy w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, co może stanowić dobrą przesłankę do podnoszenia jej atrakcyjności inwestycyjnej. * Bogate dziedzictwo kulturowe i wysokie walory krajobrazowe umożliwiają rozwój usług turystycznych, są również szansą na wykreowanie produktu turystycznego oraz rozwoju turystyki czynnej (pieszej, rowerowej, konnej); * Promocja atrakcyjności terenu o wysokich walorach kulturowo-przyrodniczych, co może przełożyć się na rozwój turystyki; * Wyznaczone tereny inwestycyjne z dostępem do sieci energetycznej i wodociągowej; * Mimo, że nieliczne, na terenie Gminy działają duże podmioty gospodarcze zapewniające miejsca pracy; * Dobre warunki do rozwoju działalności gospodarczej opartej na energetyce odnawialnej, szczególnie solarnej w związku z doskonałym nasłonecznieniem obszaru; * Możliwość rozwoju upraw do produkcji bio-paliw (rzepak, wierzba energetyczna); * Na terenie Gminy obserwowane jest stopniowe powiększanie się średniej powierzchni gospodarstw rolnych. 	<ul style="list-style-type: none"> * Brak atrakcyjnych ofert pracy, niedostateczna liczba małych i średnich podmiotów gospodarki narodowej oferujących miejsca pracy; * Ukryte bezrobocie w rolnictwie; * W miarę niska atrakcyjność inwestycyjna Gminy Bychawa wynikająca ze słabej dostępności transportowej, niskiej aktywności przemysłowej oraz najniższej aktywności usługowej i zaawansowanych technologii; * Niski stopień urbanizacji Gminy; * Poziom nasycenia w podmioty gospodarcze na terenie Gminy jest niski; * W opinii mieszkańców na terenie Gminy Bychawa występują trudne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, bariery biurokratyczne oraz wysoki wkład własny na rozpoczęcie prowadzenia działalności); * Dość wysoka dynamika wyrejestrowywania podmiotów z systemu REGON, jednakże notowany jest trend spadkowy; * Ograniczony dostęp do instytucji otoczenia biznesu w Gminie Bychawa (niewystarczająca liczba podmiotów); * Bariery w rozwoju rolnictwa i budowania bazy surowcowej spowodowane brakiem podmiotów otoczenia rolnictwa i przetwórstwa oraz niskim poziomem innowacyjności gospodarstw; * Słabo rozwinięty lokalny rynek pracy; * Niewystarczająco rozwinięta infrastruktura noclegowa i gastronomiczna mająca wpływ na ograniczenie rozwoju produktu turystycznego; * Niski poziom rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, oceniany głównie przez pryzmat wielkości zatrudnienia i formy prawnej działających firm lokalnych, skali ich działania na rynkach oraz zdolności inwestycyjnej.
Czynniki zewnętrzne	Szanse	Zagrożenia
	<ul style="list-style-type: none"> * Możliwości wsparcia przez państwo i UE inwestycji przyjaznych środowisku w tym: OZE, efektywność energetyczna, bezpieczeństwo energetyczne, gospodarka o obiegu zamkniętym zgodnie z założeniami planu działania Europejski Zielony Ład, dofinansowania do przydomowych oczyszczalni ścieków; 	<ul style="list-style-type: none"> * Następujące zmiany klimatyczne mające wpływ na wiele sektorów gospodarki i społeczeństwo poprzez oddziaływanie na fizyczne i biologiczne składniki ekosystemów, takie jak: woda, gleba, powietrze i różnorodność biologiczne. Nieliczne działania inwestycyjne w tym względzie świadczą o niewystarczającej liczbie inwestycji

	<ul style="list-style-type: none"> * Wzrost opłacalności działań z zakresu odnawialnych źródeł energii ze względu na rosnące koszty energii elektrycznej; * Ograniczenie skutków zmian klimatycznych na rozwój społeczno-gospodarczy Gminy Bychawa poprzez wdrożenie planów adaptacyjnych oraz niebieskiej i zielonej infrastruktury; * Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych dzięki interwencjom w kierunku wprowadzenia technologii niskoemisyjnych oraz przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu; * Przyciągnięcie do Gminy Bychawa inwestycji z zewnątrz w tym firm zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym m.in. poprzez wyznaczenie terenów inwestycyjnych oraz realizację polityki promocji gospodarczej, prowadzonej w bliskiej współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubelskiego oraz agendami rządowymi, w tym PAIH, ARP, PFR itp.); * Wykorzystanie w rozwoju społeczno-gospodarczym nowych koncepcji, trendów i praktyk rozwoju gospodarki lokalnej w tym z wykorzystaniem ekonomii społecznej, srebrnej ekonomii i energetyki odnawialnej, itp.); * Rosnąca rola i znaczenie jakości życia jako celu nadrzędnego działań i polityk władz samorządowych na szczeblu lokalnym i regionalnym; * Rozwój rolnictwa ekologicznego i produkcja żywności certyfikowanej oparte na istniejących zasobach naturalnych i wykorzystanie trendu w społeczeństwie związanego ze zdrowym trybem życia; * Rozwój współpracy sieciowej przedsiębiorstw z wykorzystaniem najlepszych praktyk i nowych modeli biznesowych, w tym klastra rolno-spożywczego, partnerstw publiczno-prywatnych itp.); * Rozwój produktu turystycznego oraz branży turystycznej w oparciu o bogate dziedzictwo kulturowe; * Dostępne źródła finansowania rozwoju różnych elementów infrastruktury i form turystyki zintegrowanej (np. w ramach PO Polska Wschodnia, PROW, RPO WL); * Bliskość dużego ośrodka miejskiego – Lublina – dająca szansę na przyciągnięcie nowych mieszkańców i turystów; * Poprawa dostępności komunikacyjnej poprzez budowę nowych dróg i poprawę nawierzchni już istniejących; * Unijne polityki, strategie i instrumenty finansowe wspierające rozwój sektora rolno-spożywczego w ramach krótkich łańcuchów dostaw (patrz 	<p>przeciwdziałających zmianom klimatu i działań skierowanych na adaptację do zaistniałych już zmian. Na obszarze Gminy Bychawa brakuje m.in. zielonej i niebieskiej infrastruktury, zbiorników retencyjnych, itp.;</p> <ul style="list-style-type: none"> * Zmniejszenie popytu na technologie niskoemisyjne i styl życia zgodny z ideą zrównoważonego rozwoju; * Utrzymujący się trend wzrostu zużycia energii; * Wywoływanie konfliktów między wartościami dziedzictwa kulturowego, krajobrazem kulturowym, a współczesnymi procesami urbanistycznymi; * Niepewność w zakresie prowadzenia polityki fiskalnej samorządów, wynikająca ze zmieniających się regulacji prawnych (m.in. wzrastające wydatki na oświatę oraz administrację publiczną); * Sąsiedztwo gmin o zbliżonych warunkach naturalnych i potencjale, co wpływa na dużą konkurencyjność np. w przyciąganiu turystów; * Brak zainteresowania inwestorów zewnętrznych obszarem Gminy; * Niska świadomość mieszkańców w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej; * Kurczące się zasoby pracy związane z odchodzeniem wielu doświadczonych pracowników na emeryturę, bez możliwości zastąpienia ich nowymi pracownikami (na skutek utrzymującej się migracji młodych ludzi, procesem starzenia się społeczeństwa); * Pogłębiająca się ekspansja chorób cywilizacyjnych wśród społeczności powodująca znaczne obciążenie systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej; * Niska opłacalność produkcji rolniczej i konkurencja dla lokalnych rolników ze strony zagranicznych producentów żywności; * Utrzymujące się niekorzystne uwarunkowania globalne związane z pogłębiającą się recesją na świecie i długotrwałym kryzysem gospodarczym wywołanym pandemią koronawirusa, które w odniesieniu do rozwoju Gminy mogą prowadzić do zmniejszenia się liczby działających przedsiębiorstw oraz większej presji na system pomocy społecznej; * Ogólna stagnacja w rozwoju Gminy i brak realnych szans na jej rozwój w najbliższych latach w związku kryzysem i trudną sytuacją gospodarczą w kraju i za granicą; * Wpływ pandemii COVID-19 również na inne dziedziny życia na terenie
--	--	--

	<p>Europejski Zielony Ład, Strategia UE od Pola do Stołu) oraz optymalne wykorzystanie środków pochodzących z Krajowego Planu Odbudowy, Polskiego Ładu oraz innych programów krajowych i Regionalnego Programu Operacyjnego na potrzeby rozwoju gospodarczego i społecznego.</p>	<p>Gminy: relacje międzyludzkie, kultura i administracja publiczna.</p>
--	--	---

3. Wizja, misja i cele rozwoju

3.1 Wizja i misja

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030 jest dokumentem, w którym zdiagnozowano aktualną sytuację społeczno-gospodarczą gminy. Zwrócono uwagę zarówno na mocne i słabe strony, jak również na potencjały i bariery tego obszaru. Określona w dokumencie misja i wizja to elementy Strategii ukazujące najważniejsze kierunki rozwoju obszaru.

Wizja jest swoistym wyobrażeniem przyszłości, stanowi projekcję, opis pożądanego stanu rzeczywistości, do której prowadzą działania kreowane przez Władze Gminy Bychawa i instytucji publicznych wyższego rzędu oraz działania partnerów realizujących Strategię. Wizja rozwoju gminy stanowi obraz pożądanego stanu docelowego, jaki społeczność lokalna chce osiągnąć na koniec wdrażania zaktualizowanej strategii. Odpowiada na pytania: Co chcemy osiągnąć? Jaką sytuację chcemy mieć? Wizja wskazuje zasadniczy kierunek działania, pozwala również wyklarować jasność celów, stojących przed gminą. Wizja jest wizualizacją przyszłości, która z założenia motywuje jej twórców i adresatów do działań na rzecz jej realizacji.

Wizja Gminy Bychawa w perspektywie do 2030 roku powstała przy udziale społeczności lokalnej podczas procesu konsultacji i partycypacji społecznych. Treść wizji ma charakter opisowy i przedstawia oczekiwany obraz przyszłości.

Wizja Gminy Bychawa:

W 2030 roku Gmina Bychawa:

- ❖ to dobre miejsce do życia, pracy i wypoczynku;
- ❖ to obszar z dobrze rozwiniętym rolnictwem specjalizującym się w produkcji wysokiej jakości żywności, z dobrze prowadzoną polityką wspierania sektora rolno-spożywczego;
- ❖ to obszar sprzyjający rozwojowi przedsiębiorczości, przyjazny dla inwestorów zainteresowanych lokowaniem swoich kapitałów;
- ❖ to obszar atrakcyjny i konkurencyjny pod względem gospodarczym i inwestycyjnym, generujący nowe miejsca pracy;
- ❖ to obszar ze sprawną i otwartą na współpracę administracją lokalną;
- ❖ to obszar, na którym walory turystyczne są w szerokim zakresie włączone w obieg gospodarczy;
- ❖ to obszar, na którym respektuje się zasady ochrony środowiska i wykazuje dbałość o posiadany unikalny zasób przyrodniczy oraz promuje rozwój zielonej energii;
- ❖ to samorząd lokalny, który posiada wysoki poziom usług publicznych dla mieszkańców: opiekę przedszkolną, edukację, bogatą i zróżnicowaną ofertę kulturalną oraz sportową, dobrą opiekę medyczną oraz pomoc społeczną;
- ❖ to obszar charakteryzujący się ładem przestrzennym i dobrą jakościowo infrastrukturą społeczną, techniczną i komunikacyjną.

Osiągnięcie wyżej wymienionej wizji będzie możliwe dzięki uaktywnieniu najważniejszych potencjałów rozwojowych Gminy Bychawa. Istotne jest wykorzystanie walorów przyrodniczych, archeologicznych, kulturowych i dziedzictwa kulinarnego do rozwoju usług i oferty turystycznej oraz spożytkowanie stale rozwijającego się kapitału społecznego. Wykorzystanie tych wewnętrznych potencjałów, przy pomocy środków zewnętrznych, przyczyni się do przyspieszenia procesów restrukturyzacji lokalnej gospodarki i poprawy jakości życia mieszkańców.

Misja koncentruje się na podstawowych wartościach, które przyświecają Władzom Gminy i jej mieszkańcom w procesach rozwojowych. Misja wskazuje generalny kierunek, w którym podąża Gmina Bychawa oraz czynniki uzasadniające przyjęcie określonych wartości, jako nadrzędnych. Stanowi odpowiedź na pytania, jakie stawiamy sobie w założonym horyzoncie czasowym przyjętym w dokumencie: **Co jest naszym priorytetem i kim jesteśmy? W oparciu, o jakie wartości działamy?** Z misji wynikają cele ogólne, których wspieranie jest niezbędne do zrealizowania przyjętej wizji rozwoju.

Misja Gminy Bychawa:

Misją Gminy Bychawa jest tworzenie dogodnych warunków do życia mieszkańców oraz realizacji aspiracji poprzez działania zmierzające do ograniczenia spadku liczby mieszkańców, adaptację do zmian klimatu, ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, budowę atrakcyjnej oferty turystycznej i kulturowej oraz rozwój rolnictwa z wykorzystaniem lokalnych zasobów i wiedzy mieszkańców. Realizacja misji będzie możliwa poprzez zachęcanie mieszkańców do współtworzenia zachodzących zmian w przestrzeni Gminy Bychawa oraz integrację na poziomie lokalnym.

3.2 Cele strategiczne i operacyjne

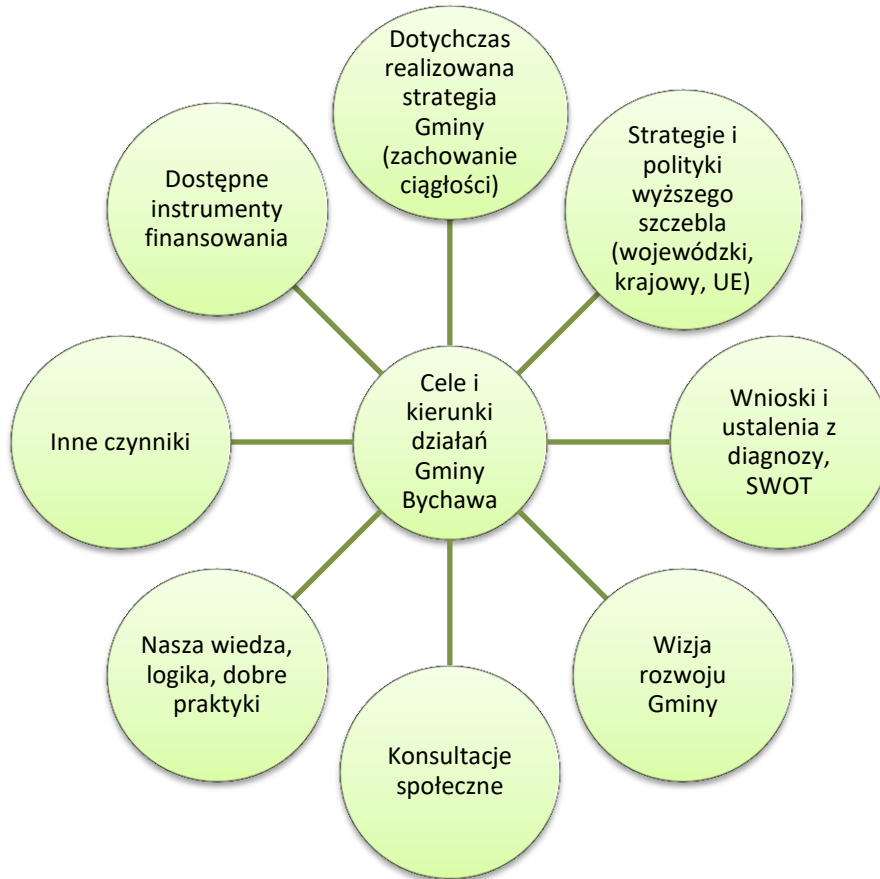
Wyznaczone w strategii obszary strategiczne stanowią główne obszary interwencji, w ramach których będą podejmowane działania, służące rozwojowi Gminy Bychawa w długofalowej perspektywie. Obszary wynikają bezpośrednio z przyjętej wizji rozwoju i są odpowiedzią na główne wyzwania rozwojowe, przed którymi stoi Gmina i jej społeczność w perspektywie do 2030 roku.

Cel strategiczny, to zapis wizji, który jest realny, rzeczywisty i osiągalny. Cel powinien być zgodny z „zasadą SMART”:

- * S - Specific – specyficzny
- * M - Measurable – konkretny
- * A - Actionable - przekładalny na działania
- * R - Realistic - realny / rzeczywisty
- * T - Timetabled - ujęty w ramy czasowe

Podczas formułowania celów pod uwagę wzięto wiele aspektów. Zostały one przedstawione na grafice poniżej:

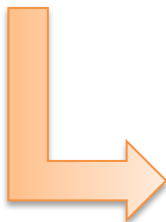
Ryc. 3. Elementy mające wpływ na proces formułowania celów i kierunków działań

Źródło: opracowanie własne

W Strategii przyjęto dwustopniowy układ celów podporządkowanych wspomaganemu rozwojowi społecznego i gospodarczego Gminy Bychawa.

Cele strategiczne – uwzględniają potrzebę likwidacji najważniejszych słabych stron Gminy Bychawa, w tym zagrożeń oraz efektywne wykorzystanie mocnych stron, w tym szans, z uwzględnieniem możliwości wsparcia finansowego przez fundusze zewnętrzne i współpracę międzysektorową. Cele strategiczne mają charakter długofalowy i zasadniczo wynikają bezpośrednio z przyjętej wizji rozwoju.

Cele szczegółowe (operacyjne) – wynikają z celów strategicznych i ich zamysłem jest określenie zadania lub grupy zadań w wybranych dziedzinach koniecznych do podejmowania inwestycji na rzecz rozwoju obszaru Gminy Bychawa. Dotyczą one średniego horyzontu czasowego.

Rozwój lokalny Gminy Bychawa oparto na konieczności zaspokajania potrzeb mieszkańców oraz determinacji rozwoju atrakcyjności i konkurencyjności Gminy. Przy opracowaniu planu interwencji pod uwagę wzięto wieloaspektowość zmian zachodzących w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cele strategiczne			
1. Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2. Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3. Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4. Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
Cele operacyjne			
1.1 Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy	2.1 Ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych	3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej oraz oferty turystycznej w oparciu o lokalne produkty i usługi	4.1 Wysokiej jakości i sprawna, otwarta na mieszkańców administracja publiczna
1.2 Lepszy dostęp do usług mieszkaniowych i ich wyższy standard	2.2 Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi	3.2 Rozwój rolnictwa i sektora spożywczego z większą wartością dodaną	4.2 Cyfryzacja usług i zasobów administracji samorządowej
1.3 Lepszy dostęp i jakość usług edukacji oraz opieki nad dzieckiem	2.3 Transformacja energetyczna i czyste powietrze	3.3 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości pozarolniczej i jej konkurencyjności	4.3 Aktywizacja obywatelska mieszkańców i budowanie kapitału społecznego
1.4 Bardziej rozbudowana oferta w zakresie kultury i rekreacji dla mieszkańców	2.4 Sprawna gospodarka odpadami	3.4 Kreowanie przyjaznych warunków do przyciągania inwestycji i rozwoju nowych firm	4.4 Skuteczny marketing Gminy
1.5 Lepsza dostępność usług medycznych, programów profilaktycznych i opieki społecznej	2.5 Promowanie zasad ekologii i edukacja ekologiczna mieszkańców		4.5 Integracja społeczna i aktywna polityka senioralna
1.6 Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego i uporządkowana przestrzeń Gminy			

Zaprezentowane powyżej cele strategiczne i operacyjne oparte są na wnioskach z diagnozy i doświadczeniach z realizacji poprzednich dokumentów strategicznych. Cele Strategii rozwoju Gminy Bychawa są spójne wewnętrznie i tworzą wzajemnie uzupełniający się system, w którym efekty jednych celów generują i wzmacniają efekty realizacji innych zapewniając efekt synergii. Nadrzędną ideą jest wykorzystanie potencjałów rozwojowych, modernizacja gospodarki z uwzględnieniem produktów lokalnych oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

Strategia wyznacza cztery cele strategiczne skupiające 20 celów operacyjnych oraz kierunki działań, które stanowią punkt odniesienia dla wszystkich działań rozwojowych Gminy Bychawa. Wszystkie powinny przyczynić się do osiągnięcia przyjętej wizji rozwoju Gminy. Wymagać to będzie zaangażowania wielu środowisk i podmiotów, które realizując własne cele i działania będą kierować się jednocześnie uzgodnionymi i przyjętymi dla całej Gminy celami.

Zaproponowane cele strategiczne to obszary w ramach, których będą podejmowane działania długofalowe służące rozwojowi Gminy Bychawa. Wyzwania, przed którymi staje Gmina wynikają z konieczności ciągłego wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej oraz turystycznej. W konsekwencji możliwy będzie napływ nowych inwestorów oraz poprawa atrakcyjności i konkurencyjności Gminy Bychawa zarówno w aspekcie gospodarczym jak i obszaru do zamieszkania. Realizacja podjętych wyzwań ma szansę pozytywnie wpłynąć na ograniczenie depopulacji obszaru jak również spowolnić trend starzenia się społeczeństwa. Jednocześnie wpływa pozytywnie na jakość życia mieszkańców, ich zadowolenie i zaspokajanie wszelkich potrzeb. Budowana jest relacja pomiędzy mieszkańcem i obszarem – miejscem zamieszkania, dzięki czemu członkowie społeczności lokalnej czują się bardziej związani z „tym” miejscem oraz bardziej za nie odpowiedzialni. Chętniej biorą udział w życiu społecznym i inicjatywach na rzecz Gminy i jej rozwoju.

Jednym z najważniejszych wyzwań jest zadbanie o wysoką jakość życia mieszkańców w Gminie. Społeczność lokalna stanowi ogromny potencjał i siłę napędową do funkcjonowania i rozwoju Gminy. Zapewnienie wysokiej jakości życia umożliwi prowadzenie działań rozwojowych, ograniczy odpływ ludności z terenu Gminy. Jednocześnie atrakcyjna przestrzeń jest warunkiem rozwoju społeczno-gospodarczego. Konieczne jest podjęcie działań związanych z poprawą dostępności komunikacyjnej (zarówno samochodowej jak i łączności internetowej). Duże znaczenie ma również poprawa jakości i dostępności usług publicznych, oferowanych dla mieszkańców Gminy Bychawa, szczególnie w sferze edukacji, opieki medycznej i społecznej, kultury i rekreacji.

Drugim wyzwaniem jest zadbanie o środowisko oraz podjęcie działań adaptacyjnych do towarzyszących nam zmian klimatu. Istotne jest prowadzenie i promowanie działań zmierzających do racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska, głównie deficytowymi zasobami czystej wody. Należy kontynuować zadania zmierzające do racjonalnego gospodarowania odpadami. Niezwykle ważne wydaje się prowadzenie ciągłej edukacji ekologicznej wśród mieszkańców Gminy Bychawa, jak również kształtowanie postaw proekologicznych. Rozwój gospodarki niskoemisyjnej, jak również produkcja energii odnawialnej, czy też magazynów energii wpłynie korzystnie na jakość życia mieszkańców oraz na promocję ekologiczną obszaru Gminy.

Trzecie wyzwanie skupia się na rozwoju efektywnej gospodarki lokalnej i rynku pracy, i ma za zadanie wzmocnienie podstaw potencjału gospodarczego. Kluczową gałęzią rozwoju gospodarczego Gminy Bychawa będzie lokalna przedsiębiorczość. Dlatego też niezwykle istotne jest prowadzenie zadań kreujących przyjazne warunki do przyciągania inwestycji i rozwoju nowych firm. Duże

znaczenie mają również działania zmierzające do wielokierunkowego wspierania rolnictwa i rozwoju sektora rolno-spożywczego. Ze względu na potencjał turystyczny i stosunkowo bliskie położenie względem dużego ośrodka miejskiego (Lublin) dużą wagę mają działania zmierzające do rozwoju infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej oraz oferty turystycznej w oparciu o lokalne produkty i usługi.

Wzrost jakości życia mieszkańców Gminy Bychawa uzależniony jest nie tylko od wyżej wymienionych działań, ale również od wzrostu jakości świadczonych usług publicznych jak również aktywnej postawy członków społeczności lokalnej oraz ich zdolności do samoorganizacji i zaangażowania w proces współdecydowania o losach miejsca, w którym mieszkają. Aktywność społeczna mieszkańców i ich zaangażowanie w proces współdecydowania o losach Gminy stanowi podstawę do budowania społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym jednocześnie wzmacnia spójność i integrację społeczną. We współczesnych czasach niezwykle ważne jest budowanie społeczeństwa informacyjnego, gdzie technologie informacyjno-komunikacyjne odgrywają ważną rolę rozwojową. Na ich bazie należy rozwijać ofertę e-usług skierowanych do mieszkańców Gminy Bychawa oraz potencjalnych inwestorów, jak również rozwijać cyfryzację zasobów administracji samorządowej. Niemalą rolę w dążeniu do wzrostu konkurencyjności Gminy Bychawa ma prowadzenie działań promocyjnych oraz skutecznego marketingu.

3.3 Kierunki inwestycji (działań) w Gminie Bychawa

W ramach czterech celów strategicznych dokonano koncentracji celów operacyjnych i kierunków interwencji (działań), które bezpośrednio służą realizacji założonych celów, a tym samym stanowią podstawę wdrażania strategii. Zaprezentowane kierunki należy traktować jako pewną propozycję, otwartą listę przedsięwzięć w danym zakresie, określającą ogólne ramy koncentracji aktywności programowej, finansowej i organizacyjnej. **Zbiór przedstawionych kierunków interwencji nie stanowi katalogu zamkniętego.** Jest to zestaw działań podejmowanych przez Gminę Bychawa oraz jej partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych. Kierunki interwencji odpowiadają na potrzeby rozwojowe Gminy Bychawa i wskazują sposób rozwiązywania najważniejszych problemów, zmniejszania barier rozwojowych, wzmacniania potencjałów lokalnych, wykorzystywania zasobów własnych oraz szans pojawiających się w otoczeniu.

Kierunki działań/ typy projektów - są to konkretne przedsięwzięcia i zadania, które należałoby realizować, aby wdrożyć cele szczegółowe Strategii.

Do każdego celu strategicznego dołączony został **indykatorywny wykaz** wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych wpisujących się w cele strategiczne.

Cel strategiczny 1. GMINA ATRAKCYJNA DO ŻYCIA I PRACY

Realizacja działań ujętych w celu strategicznym nr 1 charakteryzuje się dużą szansą powodzenia. Obejmuje m. in. działania inwestycyjne, które realizowane będą sukcesywnie. Szybkość realizacji tych działań zależy od możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze środków zewnętrznych lub krajowych. Działania są spójne z priorytetami Unii Europejskiej.

Jedną z metod zachęcenia mieszkańców do pozostania na terenie Gminy Bychawa, jak również pozyskania nowych potencjalnych mieszkańców czy inwestorów zainteresowanych osiedleniem się na stałe w granicach Gminy jest zapewnienie warunków atrakcyjnych do życia i pracy oraz wysokiego standardu życia. Na osiągnięcie takiego celu składa się szereg poszczególnych składowych. Dostęp mieszkańców do wysokiej jakości usług publicznych jest obecnie jednym z głównych czynników decydujących o poziomie rozwoju lokalnego i sprawności administracji gminnej. Usługi społeczne dotyczą przede wszystkim takich obszarów jak oświata i edukacja, sport i rekreacja, ochrona zdrowia, pomoc społeczna i kultura.

Warunkiem rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Bychawa jest stworzenie atrakcyjnej przestrzeni dla inwestorów, turystów i mieszkańców. Działania z tym związane wiążą się z procesami porządkowania i gospodarowania przestrzenią oraz zapewnieniem uzbrojenia w infrastrukturę komunikacyjną i komunalną. Niezwykle ważną kwestią jest zapewnienie dostępności komunikacyjnej obszaru Gminy zarówno w aspekcie wewnętrznym, rozumianym, jako układ lokalnych dróg, dzięki którym można przemieszczać się wewnątrz gminy, jak i zewnętrznym, czyli powiązanie z większymi arteriami drogowymi zapewniającymi dojazd do kluczowych ośrodkami w województwie i kraju. Poza działaniami związanymi z modernizacją, remontem czy budową nowych połączeń komunikacyjnych niezwykle istotny jest rozwój infrastruktury towarzyszącej, m.in. budowa chodników, parkingów czy remonty zatok przystankowych. Znaczący wpływ na rozwój dostępności komunikacyjnej będzie miała budowa dworca komunikacji publicznej w Bychawie. Jednocześnie w obecnych czasach informatyzacji, przy szybkim rozwoju technologii informacyjnych i komunikacyjnych podstawowe znaczenie ma dostępność i rozwój infrastruktury szybkiego Internetu. Obecnie Internet stał się narzędziem zapewniającym dostępność do usług społecznych w zakresie kształcenia, zdrowia i kultury poprzez udostępnianie za jego pomocą zdigitalizowanych zasobów.

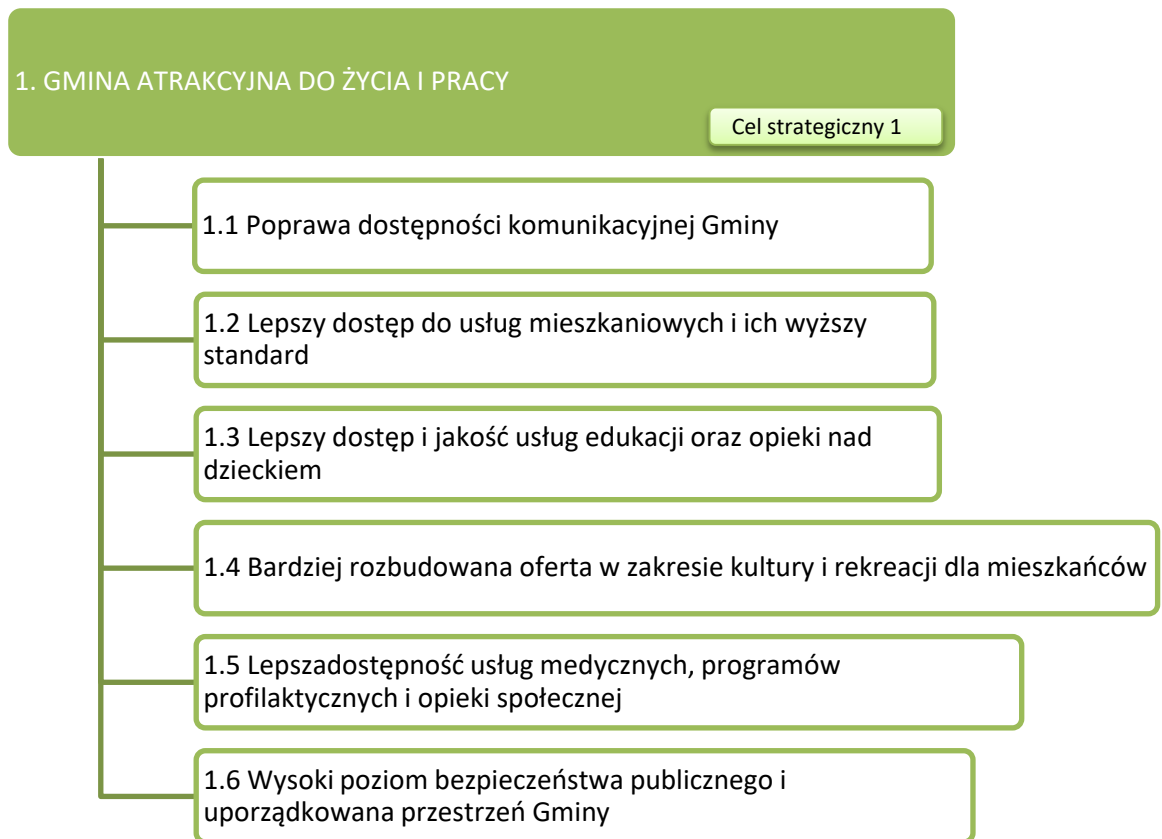
Władze Gminy Bychawa w ramach swoich ustawowych kompetencji i bieżącej działalności powinny podejmować działania zmierzające do systematycznego podnoszenia jakości życia mieszkańców, m.in. poprzez poprawę dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej, a także podnoszenie jakości oferowanych usług w zakresie edukacji, ochrony zdrowia, kultury oraz sportu i rekreacji. Wszelkie organizacyjne i inwestycyjne wysiłki w tym zakresie będą niewątpliwie korzystnie wpływać na poprawę wizerunku Gminy, jako miejsca atrakcyjnego dla potencjalnych inwestorów i turystów. Dla inwestorów korzystanie z tego rodzaju infrastruktury jest równie ważne jak dostęp do infrastruktury służącej bezpośrednio biznesowi.

Konieczne są również działania związane z atrakcyjnym zagospodarowaniem w sposób funkcjonalny przestrzeni publicznych i zapewnieniem realizacji zasad kompozycyjno-estetycznych. Ład przestrzenny stanowi niezbędny element zrównoważonego rozwoju, uwzględnia bowiem w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe i kulturowe. Istotne jest prowadzenie działań zmierzających do uporządkowania przestrzeni zarówno na poziomie aktualnych dokumentów planistycznych

i strategicznych jak również modernizacji, urządzenia czy uporządkowania przestrzeni publicznych oraz prac remontowych budynków użyteczności publicznej.

Do zadań Władz Gminy należy także zapewnienie bezpieczeństwa jej mieszkańców. Aby zrealizować ten cel konieczne są działania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa przeciwpożarowego i przeciwpowodziowego, a także zapewnienie bezpiecznej przestrzeni publicznej.

Poniżej zaprezentowano zestawienie możliwych kierunków działań realizujących założenia celu strategicznego 1. GMINA ATRAKCYJNA DO ŻYCIA I PRACY. Zbiór przedstawionych kierunków interwencji nie stanowi katalogu zamkniętego.

Cel operacyjny 1.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Współpraca i lobbing władz lokalnych w zakresie modernizacji/rozbudowy infrastruktury dróg wojewódzkich, w tym również ścieżek rowerowych	Zarząd Dróg Wojewódzkich podlegający Samorządowi Województwa Lubelskiego	Gmina Bychawa oraz sąsiednie JST	2022 - 2030
Współpraca i wsparcie finansowe w zakresie modernizacji /rozbudowy infrastruktury dróg powiatowych, w tym również ścieżek rowerowych	Powiatowy Zarząd Dróg podlegający pod powiat lubelski	Gmina Bychawa oraz sąsiednie JST	2022 – 2030
Projekty w zakresie realizacji konkretnych przedsięwzięć inwestycyjnych (budowy/rozbudowy/ modernizacji/ remontów) w zakresie rozbudowy infrastruktury dróg gminnych i wewnętrznych oraz ścieżek rowerowych	Gmina Bychawa	Sąsiednie JST, Powiatowy Zarząd Dróg, Zarząd Dróg Wojewódzkich, organizacje pozarządowe, zarządcy dróg	2022 – 2030
Projekty w zakresie budowy parkingów i miejsc przesiadkowych, w szczególności przy budynkach użyteczności publicznej oraz atrakcjach turystycznych jak również budowa dworca komunikacji publicznej	Gmina Bychawa	GDDKiA , Powiatowy Zarząd Dróg, Zarząd Dróg Wojewódzkich, Sąsiednie JST, zarządcy nieruchomości, Konserwator Zabytków	2022 – 2030
Rozbudowa i remonty drogowej infrastruktury towarzyszącej, m.in. chodniki, pełne oznakowanie pionowe, wiaty przystankowe, parkingi	Gmina Bychawa, Zarząd Dróg Wojewódzkich podlegający Samorządowi Województwa Lubelskiego Powiatowy Zarząd Dróg podlegający pod powiat lubelski	Sąsiednie JST, organizacje pozarządowe, zarządcy dróg	2022 - 2030
Projekty w zakresie budowy/rozbudowy infrastruktury szybkiego internetu (infrastruktury szkieletowej i węzłowej)	Przedsiębiorcy	Gmina Bychawa, Centrum Projektów Polska Cyfrowa (CPPC)	2022 - 2030

Cel operacyjny 1.2. Lepszy dostęp do usług mieszkaniowych i ich wyższy standard

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Rozbudowa niezbędnej infrastruktury technicznej zapewniającej lepszy standard i wyposażenie mieszkań na terenie gminy	Gmina Bychawa, Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, Polska Spółka Gazownictwa, przedsiębiorcy	Właściciele nieruchomości, mieszkańcy	2022 - 2030
Prowadzenie aktywnej polityki mieszkaniowej, w tym opracowanie i wdrożenie programu ulg i ułatwień dla młodych ludzi w zakresie budowy/kupna/wynajmu własnego mieszkania	Gmina Bychawa	Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, mieszkańcy	2022 - 2030
Projekty w zakresie budowy/przebudowy/rozbudowy budynków na mieszkania wspomagane, chronione, komunalne i socjalne	Gmina Bychawa	OPS, Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, organizacje pozarządowe, spółdzielnie, deweloperzy, TBS-y, biura nieruchomości, inne JST	2022 - 2030

1.3 Lepszy dostęp i jakość usług edukacji oraz opieki nad dzieckiem

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Projekty w zakresie rozwoju infrastruktury żłobków oraz innych form opieki nad dziećmi do lat 3	Gmina Bychawa, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, organ właściwy do spraw rodziny i polityki społecznej	2022 - 2030
Projekty w zakresie tworzenia oraz rozwoju infrastruktury i usług wychowania przedszkolnego	Gmina Bychawa, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty, przedsiębiorcy	2022 - 2030
Projekty w zakresie tworzenia oraz rozwoju infrastruktury i usług oraz racjonalizacji i modernizacji kształcenia na poziomie podstawowym	Gmina Bychawa, organizacje pozarządowe,	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium	2022 - 2030

	przedsiębiorcy	oświaty	
Projekty w zakresie poszerzania oferty kształcenia (np. zajęcia dodatkowe) oraz wprowadzania innowacji	Gmina Bychawa	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty, jednostki naukowe	2022 - 2030
Projekty w zakresie wyposażenia szkół w niezbędny sprzęt i rozwój pracowni przedmiotowych	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty	2022 - 2030
Wsparcie uczniów w ramach programów stypendialnych (np.: stypendia naukowe i sportowe)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty	2022 - 2030
Doskonalenie zawodowe nauczycieli w celu zdobycia dodatkowych kwalifikacji do prowadzenia zajęć specjalistycznych	Gmina Bychawa	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty	2022 - 2030
Podejmowanie współpracy z instytucjami pozaszkolnymi w zakresie pomocy dla uczniów zagrożonych lub uzależnionych	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, Bychawski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 - 2030
Współpraca z powiatem w zakresie wprowadzania nowych form narzędzi i edukacji oraz poprawy kształcenia młodzieży na poziomie średnim (ogólnym i zawodowym), m.in. projekty w zakresie oceny efektywności kształcenia i dostosowywania jego form i zakresu wymogów współczesnego świata czy dostosowania do potrzeb lokalnego rynku pracy	powiat lubelski	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty, Gmina Bychawa	2022 - 2030
Rozwój systemu doradztwa na poziomie szkoły podstawowej oraz ponadpodstawowej w zakresie dalszego kształcenia oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla młodzieży szkolnej	Gmina Bychawa, powiat lubelski	Szkoły, organizacje pozarządowe, kuratorium oświaty	2022 - 2030

1.4 Bardziej rozbudowana oferta w zakresie kultury i rekreacji dla mieszkańców

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Projekty w zakresie budowy/remontu/modernizacji infrastruktury służącej do rozwoju usług kultury	Gmina Bychawa	Bychawskie Centrum Kultury, Bychawskie Towarzystwo Regionalne, organizacje pozarządowe, mieszkańcy – osoby	2022 - 2030

		fizyczne	
Projekty w zakresie budowy/rozbudowy/ modernizacji/ urządzenia obiektów związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 - 2030
Doposażenie kół gospodyń wiejskich	Koła Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszenia	-	2022 - 2030
Projekty aktywizujące społeczność lokalną do współuczestnictwa w propagowaniu lokalnej kultury i tradycji obszaru	Gmina Bychawa	Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, organizacje pozarządowe	2022 - 2030

1.5 Lepsza dostępność usług medycznych, programów profilaktycznych i opieki społecznej

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Remont i doposażenie istniejących placówek ochrony zdrowia	Placówki ochrony zdrowia, Gmina Bychawa	OPS, przedsiębiorcy	2022 - 2030
Współpraca z podmiotami leczniczymi w powiecie i województwie w zakresie poprawy dostępności mieszkańców do lekarzy specjalistów oraz usług diagnostyki specjalistycznej	Placówki ochrony zdrowia	Gmina Bychawa, OPS, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Uczestnictwo w regionalnych i krajowych programach profilaktyki, badań i leczenia wybranych chorób cywilizacyjnych	Placówki ochrony zdrowia, Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Realizacja gminnych programów szczepień i akcji poboru krwi i mobilnego punktu krwiodawstwa	Placówki ochrony zdrowia, Gmina Bychawa	OPS, Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Opracowanie programów profilaktycznych dla poszczególnych grup społecznych	Placówki ochrony zdrowia, Gmina Bychawa	OPS, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Projekty w zakresie pomocy żywieniowej dla osób i rodzin zagrożonych ubóstwem dochodowym	Gmina Bychawa, OPS	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Utworzenie w budynku Ośrodka Rehabilitacji i Fizjoterapii nieodpłatnej wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami	Placówki ochrony zdrowia, Gmina Bychawa	Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Realizacja programu "Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej"	Gmina Bychawa	OPS	2022 – 2030
Realizacja programu "Opieka wytchnieniowa"	Gmina Bychawa	OPS	2022 – 2030
Wypracowanie i wdrożenie systemu zintegrowanych i skoordynowanych usług w zakresie	Gmina Bychawa, OPS	Powiatowe Centrum	2022 – 2030

pomocy społecznej (w ramach idei Centrum Usług Społecznych - CUS)		Pomocy Rodzinie, organizacje pozarządowe	
Bliska współpraca władz samorządowych z organizacjami pozarządowymi w zakresie zapewnienia dodatkowych usług na rzecz osób objętych pomocą społeczną	Gmina Bychawa, OPS	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 - 2030

1.6 Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego i uporządkowana przestrzeń Gminy

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Przedsięwzięcia inwestycyjne poprawiające bezpieczeństwo na drogach (chodniki, przejścia dla pieszych, oświetlenie uliczne itp.) oraz projekty zwiększające świadomość mieszkańców w zakresie zasad bezpieczeństwa na drogach	Gmina Bychawa	Zarządy dróg powiatowych, wojewódzkich, sąsiednie JST, organizacje pozarządowe, służby mundurowe odpowiadające za bezpieczeństwo, stowarzyszenia, szkoły, przedszkola	2022 – 2030
Bliska współpraca służb mundurowych z władzami lokalnymi w zakresie monitorowania poziomu bezpieczeństwa i przeciwdziałania jego zagrożeniom	Gmina Bychawa	Powiatowa Komenda Policji, Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej, OSP, Lasy Państwowe	2022 – 2030
Doposażenie jednostek straży pożarnej	OSP, Gmina Bychawa	Gmina Bychawa, Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej	2022 – 2030
Stworzenie sprawnego systemu alarmowania mieszkańców przed zagrożeniami związanymi z niekorzystnymi warunkami pogodowymi, jak również działaniami zbrojnymi	OSP, Gmina Bychawa	Służby mundurowe odpowiadające za bezpieczeństwo	2022 – 2030
Projekty w zakresie odnowy/ rewitalizacji/ modernizacji/ uporządkowania przestrzeni publicznych i obiektów użyteczności publicznej	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne, spółdzielnie i	2022 – 2030

		wspólnoty mieszkaniowe, konserwator zabytków, kościoły i związki wyznaniowe	
Projekty w zakresie odbudowy/ remontów/ modernizacji zasobu zabytków i obiektów o znaczeniu kulturowym	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, konserwator zabytków, kościoły i związki wyznaniowe	2022 – 2030
Projekty w zakresie rewitalizacji przestrzeni i obiektów należących do osób prywatnych	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy, spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, kościoły i związki wyznaniowe	Gmina Bychawa, organizacje pozarządowe, konserwator zabytków	2022 – 2030
Aktualizacja i opracowanie zmian dokumentów planistycznych i rewitalizacyjnych Gminy	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne, spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, konserwator zabytków, kościoły i związki wyznaniowe, Wody Polskie oraz sąsiednie JST	2022 - 2030

Indykatywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych wpisujący się w zakres celu strategicznego 1:

Projekty / przedsięwzięcia	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Szacowana wartość (zł)
Dostosowanie budynku przy ul. Mickiewicza w Bychawie na potrzeby lokali socjalnych	Gmina Bychawa	1 200 000
Budowa dworca komunikacji publicznej przy ul Piłsudskiego w Bychawie	Gmina Bychawa	898 000
Remont zatok przystankowych (wymiana lub zakup nowych wiat przystankowych) – teren całej gminy	Gmina Bychawa	300 000
Budowa chodników w ciągach dróg wojewódzkich położonych na terenie gminy Bychawa	Zarząd Dróg Wojewódzkich	4 500 000*
Przebudowa dróg powiatowych położonych na terenie gminy Bychawa	Zarząd Dróg Powiatowych	14 000 000*

Przebudowa dróg gminnych w sołectwach gminy Bychawa	Gmina Bychawa	40 000 000
Odbudowa chodników i nawierzchni dróg wewnętrznych	Gmina Bychawa	3 500 000
Budowa parkingów na terenie miasta	Gmina Bychawa	2 200 000
Budowa remizy strażackiej spełniającej wymogi KSRG dla OSP Olszowiec	Gmina Bychawa	5 000 000
Zakup samochodu ratowniczo - gaśniczego typu średniego wraz z wyposażeniem dla OSP Olszowiec	Gmina Bychawa	1 400 000
Zakup samochodu ratowniczego typu lekkiego wraz z wyposażeniem OSP Gałęzów	Gmina Bychawa	330 000
Zakup samochodu ratowniczego typu lekkiego wraz z wyposażeniem OSP Bychawka Druga	Gmina Bychawa	330 000
Zakup pompy pływającej OSP Gałęzów	Gmina Bychawa	7 000
Zakup pompy zanurzeniowej OSP Stara Wieś Druga	Gmina Bychawa	10 000
Zakup pompy zanurzeniowej OSP Olszowiec	Gmina Bychawa	10 000
Zaplecze socjalne dla ewakuowanych - łóżka polowe, śpiwory OSP Wola Duża	Gmina Bychawa	8 000
Zaplecze socjalne dla ewakuowanych - łóżka polowe, śpiwory OSP Gałęzów	Gmina Bychawa	8 000
Uporządkowanie terenów parku przy ul 11 Listopada w Bychawie	Gmina Bychawa	400 000
Modernizacja i urządzenie parku przy ul. Piłsudskiego w Bychawie	Gmina Bychawa	265 000
Utworzenie w budynku Ośrodka Rehabilitacji i Fizjoterapii nieodpłatnej wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami	SPZOZ	1 000 000*
Realizacja programu "Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej"	Gmina Bychawa	203 190
Realizacja programu "Opieka wytchnieniowa"	Gmina Bychawa	48 960
Utworzenie Centrum Usług Społecznych (w tym m.in. poradni dietetycznej, logopedycznej)	Gmina Bychawa	2 000 000
Rozbudowa przedszkola wraz z budową oddziału żłobka w Bychawie	Gmina Bychawa	8 000 000
Rozbudowa Szkoły Podstawowej im. Franciszka Lebiedy w Starej Wsi Drugiej i budowa sali gimnastycznej	Gmina Bychawa	6 500 000
Budowa Sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej im. Kajetana Koźmiana w Bychawce	Gmina Bychawa	3 500 000
Rozbudowa i przebudowa Szpitala Powiatowego w Bychawie 23-100 Bychawa ul. Piłsudskiego 26-30	Powiat	14 000 000
Remont budynków Centrum Kultury Wiejskiej	Gmina Bychawa	2 000 000
Doposażenie Kół Gospodyń Wiejskich	Koła Gospodyń Wiejskich	50 000*
Opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Bychawa	Gmina Bychawa	60 000
Opracowanie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa	Gmina Bychawa	90 000
Opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	Gmina Bychawa	70 000

Bychawa		
Opracowanie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bychawa	Gmina Bychawa	150 000
Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji	Gmina Bychawa	50 000
Rozbudowa (budowa) budynków na potrzeby instytucji kultury	Gmina Bychawa	7 000 000
Razem:		99 538 150,00¹⁰ (wszystkie przedsięwzięcia 119 088 150,00)

Cel strategiczny 2. CZYSTE ŚRODOWISKO I ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU

Realizacja działań ujętych w celu strategicznym nr 2 charakteryzuje się dużą szansą powodzenia. Obejmuje m.in. działania inwestycyjne, które realizowane będą sukcesywnie. Szybkość realizacji tych działań zależy od możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze środków zewnętrznych lub krajowych. Działania są spójne z priorytetami Unii Europejskiej.

Zmiany klimatu mają i będą miały duży (bezpośredni i pośredni) wpływ na wiele sektorów gospodarki i społeczeństwo poprzez oddziaływanie na fizyczne i biologiczne składniki ekosystemów. Występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych wpłynie na zmiany w rolnictwie (ryzyko nieudanych zbiorów, niekorzystny wpływ na glebę, burze i ulewne deszcze, susze, pożary). Zmiany klimatu odbijają się również bezpośrednio na sektorze energetycznym, coraz częstsze zjawiska ekstremalne będą skutkowały problemami w dystrybucji energii elektrycznej. Zjawiska ekstremalne wpływają także niekorzystnie na strefę społeczną i gospodarczą oraz zdrowie ludzi. Aby ograniczyć zmiany warto prowadzić wszelkie działania związane z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii oraz utrzymaniem wizerunku czystego środowiskowo obszaru o małym poziomie zanieczyszczenia, co bezpośrednio wiąże się także z promocją produktów lokalnych, budowaniem oferty turystycznej oraz zdrowym stylem życia. Między innymi działania termomodernizacyjne wpłyną na zwiększenie efektywności systemów grzewczych i chłodniczych, co wiąże się bezpośrednio z działaniami na rzecz ochrony klimatu. Retencja i projekty związane ze zdolnością do gromadzenia zasobów wodnych i przetrzymywania ich przez dłuższy czas w środowisku mogą wpłynąć na uregulowanie problemów związanych z suszami. Szereg działań związany jest z wodami powierzchniowymi oraz otoczenia naturalnych źródeł, ich ochroną, utrzymaniem i zagospodarowaniem terenów w sąsiedztwie czy regulacją. Istotnym zadaniem jest również doskonalenie gospodarki odpadami. Ważne jest również dbanie o walory przyrodnicze i kulturowe obszaru Gminy poprzez prowadzenie odpowiedniej polityki przestrzennej czy chociażby realizację projektów naukowo-badawczych i edukacyjnych, których rezultaty można wykorzystywać również w rozwoju sektora turystycznego.

¹⁰ Nie ujęto kwoty 19 550 000 na realizację przedsięwzięcia, w którym podmiotem odpowiedzialnym za realizację jest inny podmiot niż Gmina Bychawa

Walory przyrodniczo-krajobrazowe są wielkim atutem i zasobem Gminy. Na środowisko przyrodnicze Gminy wywierana jest presja ze strony nowych obszarów mieszkaniowych i gospodarczych, ale również ze strony ruchu rekreacyjno-turystycznego. Wyzwaniem jest utrzymywanie równowagi pomiędzy ochroną obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, a rozwojem usług. Należy ją utrzymywać poprzez odpowiednie regulacje prawne w zakresie planowania przestrzennego oraz ich konsekwentne egzekwowanie. Wskazane jest prowadzenie działań edukacyjnych i promowanie zasad ekologii. Cel strategiczny nr 2 zakłada poprawę stanu i jakości środowiska przyrodniczego, w szczególności poprawę czystości wód powierzchniowych oraz powietrza atmosferycznego, rozwój terenów zieleni i przeciwdziałanie skutkom zmian klimatu w oparciu o nowoczesne rozwiązania i istniejące zasoby. Ważnym kierunkiem działań jest również realizacja działań zmierzających do ograniczania emisji CO₂, szczególnie w zakresie podniesienia efektywności energetycznej budynków, poprawy jakości powietrza oraz produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Istotne jest inwestowanie w instalacje pozyskujące energię ze źródeł odnawialnych, zarówno dla budynków mieszkalnych jak i obiektów użyteczności publicznej oraz termomodernizacje i wymiana nieekologicznych źródeł ciepła.

2. CZYSTE ŚRODOWISKO I ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU

Cel strategiczny 2

2.1 Ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych

2.2 Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi

2.3 Transformacja energetyczna i czyste powietrze

2.4 Sprawna gospodarka odpadami

2.5 Promowanie zasad ekologii i edukacja ekologiczna mieszkańców

Poniżej zaprezentowano zestawienie możliwych kierunków działań realizujących założenia celu strategicznego 2. CZYSTE ŚRODOWISKO I ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU. Zbiór przedstawionych kierunków interwencji nie stanowi katalogu zamkniętego.

2.1 Ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
--	---	--	------------------

Zachowanie bogactwa przyrodniczego i walorów krajobrazowych poprzez ochronę lasów i ekosystemów rzecznych i łąkowych (projekty inwestycyjne i naukowo-badawcze)	Gmina Bychawa	Lasy Państwowe, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Zarząd Parków Krajobrazowych, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, Wody Polskie	2022 - 2030
Właściwa ochrona i zachowanie krajobrazu i bioróżnorodności przyrodniczej (projekty inwestycyjne i naukowo-badawcze)	Gmina Bychawa	Lasy Państwowe, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Zarząd Parków Krajobrazowych, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Zachowanie bogactwa i walorów dziedzictwa kulturowego (projekty inwestycyjne i naukowo-badawcze)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, szkoły, przedszkola, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 – 2030
Wykonanie tablic informujących o walorach przyrodniczych i kulturowych	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Współpraca z sąsiednimi gminami w zakresie ochrony środowiska	Gmina Bychawa	Sąsiednie JST	2022 - 2030

2.2 Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Ochrona wód powierzchniowych oraz podziemnych	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, spółki wodne	2022 - 2030
Projekty w zakresie rozwoju infrastruktury wodno-ściekowej	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 – 2030

Projekty w zakresie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarach, gdzie kanalizacja sieciowa nie jest uzasadniona ekonomicznie	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorstwo zajmujące się zagospodarowaniem odpadów w gminach, zarządcy budynków mieszkalnych wielorodzinnych	2022 – 2030
Kompleksowe retencjonowanie wody w celu przeciwdziałania skutkom zmiany klimatu: Projekty i przedsięwzięcia w zakresie retencjonowania wody „u źródła”, „na ścieżce”, „w odborniku”, rozwoju tzw. infrastruktury niebiesko-zielonej	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, mieszkańcy – osoby fizyczne, zarządcy dróg, spółki wodne	2022 – 2030
Projekty i przedsięwzięcia w zakresie zagospodarowania/ modernizacji/ ochrony obszarów naturalnych cieków wodnych oraz ich źródeł	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, spółki wodne	2022 – 2030

2.3 Transformacja energetyczna i czyste powietrze

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Promocja odnawialnych źródeł energii wśród mieszkańców	Gmina Bychawa	Szkoły, organizacje pozarządowe	2022 - 2030
Wspieranie produkcji energii elektrycznej i ciepłej ze źródeł odnawialnych	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 – 2030
Wsparcie działań w zakresie gospodarki niskoemisyjnej	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 – 2030

Minimalizacja zanieczyszczeń powietrza ze wszystkich źródeł (z uwzględnieniem ograniczenia niskiej emisji)	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Projekty związane z termomodernizacją i wymianą źródeł ciepła w budynkach użyteczności publicznej	Gmina Bychawa	Szkoły podstawowe i przedszkola, mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy, Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Projekty związane z termomodernizacją i wymianą starych pieców węglowych (kopciuchów) w domach jednorodzinnych i wielorodzinnych	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Projekty w zakresie inteligentnego oświetlenia ulicznego, w tym oświetlenia LED	Gmina Bychawa	Przedsiębiorcy	2022 - 2030

2.4 Sprawna gospodarka odpadami

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Projekty w zakresie budowy/rozbudowy infrastruktury PSZOK	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 - 2030
Usuwanie odpadów z folii rolniczej, siatki i sznurka do owijania balotów, opakowań po nawozach i typu Big Bag	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 - 2030
Usuwanie dzikich wysypisk śmieci	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 - 2030
Projekty informacyjne i edukacyjne nt. ograniczania ilości produkowanych odpadów u źródła	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, szkoły, przedszkola, organizacje pozarządowe	2022 – 2030

Projekty w zakresie rozwoju systemów biokompostowania na miejscu (organiczne odpady kuchenne, ogrodowe itp.) rozdawania kompostowników za symboliczną złotówkę	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne	2022 – 2030
Projekty w zakresie lepszej organizacji selekcji i zbierania odpadów powstających u źródła (np. dzień zbiórki określonego odpadu, pojemniki na tekstylia i ich przerób, system od drzwi do drzwi, mobilne punkty odbioru odpadów	Gmina Bychawa	Bychawskie Przedsiębiorstwo Komunalne, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Inicjatywy obywatelskie w zakresie gospodarki w obiegu zamkniętym (ośrodki ponownego użytku, jadłodzielnie, banki żywności, kawiarenki naprawcze, sklepy bezopakowaniowe, sklepy z przedmiotami używanymi, puszkomaty, współdzielnie)	Organizacje pozarządowe, Mieszkańcy – osoby fizyczne	Gmina Bychawa	2022 – 2030
Udział w projektach regionalnych i krajowych w zakresie usuwania pokryć z azbestu	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy	2022 - 2030

2.5 Promowanie zasad ekologii i edukacja ekologiczna mieszkańców

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Tworzenie programów edukacji ekologicznej dla dzieci i młodzieży (edukacja mieszkańców), edukacja społeczności lokalnej w zakresie nowych technologii ochrony środowiska i zagrożeń ekologicznych	Gmina Bychawa	Lasy Państwowe, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Zarząd Parków Krajobrazowych, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, przedszkola, szkoły, organizacje pozarządowe, mieszkańcy - osoby fizyczne, przedsiębiorcy	2022 - 2030
Prowadzenie kampanii informacyjno-edukacyjnej o tematyce ekologicznej – ochrony środowiska naturalnego, promowanie ekologicznych rozwiązań inwestycyjnych oraz komunikacyjnych	Gmina Bychawa	Szkoły, przedszkola, organizacje pozarządowe, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030

Wsparcie dla organizacji szkoleń dla rolników w zakresie wdrażania ekologicznych metod produkcji rolnej	Gmina Bychawa	Organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa, organizacje pozarządowe	2022 - 2030
Propagowanie ekologicznego stylu życia	Gmina Bychawa	Szkoły, przedszkola, organizacje pozarządowe, mieszkańcy - osoby fizyczne, przedsiębiorcy, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030

Indykatorywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych wpisujący się w zakres celu strategicznego 2:

Projekty / przedsięwzięcia	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Szacowana wartość (zł)
Wymiana indywidualnych źródeł ciepła (piece węglowe na piece opalane biopaliwami)	Gmina Bychawa	4 000 000
Montaż indywidualnych instalacji fotowoltaicznych, teren całej gminy	Gmina Bychawa	5 000 000
Budowa niskoemisyjnego oświetlenia drogowego w gminie Bychawa	Gmina Bychawa	13 000 000
Usuwanie odpadów z folii rolniczej, siatki i sznurka do owijania balotów, opakowań po nawozach i typu Big Bag	Gmina Bychawa	126 000
Usuwanie dzikich wysypisk śmieci	Gmina Bychawa	20 000
Modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych ul. Budnego w Bychawie	Gmina Bychawa	912 954,10
Zagospodarowanie terenu oraz odbudowa źródeł i naturalnych cieków wodnych w parku przy ul. 11 Listopada w Bychawie	Gmina Bychawa	150 000
Udrożnienie i pogłębienie rowów odprowadzających wodę z zalewu „Podzamcze” w Bychawie	Wody Polskie	100 000*
Utrzymanie naturalnego charakteru cieku wodnego „Kacze Doły” w miejscowości Wandzin	Wody Polskie	50 000*
Utworzenie i utrzymanie kwiatnych łąk w rejonie zalewu „Podzamcze” w Bychawie	Gmina Bychawa	5 000
Przebudowa kotłowni olejowych na kotłownie gazowe w budynkach użyteczności publicznej na terenie miasta	Gmina Bychawa	400 000
Przebudowa i ocielenie budynków ujęć wodociągowych	Gmina Bychawa	1 250 000
Rozbudowa sieci wodociągowej na terenie gminy i miasta	Gmina Bychawa	8 000 000
Budowa kanalizacji sanitarnej w granicach aglomeracji Bychawa oraz na terenie Gminy Bychawa	Gmina Bychawa	15 000 000

Modernizacja oczyszczalni ścieków w Bychawie	Gmina Bychawa	15 000 000
Razem:		62 863 954,10¹¹ (wszystkie przedsięwzięcia 63 013 954,10)

Cel strategiczny 3. EFEKTYWNA GOSPODARKA LOKALNA I ROZWIJAJĄCY SIĘ RYNEK PRACY

Realizacja działań ujętych w celu strategicznym nr 3 charakteryzuje się dużą szansą powodzenia. Obejmuje m. in. działania inwestycyjne, które realizowane będą sukcesywnie. Szybkość realizacji tych działań zależy od możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze środków zewnętrznych lub krajowych. Działania są spójne z priorytetami Unii Europejskiej.

Na jakość życia mieszkańców Gminy ma wpływ między innymi atrakcyjna przestrzeń do życia oraz stan gospodarki i sytuacja na rynku pracy. Cel strategiczny nr 3 zakłada działania w zakresie wykorzystania potencjału gospodarczego oraz walorów przyrodniczych i kulturowych Gminy. Działania zmierzające do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw powinny przyczynić się do podnoszenia konkurencyjności gospodarki, rozumianej, jako długookresowa zdolność do sprostania konkurencji zewnętrznej.

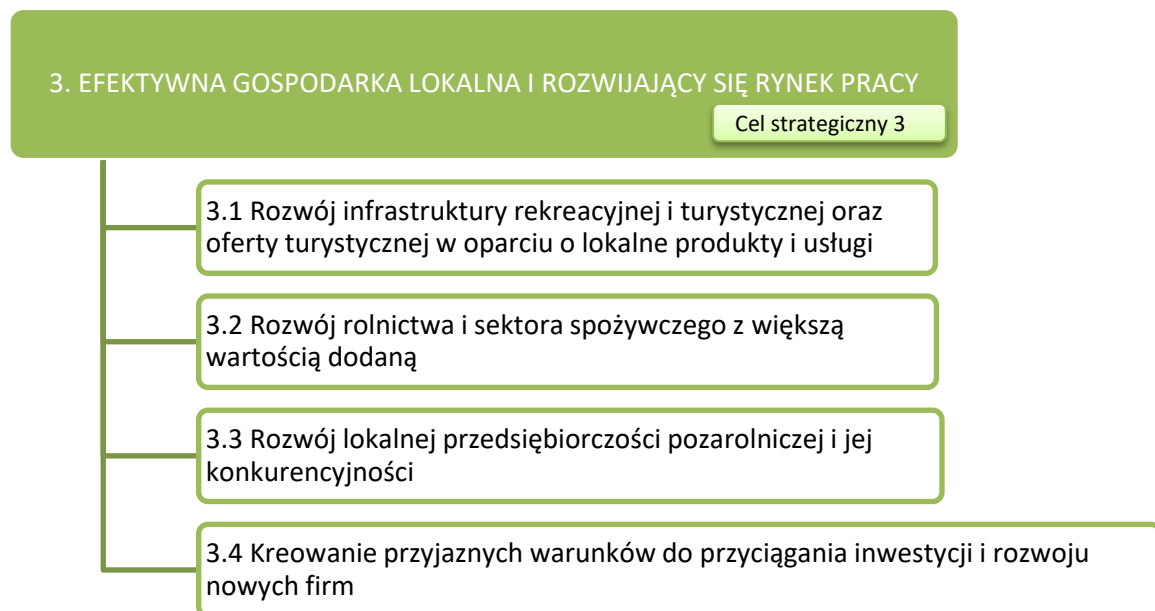
Obszar Gminy Bychawa stanowi atrakcyjny teren turystyczno-rekreacyjny położony w pobliżu dużego miasta Lublin. Należy w pełni wykorzystać ten potencjał i rozwijać inicjatywy poszerzenia oferty kulturowo-rekreacyjnej. Duże znaczenie ma również budowanie wspólnej oferty turystycznej wraz z sąsiednimi JST, organizacjami turystycznymi oraz kapitałem prywatnym. Niezbędne jest prowadzenie zrównoważonego rozwoju bazy turystyczno-rekreacyjnej i rozbudowywanie jej zasobu.

Diagnoza strefy gospodarczej Gminy Bychawa wykazała, że na terenie Gminy dominują mikro i małe przedsiębiorstwa, świadczące usługi głównie w zakresie handlu hurtowego i detalicznego, budownictwa, pozostałej działalności usługowej oraz gospodarstwa zatrudniającego pracowników. Natomiast liczba dużych przedsiębiorstw jest znikoma. Dlatego zasadne jest skoncentrowanie działań samorządu w kierunku zapewnienia dobrych warunków do rozwoju i powstawania nowych przedsiębiorstw, głównie mikro i małych, które z czasem będą mogły rozwijać się w średnie przedsiębiorstwa. Nie na wszystkie czynniki rozwoju przedsiębiorstw władze Gminy mają bezpośredni wpływ. Jednakże odpowiednio prowadzona polityka gospodarcza, uwzględniająca system zachęt i ulg, skorelowana z zacieśnianiem współpracy z różnymi podmiotami specjalizującymi się w rozwoju gospodarczym, przyczynia się do intensyfikacji czynników rozwoju i wzrostu konkurencyjności Gminy. Aby poprawić konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw władze

¹¹ Nie ujęto kwoty 150 000 na realizację przedsięwzięcia, w którym podmiotem odpowiedzialnym za realizację jest inny podmiot niż Gmina Bychawa

gminne mogą podjąć działania w zakresie lepszego dostępu przedsiębiorstw do informacji i usług otoczenia biznesu, czy też kreować przyjazną dla lokalnego biznesu politykę podatkową. Władze gminne mogą również podejmować działania prowadzące do większej integracji lokalnego biznesu, a także dbać o właściwą infrastrukturę do prowadzenia działalności gospodarczej (tereny inwestycyjne, lokale, media, drogi itp.).

Mając na uwadze charakter Gminy Bychawa (gmina o umiarkowanej funkcji rolniczej) rolnictwo oraz zapewnienie rozwoju gospodarstwom rolnym pełni tu ważną rolę. Dlatego też należy wspierać działalność innowacyjnych średnich i dużych gospodarstw rolnych, które dysponują dużym potencjałem rozwojowym, jak również tworzą miejsca pracy dla lokalnej społeczności. Warto inwestować w rozwój instrumentów, które umożliwiają efektywniejsze wykorzystanie lokalnych zasobów, co wpływa korzystnie na rozwój lokalnej przedsiębiorczości. Ważnym elementem rozwoju lokalnej przedsiębiorczości jest zbudowanie wizerunku Gminy, jako miejsca produkcji i przetwarzania płodów rolnych w tym produktów ekologicznych. Plusem jest położony w pobliżu duży rynek zbytu na produkty ekologiczne – Miasto Lublin.

Poniżej zaprezentowano zestawienie możliwych kierunków działań realizujących założenia celu strategicznego 3. EFEKTYWNA GOSPODARKA LOKALNA I ROZWIJAJĄCY SIĘ RYNEK PRACY. Zbiór przedstawionych kierunków interwencji nie stanowi katalogu zamkniętego.

3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej oraz oferty turystycznej w oparciu o lokalne produkty i usługi

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Projekty w zakresie organizowania i promowania imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy – osoby fizyczne, Gmina Bychawa	Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030
Projekty w zakresie odbudowy/ remontów/ modernizacji zasobu zabytków i obiektów o znaczeniu kulturowym	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, konserwator zabytków, kościoły i związki wyznaniowe	2022 - 2030
Współpraca z sektorem komercyjnym w zakresie budowy/rozbudowy obiektów noclegowych i gastronomicznych na potrzeby turystów	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Inwestycje w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym (m.in. poprawa stanu, nowe inwestycje)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, konserwator zabytków	2022 – 2030
Projekty w zakresie udostępniania na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (prace remontowe, lepsza informacja o obiektach, włączenie ich do wspólnego systemu promowania i zarządzania itp.)	Gmina Bychawa	Bychawskie Centrum Kultury, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Dostosowanie turystycznego zaplecza do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Zagospodarowanie zalewu i cieków wodnych na organizację rekreacji wodnej	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, Wody Polskie	2022 – 2030
Współpraca w zakresie realizacji inwestycji turystyczno-rekreacyjnych z sąsiadującymi samorządami i samorządami wyższego szczebla	Gmina Bychawa	Bychawskie Centrum Kultury, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, inne samorządy	2022 - 2030

3.2 Rozwój rolnictwa i sektora spożywczego z większą wartością dodaną

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty	Potencjalne podmioty	Okres realizacji
--	----------------------	----------------------	------------------

	odpowiedzialne za realizację	biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	
Wspieranie powstawania ekologicznych i specjalistycznych gospodarstw rolnych	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 - 2030
Wsparcie dla organizacji szkoleń i kursów z zakresu tematyki rolnictwa	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Wspieranie modernizacji gospodarstw rolnych z przeznaczeniem na gospodarstwa agroturystyczne produkujące ekologiczną żywność dla turystów	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Szkolenia i doradztwo dla rolników w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych	Ośrodek Doradztwa Rolniczego	Gmina Bychawa, rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Efektywne wykorzystanie systemu płatności bezpośrednich oraz dopłat (do produkcji roślinnej oraz zwierzęcej)	Ośrodek Doradztwa Rolniczego	Gmina Bychawa, rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Efektywne wykorzystanie systemu wsparcia na restrukturyzację i modernizację gospodarstw rolnych, w tym projekty w zakresie energooszczędności i OZE w gospodarstwach rolnych	Ośrodek Doradztwa Rolniczego	Gmina Bychawa, rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Projekty w zakresie: scalanie gruntów wraz z zagospodarowaniem poscaleniowym	Powiat lubelski	Rolnicy, Gmina Bychawa	2022 – 2030
Działania informacyjno-promocyjne w zakresie tworzenia grup producenckich na terenie gminy	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Projekty w zakresie budowania wiedzy i świadomości producentów rolnych w zakresie możliwości zwiększania wartości swoich produktów (np. poprzez przetworzenie, sprzedaż bezpośrednią, lepsze wykorzystanie produktów ubocznych i odpadów, produkcję ekologiczną i zrównoważoną itp.)	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030

Projekty w zakresie marketingu i sprzedaży produktów lokalnych (tradycyjna sprzedaż na targowiskach lokalnych, sprzedaż za pomocą internetu, itp.)	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 – 2030
Wspieranie dostosowania gospodarstw rolnych do zmian technologicznych i rynkowych w celu zwiększenia konkurencyjności produkcji rolnej gospodarstw	Gmina Bychawa	Rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia rolnictwa	2022 - 2030

3.3 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości pozarolniczej i jej konkurencyjności

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Organizacja kursów i szkoleń służących zdobywaniu przez mieszkańców gminy nowych kwalifikacji nierolniczych	PUP	Gmina Bychawa, organizacje pozarządowe, Instytucje otoczenia biznesu	2022 - 2030
Wspieranie organizacji szkoleń oraz doradztwa dla przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych	Urząd Marszałkowski, Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, instytucje otoczenia biznesu, instytucje finansowe	2022 - 2030
Wsparcie przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania środków bezzwrotnych na projekty w zakresie poprawy efektywności energetycznej, wprowadzania na rynek nowych produktów i usług, zdobywania nowych rynków itp.	Urząd Marszałkowski, Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, instytucje otoczenia biznesu	2022 – 2030
Wsparcie przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania środków zwrotnych na swój rozwój (w tym pożyczki i kredyty preferencyjne, kredyty komercyjne, fundusze inwestycyjne itp.)	Organizacje pozarządowe, instytucje otoczenia biznesu, instytucje finansowe	Urząd Marszałkowski, Gmina Bychawa	2022 - 2030
Wspieranie organizacji szkoleń i poradnictwa zawodowego na temat podnoszenia kwalifikacji, wspieranie zatrudnienia i samozatrudnienia	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, instytucje otoczenia biznesu	2022 - 2030
Pozyskiwanie nowych terenów pod inwestycje poprzez wykup, scalanie lub zamianę gruntów	Gmina Bychawa	-	2022 - 2030

3.4 Kreowanie przyjaznych warunków do przyciągania inwestycji i rozwoju nowych firm

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Doradztwo w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej	Gmina Bychawa	Przedsiębiorcy, instytucje otoczenia biznesu, organizacje pozarządowe	2022 - 2030
Rozwijanie systemu zachęt dla inwestorów zewnętrznych	Gmina Bychawa	Instytucje otoczenia biznesu, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Ułatwienia organizacyjno-administracyjne dla przedsiębiorców	Gmina Bychawa	Instytucje otoczenia biznesu	2022 – 2030
Przygotowanie terenów pod inwestycje	Gmina Bychawa	-	2022 – 2030
Promocja oferty gospodarczej gminy i przyciąganie inwestycji z zewnątrz	Gmina Bychawa	Przedsiębiorcy, instytucje otoczenia biznesu, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Promocja edukacji zawodowej i dostosowywanie jej do potrzeb przedsiębiorców	Zarząd powiatu	Gmina Bychawa, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Optymalne wykorzystanie dostępnych programów i instrumentów w zakresie doskonalenia zawodowego i uczenia się przez całe życie	Zarząd powiatu, Gmina Bychawa	Szkoły, szkoły wyższe, organizacje pozarządowe, Bychawski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030

Indykatorywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych wpisujący się w zakres celu strategicznego 3:

	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Szacowana wartość (zł)
Zabezpieczenie ruin nad zalewem w Bychawie	Gmina Bychawa	400 000
Renowacja starych zabytkowych nagrobków na Cmentarzu parafialnym w Bychawie przy ul. Lubelskiej	Parafia Rzymskokatolicka w Bychawie	30 000*

Odbudowa ścieżki rowerowej prowadzącej przez gminę	Gmina Bychawa	40 000
Budowa ścieżki edukacyjnej na obrzeżach rezerwatu „Podzamcze” w Bychawie	Gmina Bychawa	30 000
Budowa punktu widokowego wraz z miejscami parkingowymi w miejscowości Wincentówek	Gmina Bychawa	200 000
Razem:		670 000¹² (wszystkie przedsięwzięcia 700 000,00)

Cel strategiczny 4. GMINA DOBRZE ZARZĄDZANA I AKTYWNE, ZINTEGROWANE SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Realizacja działań ujętych w celu strategicznym nr 4 charakteryzuje się dużą szansą powodzenia. Obejmuje m. in. działania inwestycyjne, które realizowane będą sukcesywnie. Szybkość realizacji tych działań zależy od możliwości pozyskania wsparcia finansowego ze środków zewnętrznych lub krajowych. Działania są spójne z priorytetami Unii Europejskiej.

Wzrost jakości świadczonych usług publicznych wpływa pozytywnie na jakość życia mieszkańców. Istotnym wyznacznikiem dobrego rządzenia jest jakość stanowionego prawa oraz sprawność administracji w realizacji zadań statutowych i rozwiązywaniu codziennych problemów mieszkańców. Przekłada się również bezpośrednio na aktywność społeczną mieszkańców i ich zdolność do samoorganizacji. Przyjazna i profesjonalnie przygotowana dla przedsiębiorców i inwestorów lokalnych i zewnętrznych administracja Urzędu Miejskiego w Bychawie, wsparta przemyślaną i dobrze przeprowadzoną promocją gospodarczą Gminy wspólnie z innymi samorządami, powinna wpłynąć na tworzenie znakomych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarze Gminy.

We współczesnej gospodarce odczuwany jest coraz silniejszy wpływ nowych technologii będących wynikiem wysokiego tempa postępu naukowo-technicznego. Jak potwierdziła sytuacja związana z rozwojem pandemii Covid-19 w ostatnich latach bardzo wzrosło znaczenie cyfryzacji usług, wdrażania rozwiązań technologicznych oraz waga cyberbezpieczeństwa i ochrony danych wrażliwych. Na lepszą ochronę informacji poza zastosowaniem rozwiązań technologicznych w dużym stopniu wpływa również promowanie wiedzy i dobrych praktyk wśród pracowników administracji i mieszkańców m.in. poprzez dedykowane programy edukacyjne oraz kampanie świadomościowe. Niezbędnym działaniem w tym zakresie jest podniesienie kompetencji pracowników administracji i jednostek samorządu terytorialnego. Rozwijające się technologie informacyjno-komunikacyjne stworzyły możliwości gromadzenia i analizowania dużych zbiorów danych, dlatego też warto wykorzystywać ten potencjał poprzez właściwe zarządzanie danymi w samorządach oraz ich udostępnianie. Dane mogą posłużyć do prowadzenia szeregu analiz, co może się pozytywnie przełożyć na proces planowania społeczno-przestrzenno-

¹² Nie ujęto kwoty 30 000 na realizację przedsięwzięcia, w którym podmiotem odpowiedzialnym za realizację jest inny podmiot niż Gmina Bychawa

gospodarczego. Rozwój społeczny i gospodarczy w coraz większym stopniu zależny jest od szybkiego i nieskrępowanego dostępu do informacji oraz jej wykorzystania w zarządzaniu, produkcji, sektorze usług oraz sektorze publicznym.

Niezwykle istotne jest tworzenie więzi, poczucia przynależności, a także wspierania inicjatyw oddolnych, które stają się szalenie ważne we współczesnych społecznościach lokalnych, jako że mogą doprowadzić do obudzenia lokalnych potencjałów i wsparcia działań prorozwojowych. Bardzo istotnym elementem budowania wspólnot lokalnych jest angażowanie wszystkich osób, w tym osób z niepełnosprawnościami i seniorów, jednym z elementów działań w tym zakresie będzie wspieranie organizacji pozarządowych, a także podmiotów ekonomii społecznej. Aktywność społeczna mieszkańców, połączona z ich rzeczywistym zaangażowaniem w proces współdecydowania o losach gminy, stanowi podstawę do budowania społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym. Gmina powinna podejmować działania wspierające integrację społeczności lokalnej, tj. organizować spotkania i warsztaty tematyczne, szkolenia i doradztwo zawodowe, ponieważ sprzyja to włączeniu społecznemu osób zagrożonych wykluczeniem. Zamierzeniem realizacji tego celu jest budowanie silnej tożsamości lokalnej, poczucia przywiązania do miejsca zamieszkania, jego specyfiki i historii, m.in. poprzez tworzenie miejsc integracji społecznej oraz dbałość o dziedzictwo kulturowe, w szczególności to o charakterze niematerialnym.

Duży wpływ na rozwój kapitału społecznego i współpracy międzysektorowej w Gminie Bychawa będzie miała koncepcja Smart Village (czyli inteligentna wieś). Dzięki wykorzystaniu m.in. nowych technologii mieszkańcy Gminy mają szansę wpłynąć na poprawę jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju. Smart Village pozwoli na zbudowanie społeczności lokalnej, która na swoim terenie współpracuje i wspólnie decyduje o swoim rozwoju. Wśród działań wdrażających koncepcja Smart Village należy wymienić przede wszystkim te realizujące inteligentne rozwiązania, należą do nich m.in.:

- * Usługi publiczne tj. e-zdrowie, e-opieka, edukacja zdalna, transport (np. telebusy), energetyka (np. OZE), a także bezpieczeństwo (np. monitoring wizyjny).
- * Zarządzanie publiczne tj. e-administracja, gospodarka odpadami (np. czujniki napełnienia kontenerów), planowanie przestrzenne (np. digitalizacja), a także monitoring środowiska (np. czujniki jakości powietrza).
- * Przedsiębiorczość tj. rolnictwo precyzyjne, handel online (np. wyrobami lokalnymi), turystyka wiejska (oparta na inteligentnych rozwiązaniach), a także współdzielenie (np. specjalistycznych sprzętów).

Realizacja inwestycji opartych na potrzebach i potencjale obszaru Gminy Bychawa w ramach koncepcji Smart Villages będzie miała przełożenie na polepszenie jakości życia oraz podniesienie standardu usług publicznych przy jednoczesnym lepszym wykorzystaniu zasobów oraz mniejszym negatywnym wpływie na środowisko.

Ze względu na postępujący proces starzenia się społeczeństwa i przyrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym ważne jest prowadzenie aktywnej polityki senioralnej i wykorzystanie potencjału ludzkiego i intelektualnego licznej grupy społecznej, jaką są seniorzy (kondycja zdrowotna, nabyte doświadczenie i umiejętności, mądrość życiowa) jak również potencjał dochodowy tej grupy społecznej, wynikający z otrzymywanych emerytur i rent, wykonywanej pracy zarobkowej czy też prowadzonej działalności gospodarczej. Mając na uwadze lepsze wykorzystanie potencjału seniorów należy z jednej strony dążyć do przedłużenia ich samodzielnego funkcjonowania w środowisku domowym i lokalnym, zaś z drugiej należy stwarzać im dodatkowe możliwości integrowania się i dzielenia się swoją wiedzą i doświadczeniem z innymi. Warto wykorzystać nieocenione źródło, tzw. wiedzy pragmatycznej, czyli wiedzy budowanej na podstawie długoletnich życiowych i zawodowych doświadczeń. To także umiejętności praktyczne, przydatne innym, czy też czas, który osoby starsze mogą poświęcić na pracę w organizacji pozarządowej czy społeczności lokalnej.

Kolejnym istotnym kierunkiem działań jest prowadzenie czynności marketingowych, efektywnej i długoterminowej promocji Gminy Bychawa pod kątem różnych aspektów (atrakcyjnego miejsca do życia i pracy, atrakcyjnego miejsca do inwestycji oraz atrakcyjnego miejsca dla turystów), które pozwolą na kreowanie pozytywnego wizerunku Gminy i skojarzeń na jego temat u osób odwiedzających obszar, jak i osób tu żyjących. Promocja obszaru Gminy oraz aktywny marketing przełożą się na wzrost przyciągania zewnętrznych kapitałów, technologii i ludzi. Gmina Bychawa powinna również podejmować działania angażujące w inicjatywy i kampanie promocyjne organizowane przez inne instytucje (m.in. Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego) i wykorzystywać je do celów promocyjnych. Uczestnictwo we wspólnych kampaniach promocyjnych podniesie skuteczności prowadzonych działań i pozwoli dotrzeć do szerszej grupy odbiorców.

4. GMINA DOBRZE ZARZĄDZANA I AKTYWNE, ZINTEGROWANE SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Cel strategiczny 4

4.1 Wysokiej jakości i sprawna, otwarta na mieszkańców administracja publiczna

4.2 Cyfryzacja usług i zasobów administracji samorządowej

4.3 Aktywizacja obywatelska mieszkańców i budowanie kapitału społecznego

4.4 Skuteczny marketing Gminy

4.5 Integracja społeczna i aktywna polityka senioralna

4.1 Wysokiej jakości i sprawna, otwarta na mieszkańców administracja publiczna

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Zarządzanie kadrami oraz rozwój ich wiedzy i kompetencji (m.in. poprzez właściwe planowanie zatrudnienia i system rekrutacji, szkolenia i doskazywanie się, zarządzanie karierą oraz indywidualne ścieżki rozwoju, polityka wynagradzania i motywowania do pracy itp.)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Działania wzbogacające oraz aktualizujące informatyzację administracji publicznej, e-usług	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne	2022 – 2030

oraz tworzenie i rozwój cyfrowych zasobów gminy		gminy	
Wzmocnienie zdolności analitycznych jednostek planowania przestrzennego poprzez dostęp do nowoczesnych narzędzi w zakresie analizy, przetwarzania i prezentacji danych przestrzennych	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Usprawnienie procesów koordynacji wewnętrznej w ramach administracji gminy (m.in. poprzez poprawę przejrzystości i dostępności obowiązujących schematów organizacyjnych, procedur, system odpowiedzialności i koordynacji poszczególnych zadań itp.)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Upowszechnianie zasad otwartego rządzenia (współrządzenia) na obszarze gminy	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Wprowadzenie systemu oceny jakości świadczonych usług przez mieszkańców w postaci corocznego badania ankietowego	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy, mieszkańcy – osoby fizyczne, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Zwiększenie zdolności w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na rozwój Gminy, w tym środków z innowacyjnych mechanizmów finansowania (instrumenty zwrotne, instrumenty dłużne, PPP)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy, instytucje otoczenia biznesu i rolnictwa, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Upowszechnienie zasad stałego monitorowania i ocena efektów wdrażanych dokumentów strategicznych i polityk	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Współpraca partnerska, sieciowanie i wymiana praktyk w zakresie „dobrego rządzenia”	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne innych krajów, samorządy zagraniczne, jednostki naukowe, przedsiębiorcy	2022 - 2030
Dostosowanie przestrzeni oraz obiektów użyteczności publicznej do osób ze szczególnymi potrzebami (w zakresie m.in. likwidacji barier architektonicznych)	Gmina Bychawa	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, PFRON	2022 - 2030

4.2 Cyfryzacja usług i zasobów administracji samorządowej

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Przyspieszenie procesu cyfryzacji usług publicznych na terenie Gminy Bychawa oraz podniesienie ich na wyższy poziom dojrzałości	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 - 2030

Rozwój systemu wsparcia dodatkowego dla świadczenia usług elektronicznych, w tym: <ul style="list-style-type: none"> • cykliczne szkolenia na temat e-usług dla urzędników publicznych i mieszkańców; • dodatkowe usługi w postaci np. elektronicznych faktur, zdalnej pomocy, aplikacje mobilne, czaty, webinaria, bezpieczne przesyłanie informacji; • wsparcie dla osób o różnym stopniu niepełnosprawności; • opracowane procedury dotyczące oprogramowania, sprzętu i kwalifikacji personelu, aby prowadzić pracę zdalną i wykorzystywać udostępniane dokumenty, kalendarze elektroniczne itd. 	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Rozbudowa efektywnego systemu elektronicznego obiegu dokumentów umożliwiającego dzielenie się informacjami oraz komunikację między różnymi komórkami organizacyjnymi urzędu i jednostkami organizacyjnymi JST	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Przeprowadzenie inwentaryzacji dostępnych danych publicznych gromadzonych w zasobach Urzędu Miejskiego pod kątem ich udostępnienia, jako dane otwarte	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Opracowane strategii zarządzania własnymi danymi i udostępniania ich na zewnątrz (m.in. określenie metod, za pomocą których administracja zarządza własnymi zasobami danych poprzez ustalone reguły, polityki, procedury, role oraz zasady odpowiedzialności)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Współpraca z instytucjami krajowymi i podmiotami prywatnymi w zakresie właściwego zarządzania danymi (w tym big data) w samorządach oraz ich udostępniania (architektura i standaryzacja danych, zapewnienie ich jakości i interoperacyjności)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy, przedsiębiorcy, instytucje krajowe	2022 – 2030
Podnoszenie wiedzy i umiejętności pracowników administracji w zakresie otwierania i zarządzania danymi oraz zwiększanie świadomości społecznej na temat potencjału otwartych danych	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Regularne monitorowanie dotychczasowych praktyk i procedur zapewnienia cyberbezpieczeństwa w Urzędzie Miejskim i jednostek mu podległych (w tym coroczne wykonywanie audytów bezpieczeństwa typu KRI, KSC, DSS05)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Upowszechnianie wiedzy i dobrych praktyk w zakresie cyberbezpieczeństwa w administracji samorządowej (szkolenia, poradniki, dobre praktyki itp.)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030
Projekty inwestycyjne w zakresie zapewnienia cyberbezpieczeństwa (zgodnie ze zidentyfikowanymi potrzebami w zakresie zapewnienia odpowiedniego sprzętu i oprogramowania, korzystania z usług chmurowych)	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 – 2030

4.3 Aktywizacja obywatelska mieszkańców i budowanie kapitału społecznego

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni,	Okres realizacji
--	---	---	------------------

		organizacyjni i finansowi)	
Partycypacja w procesie planowania strategicznego (aktywny udział mieszkańców w opracowywaniu dokumentów strategicznych miasta i gminy)	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, organizacje pozarządowe	2022 - 2030
Partycypacja i współuczestnictwo w planowaniu budżetu gminy i jego wykorzystywaniu (budżet partycypacyjny/obywatelski)	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Rozwój różnych technik i narzędzi partycypacyjnych w kluczowych obszarach współpracy władz samorządowych z mieszkańcami (np. rewitalizacja przestrzeni publicznych, wspólna organizacja wydarzeń kulturalnych, panele obywatelskie nt. klimatu, ekologii, zasobów wody; mobilność i planowanie zielonej infrastruktury itp.)	Gmina Bychawa	Mieszkańcy – osoby fizyczne, organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Realizacja programów współpracy z organizacjami pozarządowymi bardziej ukierunkowanych na nowe inicjatywy i angażujących nowe podmioty i społeczności	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Lepsze wykorzystanie istniejących struktur organizacyjnych (z osobowością i bez osobowości prawnej) do aktywizacji społeczności lokalnych (w tym ciał typu Młodzieżowa Rada Miejska, Rada Seniorów, koła gospodyń wiejskich itp.)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe	2022 – 2030
Projekty aktywizacji i integracji społeczności lokalnej z wykorzystaniem lokalnych organizacji pozarządowych oraz rozwijające oddolne inicjatywy realizowane przez NGO	NGO-sy	Gmina Bychawa	2022 – 2030
Projekty aktywizacji mieszkańców miasta w ramach procesu budowania inteligentnego miasta wykorzystującego potencjał ludzki i technologiczny do swojego zrównoważonego rozwoju (smart city 3.0)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Projekty aktywizacji mieszkańców wsi w ramach procesu rozwoju inteligentnych wsi (smart village)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Projekty w zakresie rozwoju kompetencji cyfrowych wśród społeczności lokalnej oraz informowania w zakresie dobrych praktyk w zakresie inteligentnego rozwoju (smart city , smart village)	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 – 2030

4.4 Skuteczny marketing Gminy

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Promocja gminy w lokalnych i ponadlokalnych mediach ukierunkowana na stałą promocję	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe,	2022 - 2030

potencjałów i atrakcji turystycznych gminy		przedsiębiorcy, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, organizacje turystyczne	
Współpraca z sąsiednimi gminami w celu wspólnej promocji inwestycyjnej i turystycznej regionu	Gmina Bychawa	Sąsiednie JST, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030
Rozwijanie współpracy międzynarodowej, w szczególności z miastami partnerskimi	Gmina Bychawa	Miasta Partnerskie, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030
Uczestnictwo w różnego rodzaju targach, konferencjach w celu zaprezentowania oferty inwestycyjnej i turystycznej gminy	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna	2022 - 2030
Wypracowanie systemu zachęt i ulg dla osób zainteresowanych osiedlaniem się na terenie gminy	Gmina Bychawa	Jednostki organizacyjne gminy	2022 - 2030

4.5 Integracja społeczna i aktywna polityka senioralna

Możliwe kierunki działań/ typy projektów	Potencjalne podmioty odpowiedzialne za realizację	Potencjalne podmioty biorące udział w realizacji (partnerzy merytoryczni, organizacyjni i finansowi)	Okres realizacji
Wspieranie i promowanie wolontariatu	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 - 2030

Współdziałanie z instytucjami rynku pracy, opieki społecznej oraz szkoleniowymi w celu aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym uchodźców	Gmina Bychawa	OPS, organizacje pozarządowe, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Realizacja kompleksowych programów na rzecz integracji i aktywizacji osób starszych i osób z niepełnosprawnościami	Gmina Bychawa	OPS, organizacje pozarządowe, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Rozwój form wsparcia osób starszych (m.in. dzienny dom pobytu dla seniorów wraz z pakietami działań aktywizujących)	Gmina Bychawa	OPS, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	2022 – 2030
Rozwój inicjatyw (zajęć, warsztatów, spotkań) łączących i integrujących lokalną społeczność	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, Bychawskie Centrum Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, przedsiębiorcy, mieszkańcy – osoby fizyczne	2022 – 2030
Wspieranie działań na rzecz integracji międzypokoleniowej, w tym wsparcie dla tworzenia i działalności podmiotów integracji społecznej	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, inne samorządy, OPS	2022 – 2030
Rozwój podmiotów ekonomii społecznej, jako szczególnej formy aktywizacji zawodowej i integracji społecznej osób wykluczonych	Gmina Bychawa	Organizacje pozarządowe, inne samorządy, OPS	2022 - 2030
Integracja społeczna i wsparcie dla osób starszych zagrożonych różnymi formami wykluczenia, m.in. komunikacyjnego, ubóstwa energetycznego, ubóstwa dochodowego	Gmina Bychawa	OPS, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, inne samorządy	2022 - 2030

Indykacyjny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć inwestycyjnych wpisujący się w zakres celu strategicznego 4:

Projekty / przedsięwzięcia	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Szacowana wartość (zł)
----------------------------	--------------------------------------	------------------------

Utworzenie miejsca aktywizacji seniorów w formie Dziennego Klubu Seniora	Gmina Bychawa	1 000 000
Utworzenie usługi lokalnej Karty Seniora	Gmina Bychawa	43 000
Aktualizacja systemów informacji przestrzennej	Gmina Bychawa	50 400
Cyfryzacja aktów planowania przestrzennego	Gmina Bychawa	5 000
Razem:		1 098 400,00

4. Wymiar przestrzenny polityki rozwoju Gminy Bychawa

4.1 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Bychawa

Proponowany model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa wynika w dużej mierze z uwarunkowań przestrzennych rozwoju Gminy, a także z wniosków i ustaleń z przeprowadzonej szczegółowej diagnozy rozwoju Gminy Bychawa w wymiarze społecznym, gospodarczym oraz przestrzennym. Bierze on również pod uwagę aktualne potrzeby i aspiracje rozwojowe władz i mieszkańców. Model wpisuje się w politykę przestrzenną Gminy, prowadzoną głównie w oparciu o obowiązujące zapisy dokumentów Studiów Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i Miasta oraz Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i Miasta. Propozycje zawarte w modelu mogą być dobrą podstawą do dalszych prac nad aktualizacją obowiązujących SUIKZP lub opracowania Planu Ogólnego (zgodnie z planowaną reformą zagospodarowania przestrzennego).

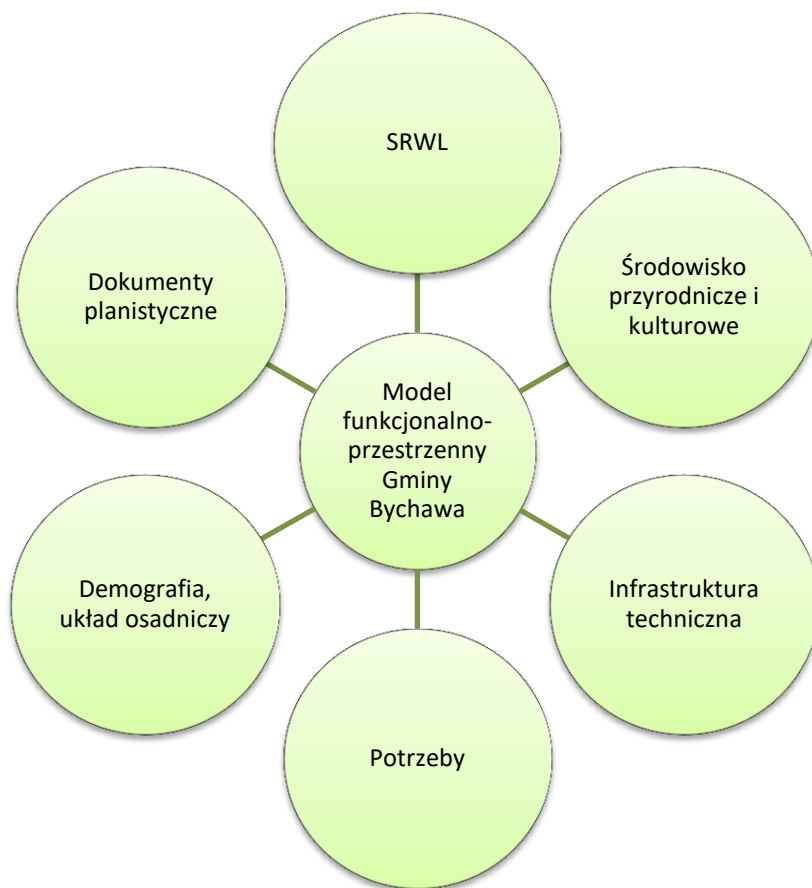
Główne uwarunkowania rozwoju przestrzennego Gminy Bychawa

Model o charakterze funkcjonalnym oparty został na sześciu podwalinach budujących jego szkielet. Opracowując model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa wzięto pod uwagę następujące uwarunkowania (czynniki) rozwoju:

1. Rola i znaczenie Gminy Bychawa w aktualnie obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego. Gmina Bychawa należy **do MOF ośrodka wojewódzkiego (LOM)**. Miasto Bychawa jest jednym z miast satelitarnych leżących na terenie koncentracji funkcji metropolitalnych. Równocześnie Bychawa przynależy do grupy jednostek samorządu terytorialnego tworzących **Żywicielski Obszar Strategicznej Interwencji**. Priorytetem rozwoju tego obszaru jest: wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa.
2. Kierunki zagospodarowania przestrzennego Gminy Bychawa wynikające z obowiązujących dokumentów planistycznych Gminy.
3. Środowisko przyrodnicze i kulturowe Gminy Bychawa oraz formy jego ochrony.
4. Demografia oraz istniejący układ osadniczy Gminy Bychawa.
5. Stan wyposażenia Gminy Bychawa w podstawową infrastrukturę techniczną (komunikacja, gospodarka wodno-ściekowa, turystyka, gospodarka odpadami, energetyka, telekomunikacja).
6. Potrzeby mieszkańców oraz przedsiębiorców w zakresie realizowanej polityki przestrzennego zagospodarowania Gminy Bychawa.

Wszystkie te elementy tworzą uzupełniający się wzajemnie „organizm”.

Ryc. 4. Uwarunkowania rozwoju wpływające na model funkcjonalno-przestrzenny Gminy Bychawa

Źródło: opracowanie własne

Model docelowy struktury funkcjonalno-przestrzennej ma na celu przedstawienie pożądanego obrazu wynikowego zawierającego oczekiwane i zaplanowane procesy rozwojowe oraz ich wpływ na kształtowanie struktur przestrzennych. Struktury te z jednej strony wynikają z istniejących uwarunkowań w zakresie środowiska przyrodniczego i kulturowego, zaś z drugiej są rezultatem prowadzonej przez Gminę Bychawa polityki zagospodarowania przestrzennego w zakresie osadnictwa, rolnictwa, wyznaczania terenów pod działalność gospodarczą, zachowania obszarów otwartych czy też lokalizacji i budowy głównych elementów infrastruktury technicznej. W modelu istotne jest branie pod uwagę relacji zachodzących w przestrzeni, ale również pomiędzy poszczególnymi obszarami społecznymi i gospodarczymi.

Poniżej przedstawiono krótkie charakterystyki kluczowych elementów funkcjonalno-przestrzennych Gminy Bychawa, do jakich należy dążyć realizując cele i działania strategii. Pod uwagę wzięto uwarunkowania środowiskowe (przyroda, kultura); społeczne (osadnictwo i demografia), infrastrukturalne (infrastruktura techniczna), oraz gospodarcze (rolnictwo i tereny otwarte, turystyka, tereny pod działalność gospodarczą).

Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w modelu funkcjonalno-przestrzennym

W modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Bychawa istotną rolę odgrywają aspekty środowiskowe.

Podmiotowa Strategia, w tym model struktury funkcjonalno-przestrzennej, jako jeden z celów strategicznych zakłada czyste środowisko i adaptację do zmian klimatu. W ramach tego założenia realizowane będą działania ukierunkowane m.in. na poprawę stanu środowiska, jego ochrony, kształtowanie postaw ekologicznych, jak również podnoszenie świadomości mieszkańców w zakresie omawianej tematyki. W rejonie objętym ochroną prawną dopuszczona będzie wyłącznie taka działalność, która nie będzie negatywnie wpływać na jakość środowiska i nie przyczyni się do jego degradacji m.in. turystyka, rolnictwo ekologiczne, funkcje rekreacyjno-wypoczynkowe, zabudowa mieszkaniowa o niskiej intensywności, głównie letniskowa.

System przyrodniczy Gminy Bychawa budują płaty lasów, zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, zieleń przydomowa ozdobna i użytkowa oraz zieleń miejska, zbiorowiska, łąkowe, zaroślowe i kserotermiczne. Występuje tu mozaika siedlisk i ekosystemów: rolniczych, siedlisk kserotermicznych, leśnych, łąkowych, pastwiskowych, ruderalnych i segetalnych. Przez obszar Gminy przebiega jeden z dwóch naturalnych łączników centralnej, prawnie chronionej części Wyżyny Lubelskiej z Rostoczem Zachodnim. Funkcją tą pełnią doliny Kosarzewki i Gałęzówki – głównie węzeł ekologiczny w miejscu połączenia obu dolin.

Potencjał przyrodniczy Gminy Bychawa budują unikalne krajobrazy Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obszary chronione zajmują 18,2% powierzchni Gminy Bychawa. Znajduje się tu również stepowy rezerwat przyrody Podzamcze chroniący zbiorowiska roślinności kserotermicznej oraz 4 pomniki przyrody. Podobnie jak w pozostałych gminach Żywieckiego OSI, Gmina Bychawa charakteryzuje się stosunkowo małą powierzchnią lasów. Północna część Gminy Bychawa położona jest na obszarze, który został objęty programem kształtowania „zielonego pierścienia” wokół Lublina. Jest to strefa czynnej ochrony fizjonomii krajobrazu, która wymaga wzbogacenia przyrodniczego. W skład strefy wchodzi: doliny rzeczne, większe kompleksy leśne, rolnicze tereny otwarte z zachowanym harmonijnym krajobrazem.

Gmina Bychawa znajduje się w granicy obszaru ochrony wód w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 406 – Niecka Lubelska (Lublin). Podlega on ochronie, ze względu na znaczenie w zaopatrzeniu w wodę aglomeracji lubelskiej oraz ze względu na brak osadów izolujących poziomy wodonośne.

Sieć wodna na terenie Gminy charakteryzuje się małą gęstością, a rzeki niewielkimi przepływami. Nie występują tu tereny bagienne i trwale podmokłe.

Gmina charakteryzuje się zadowalającą jakością powietrza, dobrym stanem gleb i mało zanieczyszczonym środowiskiem naturalnym. Stan chemiczny i ilościowy wód podziemnych w Gminie określony został jako dobry, jednakże stan wód powierzchniowych na obszarze omawianej Gminy oceniony został jako zły o umiarkowanym potencjale ekologicznym¹³.

Na terenie Gminy Bychawa, na granicy miasta, zlokalizowane jest jedno udokumentowane złożę surowców w miejscowości Zdrapy.

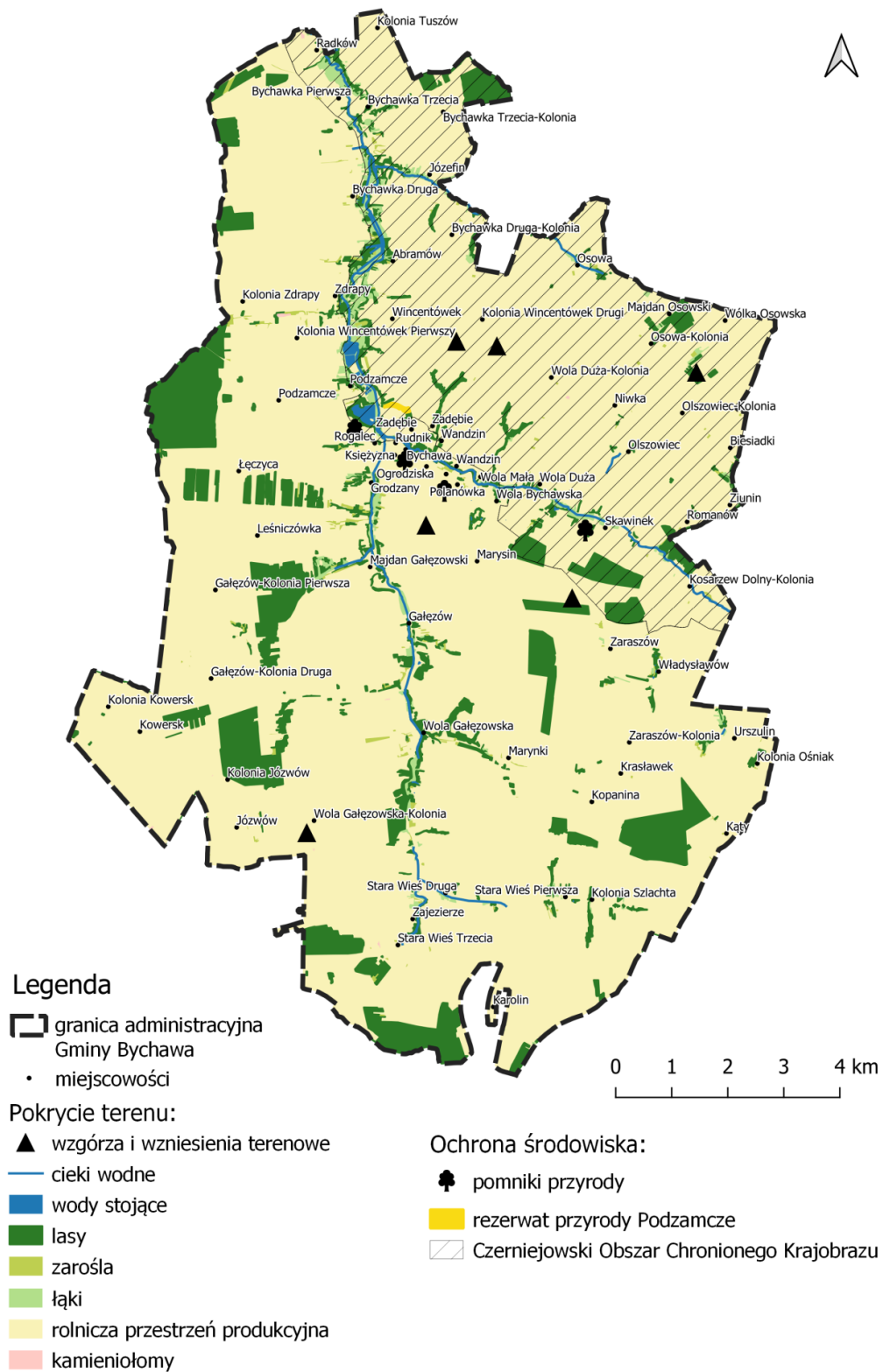
Duża powierzchnia utworów lessowych, spadki terenu i bardzo mała powierzchnia lasów na terenie Gminy sprzyja erozji gleb. Gmina Bychawa objęta jest pierwszym stopniem pilności

---

¹³ Według Oceny stanu jednolitych części wód, rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014 - 2019 na podstawie monitoringu (dane GIOŚ)

ochrony przed erozją, która w silnym natężeniu zagraża 8 229 ha. Stanowi to 56,3% powierzchni Gminy, co jest najwyższym wskaźnikiem w woj. lubelskim.

Ryc. 5. Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Bychawa

Źródło: Opracowanie własne

Uwarunkowania środowiska kulturowego w modelu funkcjonalno-przestrzennym

Na listę Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 12 stycznia 2021 r. z terenu Gminy wpisanych zostało 10 zabytków. Wśród nich znajdują się zarówno obiekty sakralne świadczące o wielokulturowej przeszłości miasta jak i zabytki architektury świeckiej oraz zabytek związany z okresem I Wojny Światowej. Stan zachowania zabytkowych obiektów sakralnych będących w rejestrze zabytków oceniony jest jako dobry.

W Gminnej Ewidencji Zabytków umieszczono 72 pozycje uwzględniające zarówno zabytki nieruchome jak i archeologiczne. Na terenie Gminy zlokalizowano 110 stanowisk archeologicznych. Pierwsze osady na ziemiach współczesnej Gminy Bychawa lokowane były wzdłuż cieków wodnych.

Obiekty zabytkowe w Gminie Bychawa charakteryzują się:

- * stosunkowo dużą liczebnością i rozlokowaniem na terenie całej Gminy,
- * różnorodnością zachowanych form reprezentujących obiekty architektury rezydencjonalnej, sakralnej, użyteczności publicznej, przemysłowej, zieleni komponowanej, miejsca pamięci, zabytki archeologiczne,
- * usytuowaniem w krajobrazie naturalnym, co umożliwi kształtowanie atrakcyjnych powiązań krajobrazowo-widokowych,
- * związkami ze znaczącymi w historii miasta i rejonu postaciami.

Miasto i Gmina Bychawa znajdują się na obszarze rekomendowanego utworzenia Parku Kulturowego¹⁴ Środkowej Bystrzycy i Kosarzewki.

W granicach Gminy Bychawa znaleźć można szereg kapliczek i krzyży przydrożnych.

W czasach współczesnych w krajobrazie kulturowym Gminy wyraźnie zarysowują się zmiany w zabudowie, co powoduje duże przekształcenia historycznych ciągach osadniczych. Odchodzi się od tradycyjnej zabudowy wiejskiej, stosowane są nowoczesne rozwiązania architektoniczne i materiały budowlane. Duże zmiany widoczne są szczególnie na obszarze Miasta Bychawa, gdzie pojawiło się wiele elementów nie zachowujących ciągłości kulturowej.

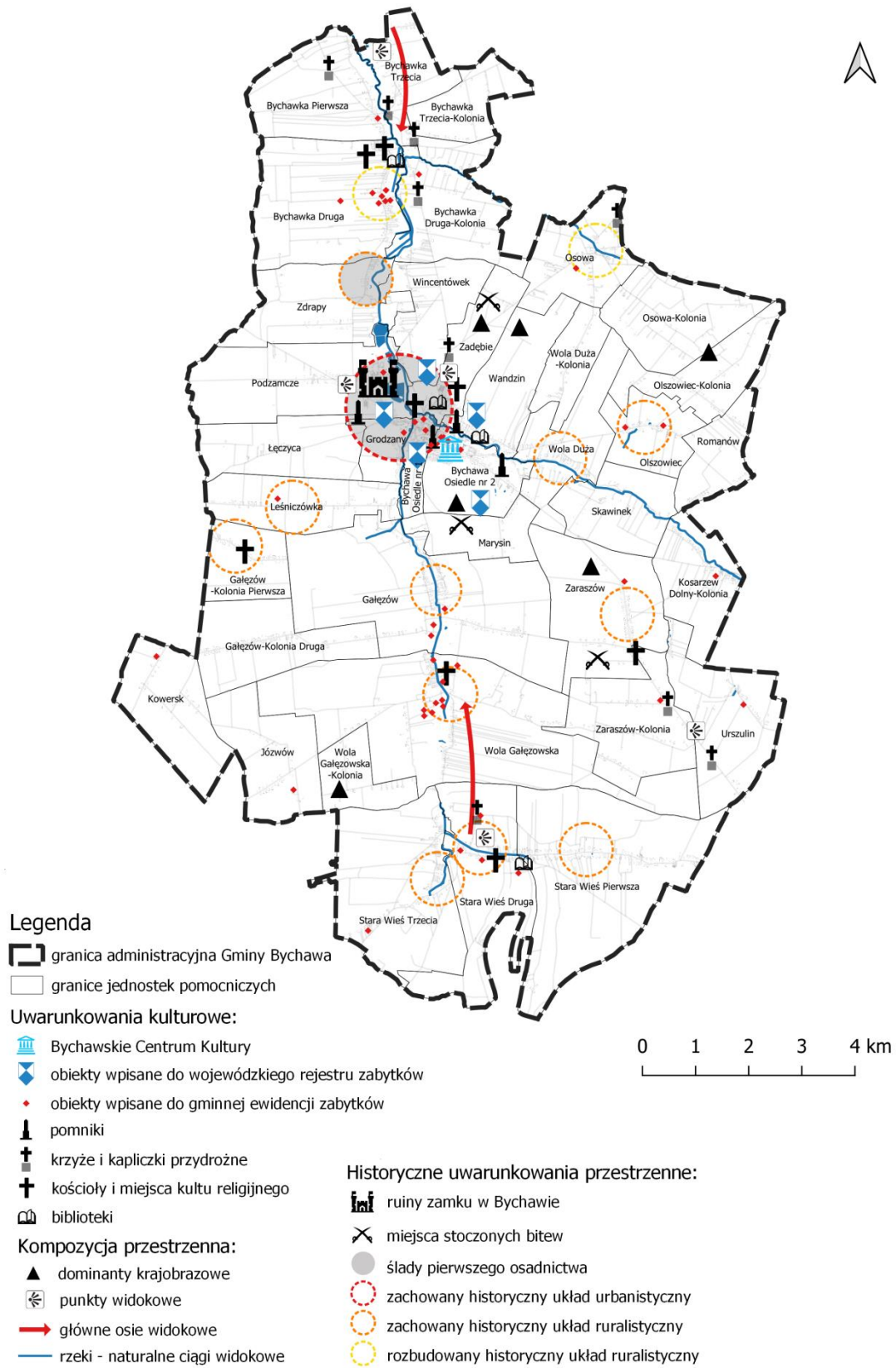
Obszary o wybitnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych w Gminie, to:

- * Góra Kamienna z dębowo-grabowym lasem w Majdanie Osowskim,
- * Wąwóz Doły między Zadębkiem a Wandzinem biegnący do granic Miasta,
- * Park dworski w Bychawce Drugiej - Kolonii wraz ze źródłami podzboczowymi i przyległymi łąkami,
- * Wola Gałęzowska – Zespół dworsko-parkowy,
- * Gałęzów wraz ze stanowiskami – zespół dworsko-parkowy,
- * Bychawa, ul. Pileckiego (Podzamcze) – zespół pałacowo-dworsko-folwarczny.

---

¹⁴ Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Ryc. 6. Uwarunkowania środowiska kulturowego oraz turystyki w modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Bychawa

Źródło: Opracowanie własne

Struktura osadnicza i powiązania komunikacyjne w modelu funkcjonalno-przestrzennym

Siedzibą Gminy Bychawa jest Miasto Bychawa. Jako gmina miejsko-wiejska składa się z dwóch jednostek ewidencyjnych¹⁵: Miasta Bychawa (4,5% powierzchni Gminy) i obszaru wiejskiego (95,5% powierzchni Gminy). Sieć osadnicza gminy obejmuje 36 sołectw: Bychawka Druga, Bychawka Druga-Kolonia, Bychawka Pierwsza, Bychawka Trzecia, Bychawka Trzecia-Kolonia, Gałęzów, Gałęzów-Kolonia Druga, Gałęzów-Kolonia Pierwsza, Grodzany, Józów, Kosarzew Dolny-Kolonia, Kowersk, Leśniczówka, Łęczyca, Marysin, Olszowiec, Olszowiec-Kolonia, Osowa, Osowa-Kolonia, Podzamcze, Romanów, Skawinek, Stara Wieś Pierwsza, Stara Wieś Druga, Stara Wieś Trzecia, Urszulin, Wandzin, Wincentówek, Wola Duża, Wola Duża-Kolonia, Wola Gałęzowska, Wola Gałęzowska-Kolonia, Zadębie, Zaraszów, Zaraszów-Kolonia, Zdrapy. Większe, najbardziej zaludnione wsie zlokalizowane są wzdłuż dolin rzecznych. Zabudowę rozproszoną charakteryzują się głównie zachodnia i wschodnia część Gminy.

W Gminie przeważają wsie małe z podstawowym zasobem usług (placówka handlowa i ewentualnie remiza strażacka). Większy zakres usług oferują wsie większe oraz Miasto Bychawa. Na terenie Gminy wydzielone zostały następujące zespoły osadnicze:

- * zespół osadniczy Bychawka Pierwsza, Bychawka Druga, Bychawka Trzecia oraz Bychawka Druga Kolonia i Bychawka Trzecia Kolonia;
- * zespół osadniczy Stara Wieś Pierwsza, Stara Wieś Druga, Stara Wieś Trzecia;
- * zespół osadniczy Gałęzów i Kolonie;
- * zespół osadniczy Wola Gałęzowska i Kolonia;
- * zespół osadniczy Zaraszów z Kolonią;
- * zespół osadniczy Osowa z Kolonią;
- * zespół osadniczy Olszowiec z Kolonią.

Na terenie Gminy Bychawa przeważającym typem zabudowy jest zabudowa zagrodowa, natomiast w obszarach o szczególnych walorach środowiskowych zaczyna wzrastać odsetek zabudowy jednorodzinnej. Są to szczególnie miejscowości: Bychawka Trzecia, Bychawka Trzecia Kolonia, Bychawka Druga, Bychawka Druga Kolonia, Bychawka Pierwsza, Wincentówek, Zadębie oraz Zdrapy.

W ostatnich latach w Gminie Bychawa zauważalne są zmiany struktury oraz specjalizacji gospodarstw rolnych. Wzrasta zapotrzebowanie na wyznaczenie nowych lokalizacji gospodarstw specjalistycznych w izolacji od dotychczasowych terenów zabudowy zagrodowej. Jednocześnie zabudowa zagrodowa przechodzi modernizację w zabudowę jednorodziną o wyższym standardzie od dotychczasowej zabudowy siedliskowej. Co prawda urbanizacja Gminy ograniczona jest do niewielkich powierzchniowo fragmentów, jednakże zauważalny jest brak poszanowania tradycji oraz brak powiązania tradycyjnych form zabudowy z elementami nowoczesnymi, co powoduje, iż ciąg osadniczy związany z doliną Kosarzewki nabiera cech osiedla miejskiego. Miasto Bychawa zachowało w znacznej części historyczny układ ulic z czasów lokacji (głównie Stare Miasto). Na podstawie analizy rozwoju historycznego Bychawy, na terenie współczesnego miasta można wyodrębnić cztery charakterystyczne jednostki strukturalne, tworzące współistniejący układ urbanistyczny:

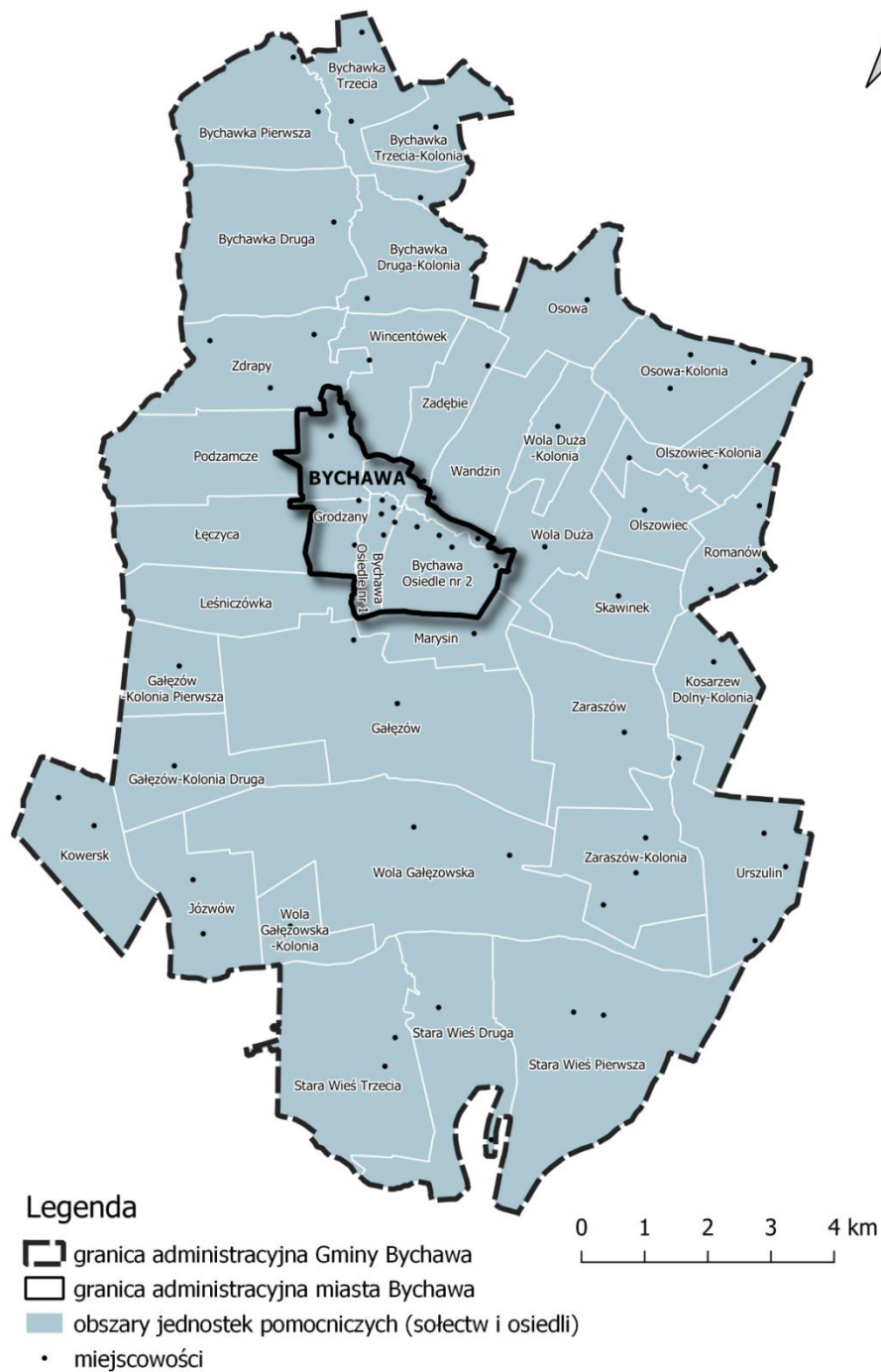
---

¹⁵ jednostka powierzchniowa podziału kraju dla celów ewidencji gruntów i budynków

- * Stare Miasto – obszar miasta lokacyjnego,
- * Śródmieście – centrum miasta,
- * Podzamcze – siedziba właścicieli miasta,
- * Przedmieścia: Zadębie, Wandzin, Grodzany.

Tereny wiejskie są bardzo ubogie w zieleni o charakterze publicznym. Niedostateczne są również tereny przeznaczone na zieleni cmentarną. Problem ten dotyczy szczególnie cmentarzy parafialnych w Bychawie i Starej Wsi Drugiej.

Ryc. 7. Podział administracyjny Gminy Bychawa

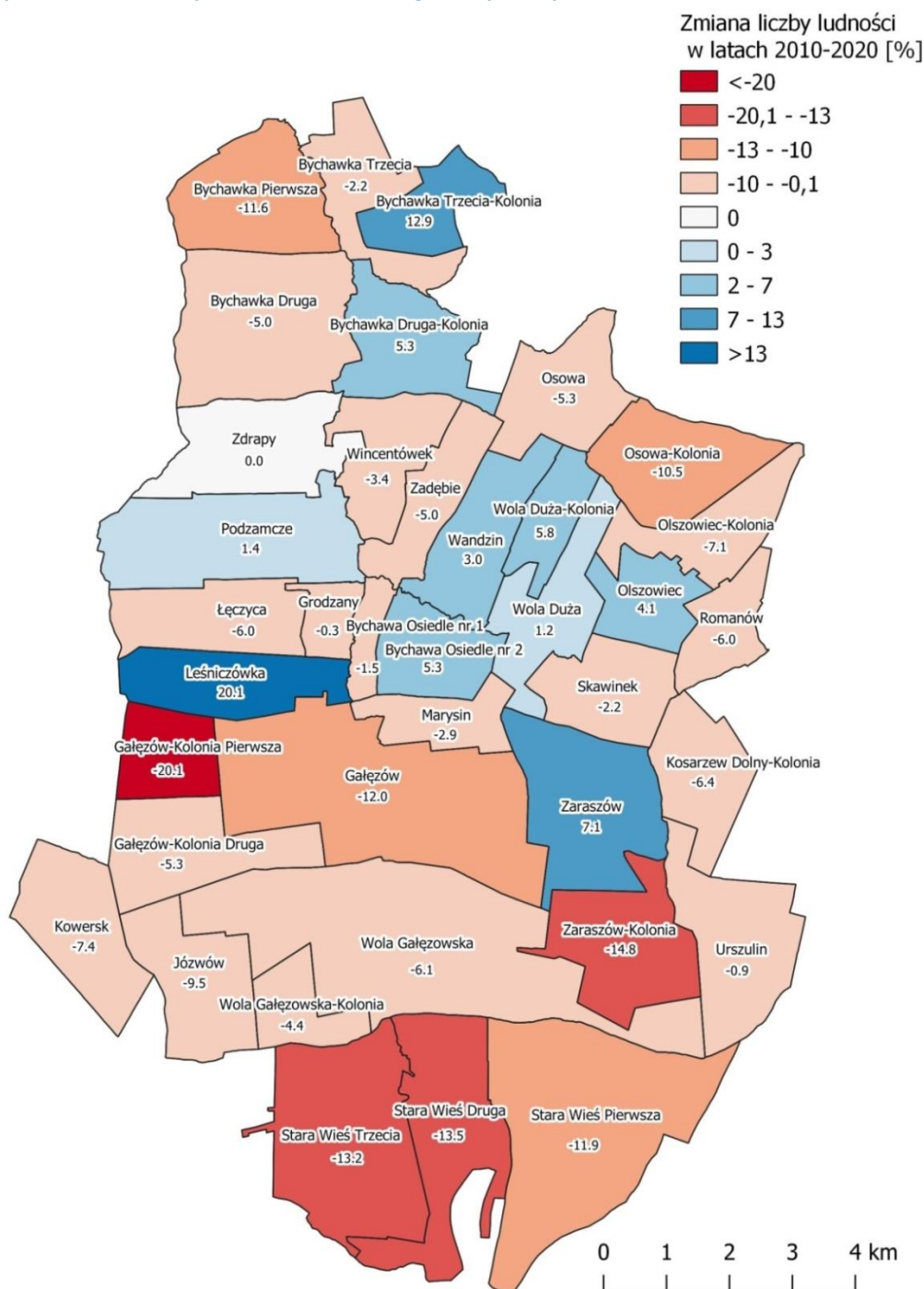

Źródło: Opracowanie własne

Dodatnia zmiana liczby ludności charakteryzuje sołectwa położone w obrębie Miasta Bychawa oraz w jego sąsiedztwie. Wyróżniają się tu również sołectwa na północy Gminy. Na terenie Miasta Bychawa największym wzrostem liczby ludności charakteryzuje się Osiedle nr 2. Największym przyrostem liczby ludności w analizowanym okresie czasu charakteryzują się sołectwa Leśniczówka oraz Bychawka Trzecia-Kolonia. Natomiast odwrotny trend notowany jest w większości sołectw Gminy Bychawa i największe wartości ujemne przyjmuje w sołectwie Gałęzów-Kolonia Pierwsza oraz w sołectwach na południu Gminy.

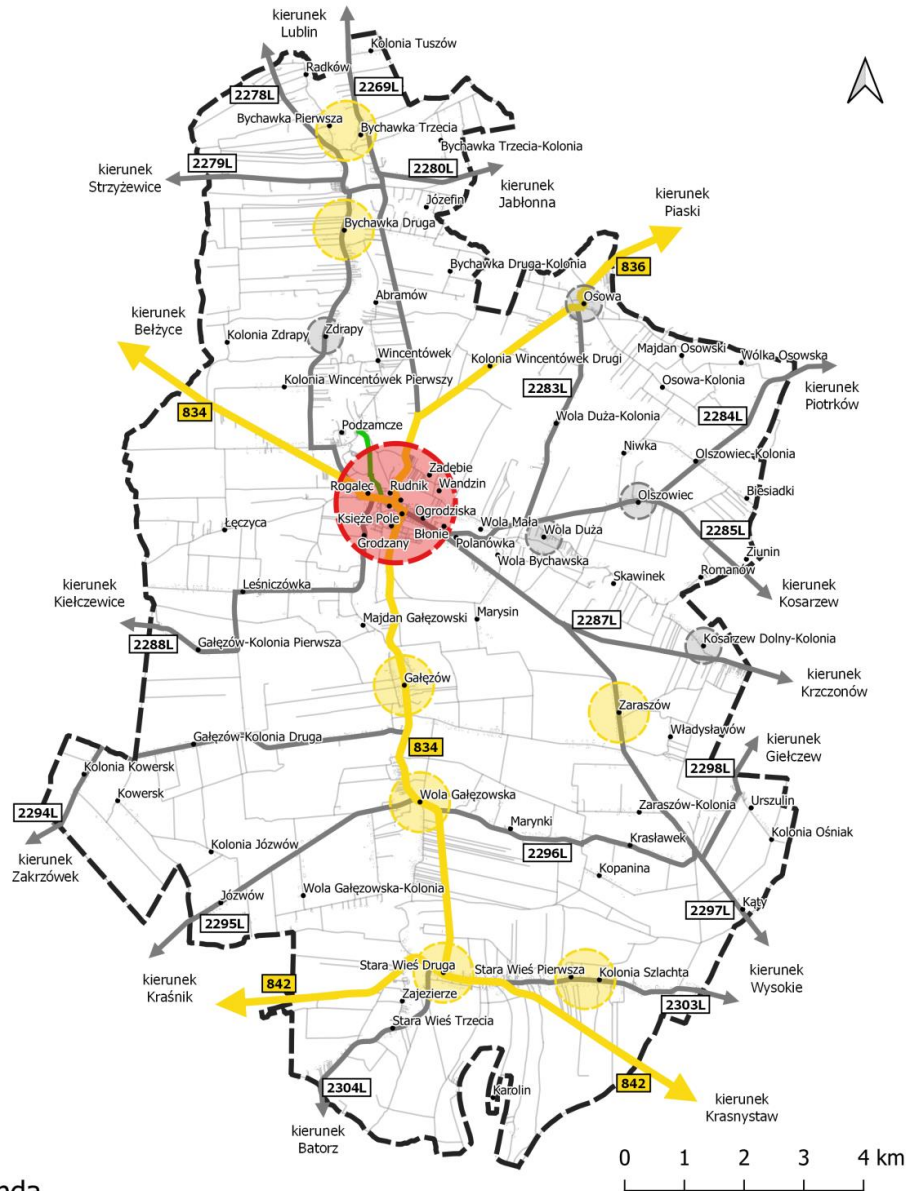
Ryc. 8. Układ osadniczy wraz z trendami demograficznymi na poziomie sołectw i osiedli

Źródło: Opracowanie własne

Obszar Bychawy jest położony poza układem głównych dróg krajowych, w związku, z czym Gmina Bychawa charakteryzuje się słabą zewnętrzną dostępnością komunikacyjną. Jednakże Gmina Bychawa posiada dość dobrą dostępność komunikacyjną do Lublina – stolicy województwa i zarazem siedziby powiatu lubelskiego. Osią komunikacyjną obszaru i głównym połączeniem z Lublinem jest droga powiatowa nr 2269, która przy wlocie do miasta pokrywa się ze śladem drogi wojewódzkiej o znaczeniu regionalnym nr 836 Bychawa - Piotrków - Piaski.

Ryc. 9. Sieć komunikacyjna na terenie Gminy Bychawa

Legenda

▭ granica administracyjna Gminy Bychawa

• miejscowości

Powiązania komunikacyjne:

→ połączenia drogowe rangi wojewódzkiej

→ połączenia drogowe rangi powiatowej

→ pozostałe połączenia drogowe

→ ciągi rowerowe

Oznaczenia dróg:

834 drogi wojewódzkie

2284L drogi powiatowe

Układ osadniczy:

● Bychawa - ośrodek o znaczeniu ponadlokalnym

● zespoły osadnicze o znaczeniu lokalnym

● ośrodki wspomagające zespoły o znaczeniu lokalnym

Źródło: Opracowanie własne

Powiązanie z tym systemem zapewniają równoleżnikowe odcinki dróg wojewódzkich:

- * na północy wspomniana droga nr 836 stanowiąca łącznik relacji Bełżyce - Piaski (do drogi ekspresowej),
- * od strony północno-zachodniej na południe droga nr 834 Bełżyce - Niedrzwica - Bychawa - Stara Wieś III, stanowiąca łącznik do drogi ekspresowej,
- * na południu droga nr 842 Kraśnik - Zakrzówek - Stara Wieś - Wysokie – Krasnystaw, stanowiąca powiązanie z południowo - zachodnią częścią województwa lubelskiego oraz województwem podkarpackim.

Największy ruch komunikacyjny na obszarze Gminy koncentruje się w Mieście Bychawa. Układ komunikacyjny zapewnia dostępność do wszystkich miejscowości na obszarze Gminy oraz miejscowości gmin ościennych. Uzupełnienie sieci drogowej stanowią działki będące drogami dojazdowymi.

Uwarunkowania techniczne w modelu funkcjonalno-przestrzennym

Prawidłowo zaprojektowana infrastruktura komunalna zapewnia racjonalne i oszczędne gospodarowanie dostępnymi zasobami wody. Natomiast stan infrastruktury gospodarki wodnej (urządzenia wodociągowe, wodno-ściekowe, retencji wody) i ich dostępność warunkują utrzymanie wysokiej jakości środowiska naturalnego, a przede wszystkim zadowalającą jakość życia mieszkańców Gminy. Gmina Bychawa jest w 100% zwodociągowana. Wyznaczona została aglomeracja Bychawa o równoważnej liczbie mieszkańców 5 804 wyposażona w oczyszczalnię ścieków o przepustowości 900 m³/d. Wyznaczona aglomeracja obejmuje swym zasięgiem część Miasta Bychawa. Obszar aglomeracji skanalizowany jest w ponad 98%. Pozostały teren Gminy nie został skanalizowany, gospodarka ściekowa oparta jest na indywidualnych zbiornikach bezodpływowych lub przydomowych oczyszczalniach ścieków.

W Bychawie funkcjonuje mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków, usytuowana w północnej części Miasta, na prawym brzegu Kosarzewki.

Gmina Bychawa dysponuje dużym potencjałem do wytwarzania energii w oparciu o odnawialne źródła energii. W kontekście energii słonecznej Gmina znajduje się na obszarze o potencjalnej energii słonecznej powyżej 950 kWh/m². Usłonecznienie względne (liczba godzin z bezpośrednio widoczną tarczą słoneczną) mieści się w przedziale 34-35% i jest w grupie największego usłonecznienia w Polsce. Zachodnia część Gminy położona jest w obszarze o największych zasobach energetycznych wiatru, co może stanowić dobry kierunek rozwoju energii odnawialnej.

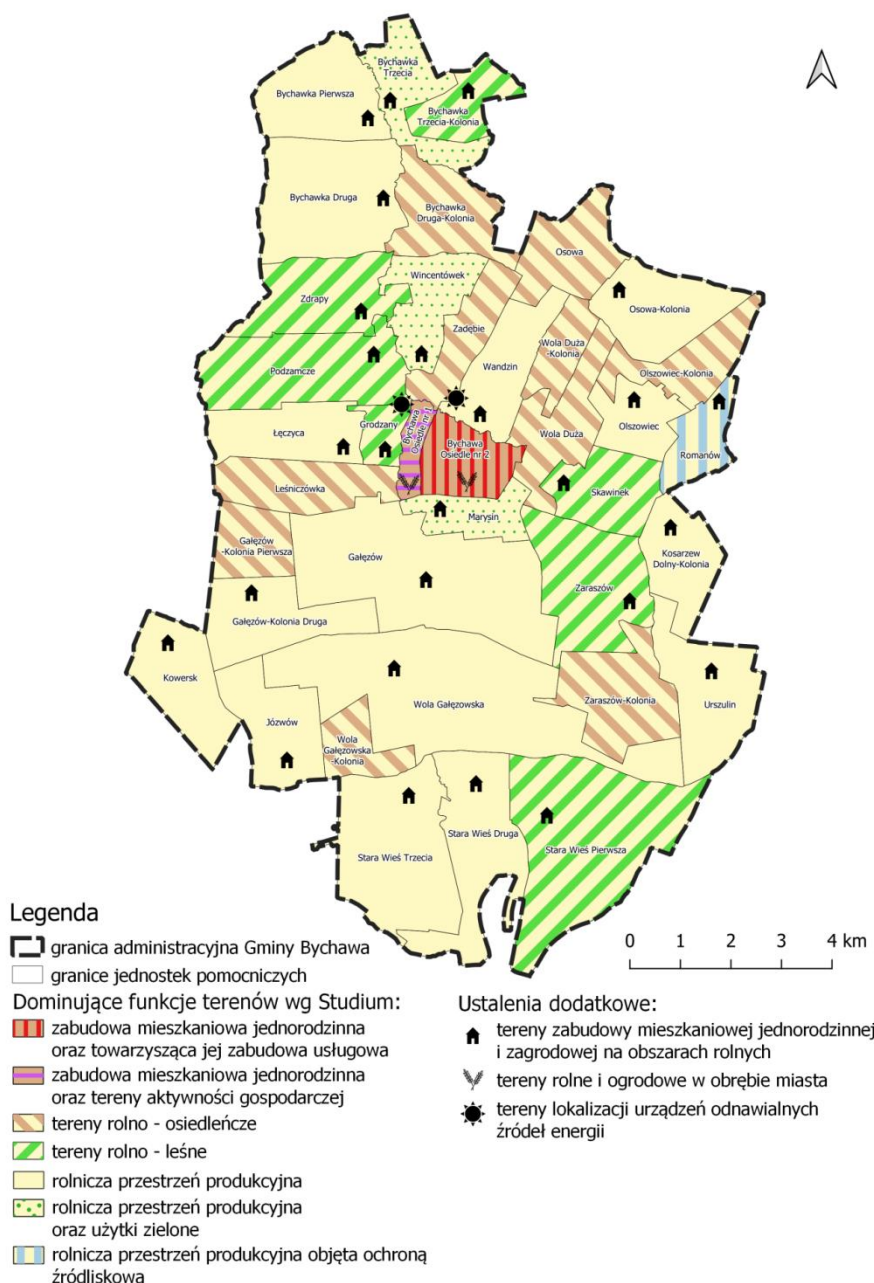
Gmina Bychawa jest zgazyfikowana jedynie w niewielkim stopniu. Z sieci korzystają odbiorcy końcowi miejscowości: Bychawka Trzecia Kolonia, Bychawka Druga, Bychawka Druga-Kolonia, Bychawka Pierwsza oraz Bychawka Trzecia. Głównym źródłem ciepła na terenie Gminy Bychawa są kotłownie indywidualne na paliwa stałe, gaz lub olej opałowy. Na terenie Miasta funkcjonuje niewielki system ciepłowniczy obejmujący Spółdzielnię Mieszkaniową w Bychawie.

Sytuacja przestrzenna w modelu funkcjonalno-przestrzennym

W strukturze agrarnej rejonu Bychawy obserwuje się korzystne zmiany, polegające na stopniowym powiększaniu się średniej powierzchni gospodarstw.

Ze względu na wykorzystanie działek w zabudowie zagrodowej poza celami budowlanymi również pod uprawy, zabudowa zagrodowa nie tworzy zwartej struktury funkcjonalno-przestrzennej. Dzięki temu możliwe jest dogęszczenie zabudowy mieszkaniowej.

Ryc. 10. Użytkowanie terenu w Gminie Bychawa

Źródło: Opracowanie własne

Miasto Bychawa posiada strukturę mieszkaniowo-usługową. Główna koncentracja usług zlokalizowana jest na obszarze centrum Miasta – Śródmieście. Tereny przemysłu i rozwoju biznesu lokalizowane są głównie w północnej, dobrze skomunikowanej części Miasta, co zapewnia najbardziej

ekonomiczną ich obsługę. W granicach Miasta znajdują się również tereny wykluczone z zabudowy, są to pozostałości terenów rolnych, na które nie ma zapotrzebowania inwestycyjnego.

Strefa żywicielska zlokalizowana jest poza granicami Miasta – obejmuje obszar Gminy, dlatego współdziałanie funkcji miejskich i gminnych jest niezbędne.

Pod względem działalności pozarolniczej wschodnia część Gminy wskazana została, jako obszar uzupełniającego pasma wzmożonej aktywności gospodarczej, który ciągnie się korytarzem wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 836.

Obraz modelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa

Strategia rozwoju wymaga podejścia zintegrowanego łączącego wymiar społeczno-gospodarczy, środowiskowy i przestrzenny, dzięki czemu możliwe staje się uzyskanie większej przejrzystości procesów decyzyjnych, a analiza w wymiarze przestrzennym pozwala uwzględnić wszelkie uwarunkowania. Przedstawione w formie graficznej zamierzenia rozwojowe Gminy Bychawa umożliwiły ocenę i ustalenie wiodących funkcji elementów struktury funkcjonalno-przestrzennej. Model obrazuje strategiczne kierunki rozwoju, powiązania funkcjonalne, uwarunkowania endo- i egzogeniczne, potrzeby rozwojowe i posiadane potencjały. Należy jednak pamiętać, że model prezentuje tylko uproszczoną wizję struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy. Podstawę stanowi Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bychawa oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bychawa. Model prezentuje, zatem uproszczoną wizję opracowaną w dokumentach Studium oraz rycinę prezentującą zidentyfikowane projekty i przedsięwzięcia do realizacji w Gminie Bychawa.

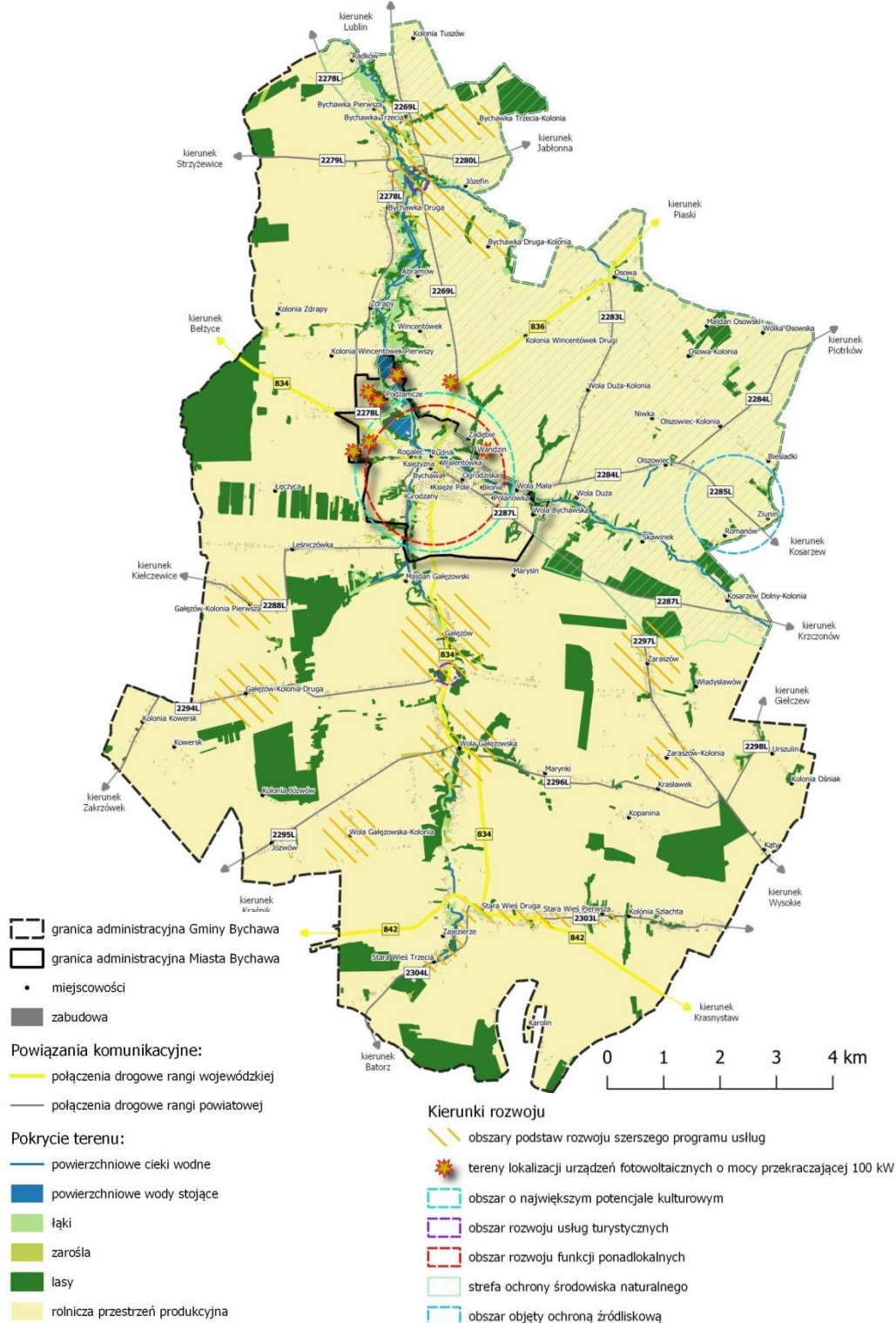
Priorytetem dla rozwoju przestrzennego Gminy Bychawa jest uzyskanie struktury funkcjonalno-przestrzennej, która w harmonijny i zrównoważony sposób wykorzysta jej walory i zasoby przyrodnicze oraz kulturowe dla poprawy życia mieszkańców. Priorytet ten będzie wcielony w życie poprzez realizację zamierzeń inwestycyjnych, dzięki którym dojdzie do:

- * uzyskania wysokich standardów i ładu w zagospodarowaniu przestrzennym oraz harmonizacji całego układu przestrzennego,
- * kompleksowej ochrony przyrody i krajobrazu oraz poprawy stanu środowiska na obszarze Gminy,
- * ochrony dziedzictwa kulturowego, służącego utrwaleniu tożsamości jednostek osadniczych Gminy i utrzymaniu ich jako głównych elementów struktury przestrzennej,
- * rozwoju głównych gałęzi gospodarki przy wykorzystaniu w maksymalnym stopniu własnego potencjału i naturalnych predyspozycji dla rozwoju rolnictwa, turystyki, rekreacji, edukacji i przedsiębiorczości,
- * rozwoju alternatywnych sposobów wytwarzania i pozyskiwania energii,
- * pełnego wykorzystania powiązań komunikacyjnych.

Główne elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa budują takie elementy, jak:

- * zasoby wód otwartych,
- * nowe tereny usług, w tym turystyki, wypoczynku i rekreacji,

Ryc. 11. Obraz modelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa

Źródło: Opracowanie własne

- * nowe tereny zabudowy mieszkaniowej z usługami towarzyszącymi,
- * spójny system istniejących i projektowanych terenów przyrodniczych i zielonych,
- * spójny system ochrony wartościowych elementów środowiska kulturowego,
- * kompleksy leśne, kompleksy łąkowo-pastwiskowe oraz grunty orne,
- * obiekty i tereny przemysłowe, produkcyjno-usługowe i usługowe, w tym dla obsługi turystyki,

- * sieć szlaków turystycznych, pieszych i rowerowych,
- * sieć dróg publicznych krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych,
- * sieci i urządzenia infrastruktury technicznej.

Zamierzenia rozwojowe planowane na podstawie modelu funkcjonalno-przestrzennego

Kształtowanie i wdrażanie w życie przyjętego modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa odbywać się będzie przede wszystkim poprzez realizację szeregu działań i przedsięwzięć, zaplanowanych w ramach uskuteczniania przedmiotowej Strategii rozwoju. Poniżej wskazano główne obszary interwencji, czyli typy podejmowanych projektów:

- * **poprawa zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej Gminy**, poprzez budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury drogowej oraz poprawę bezpieczeństwa ruchu ulicznego poprzez remonty zatok przystankowych oraz budowę i przebudowę chodników i ciągów pieszych jak również budowę dworca komunikacji publicznej;
- * **rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz racjonalne gospodarowanie zasobem wodnym na terenie Gminy**, poprzez:
  - modernizację oczyszczalni ścieków
  - przebudowę i ocieplenie budynków ujęć wody,
  - rozbudowę sieci wodociągowej na terenie Gminy,
  - budowę kanalizacji sanitarnej w granicach aglomeracji Bychawa oraz na terenie Gminy Bychawa;
- * **rozwój kapitału społecznego**, poprzez:
  - utworzenie Centrum Usług Społecznych i realizacja programów społecznych,
  - utworzenie miejsca aktywizacji seniorów w formie Dziennego Klubu Seniora,
  - utworzenie usługi lokalnej Karty Seniora,
  - doposażenie Kół Gospodyń Wiejskich,
  - zakup sprzętu i wyposażenia dla OSP na terenie Gminy,
  - budowę remizy strażackiej spełniającej wymogi KSRG,
  - utworzenie w budynku Ośrodka Rehabilitacji i Fizjoterapii nieodpłatnej wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami,
  - rozbudowę placówki przedszkolnej (z budową żłobka) oraz placówki szkolnej,
  - budowę przyszkolnej infrastruktury sportowej,
  - rozbudowę i przebudowę Szpitala Powiatowego w Bychawie,
  - dostosowanie budynku na potrzeby lokali socjalnych.
- * **rozwój kultury i turystyki w Gminie**, poprzez:
  - rozbudowę, budowę budynków na potrzeby instytucji kultury,
  - odbudowę ścieżki rowerowej prowadzącej przez Gminę,
  - zabezpieczenie ruin nad zalewem w Bychawie,
  - renowację starych zabytkowych nagrobków na cmentarzu parafialnym w Bychawie,
  - modernizację, urządzenie i uporządkowanie terenów parków w Mieście Bychawa,
  - budowę ścieżki edukacyjnej na obrzeżach rezerwatu „Podzamcze”,
  - budowę punktu widokowego wraz z miejscami parkingowymi w miejscowości Wincentówek.

- * **rozwój środowiska przyrodniczego Gminy**, poprzez:
  - budowę instalacji odnawialnych źródeł energii,
  - modernizację systemów grzewczych w budynkach użyteczności publicznej oraz wymianę indywidualnych źródeł ciepła na opalane biopaliwami,
  - budowę niskoemisyjnego oświetlenia ulicznego,
  - usuwanie dzikich wysypisk śmieci oraz odpadów powstałych podczas działalności rolniczej,
  - modernizację Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych,
  - odbudowę źródeł oraz naturalnych cieków wodnych oraz zagospodarowanie terenu wokół źródeł w parku,
  - udroźnienie i pogłębienie rowów odprowadzających wodę z zalewu „Podzamcze” oraz utworzenie i utrzymanie kwietnych łąk w rejonie zalewu,
  - Utrzymanie naturalnego charakteru cieków wodnych „Kacze Doły” w miejscowości Wandzin.

Proponowany w niniejszym dokumencie model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa skupia się na dalszym, zrównoważonym rozwoju obszaru, jako:

- * miejsca atrakcyjnego i konkurencyjnego pod kątem przestrzeni do pracy i zamieszkania;
- * Gminy, która angażuje społeczność lokalną w życie wspólnoty i proces decyzyjny podczas planowania i gospodarowania zasobem Gminy (partycypacja społeczna, fundusz sołecki, budżet obywatelski, frekwencja wyborcza, działalność stowarzyszeń i organizacji społecznych);
- * Gminy, która dba o równoczesny rozwój strefy społecznej oraz gospodarczej;
- * Gminy, która oferuje usługi wolnego czasu oraz funkcje turystyczne oparte na bogatym zasobie walorów przyrodniczych i kulturowych;
- * Gminy, która wykorzystuje swoje położenie do rozwoju funkcji rolniczej, specjalizującej się w produkcji wysokiej jakości żywności (sprzyjające uwarunkowania środowiskowe m.in. nasłonecznienie, położenie blisko dużego miasta – rynek zbytu);
- * miejsca, w którym dba się o środowisko i zasób przyrodniczy oraz dba się o rozwój i promocję zielonej energii.

Ryc. 12. Zamierzenia rozwojowe planowane na podstawie modelu funkcjonalno-przestrzennego

- Granica miasta Bychawa
- Granice jednostek pomocniczych (sołectw)

Ogólnogminne zamierzenia rozwojowe

- Inwestycje dot. infrastruktury drogowej:
  - budowa parkingów na terenie miasta Bychawa
  - remont zatok przystankowych (wymiana lub zakup nowych wiat przystankowych) – teren całej gminy
  - budowa chodników w ciągach dróg wojewódzkich położonych na terenie gminy Bychawa
  - przebudowa dróg powiatowych położonych na terenie gminy Bychawa
  - przebudowa dróg gminnych w sołectwach gminy Bychawa
  - odbudowa chodników i nawierzchni dróg wewnętrznych
- Inwestycje dot. infrastruktury wodno-kanalizacyjnej:
  - przebudowa i ocieplenie budynków ujęć wodociągowych
  - rozbudowa sieci wodociągowej na terenie gminy i miasta
  - budowa kanalizacji sanitarnej w granicach aglomeracji Bychawa

- Inwestycje dot. planowania przestrzennego i strategicznego:
  - opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa
  - opracowanie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bychawa
  - opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bychawa
  - opracowanie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bychawa
  - opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji
  - aktualizacja systemów informacji przestrzennej
  - cyfryzacja aktów planowania przestrzennego
- Inwestycje dot. ochrony środowiska:
  - wymiana indywidualnych źródeł ciepła (piece węglowe na piece opalane biopaliwami)
  - montaż indywidualnych instalacji fotowoltaicznych na terenie całej Gminy
  - budowa niskoemisyjnego oświetlenia drogowego w gminie Bychawa
  - usuwanie odpadów z folii rolniczej, siatki i sznurka do owijania bałotów, opakowań po nawozach i typu Big Bag
  - usuwanie dzikich wysypisk śmieci
  - przebudowa kotłowni olejowych na kotłownie gazowe w budynkach użyteczności publicznej na terenie miasta
- Inwestycje dot. kultury i turystyki:
  - odbudowa ścieżki rowerowej prowadzącej przez gminę
  - rozbudowa (budowa) budynków na potrzeby instytucji kultury
- Inwestycje dotyczące kapitału społecznego:
  - realizacja programu "Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej"
  - realizacja programu "Opieka wytchnieniowa"
  - utworzenie miejsca aktywizacji seniorów w formie Dziennego Klubu Seniora
  - utworzenie usługi lokalnej Karty Seniora
  - doposażenie Kół Gospodyń Wiejskich

Zamierzenia rozwojowe o określonej lokalizacji:

- Inwestycje dot. infrastruktury drogowej:
  - 1 - budowa dworca komunikacji publicznej przy ul. Marsz. Józefa Piłsudskiego w Bychawie
- Inwestycje dot. infrastruktury wodno-kanalizacyjnej:
  - 1 - modernizacja oczyszczalni ścieków w Bychawie
- Inwestycje dot. ochrony środowiska:
  - 1 - modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych ul. Antoniego Budnego w Bychawie
  - 2 - zagospodarowanie terenu oraz odbudowa źródeł oraz naturalnych cieków wodnych w parku przy ul. 11 Listopada w Bychawie
  - 3 - udrożnienie i pogłębienie rowów odprowadzających wodę z zalewu „Podzamcze” w Bychawie
  - 4 - utrzymanie naturalnego charakteru cieku wodnego „Kacze Doły” w miejscowości Wandzin
  - 5 - utworzenie i utrzymanie kwiatnych łąk w rejonie zalewu „Podzamcze” w Bychawie
- Inwestycje dot. kultury i turystyki:
  - 1 - Zabezpieczenie ruin nad zalewem w Bychawie
  - 2 - Renowacja starych zabytkowych nagrobków na Cmentarzu parafialnym w Bychawie przy ul. Lubelskiej
  - 3 - Uporządkowanie terenów parku przy ul. 11 Listopada w Bychawie
  - 4 - Modernizacja i urządzenie parku przy ul. Marsz. Józefa Piłsudskiego w Bychawie
  - 5 - Budowa ścieżki edukacyjnej na obrzeżach rezerwatu „Podzamcze” w Bychawie
  - 6 - Budowa punktu widokowego wraz z miejscami parkingowymi w miejscowości Wincentówek
  - 7 - Remont budynków Centrum Kultury Wiejskiej
- Inwestycje dotyczące kapitału społecznego:
  - 1 - Zakup pompy zanurzeniowej OSP Stara Wieś Druga
  - 2 - Zakup pompy zanurzeniowej OSP Olszowiec
  - 3 - Zaplecze socjalne dla ewakuowanych - łóżka polowe, spiwory OSP Wola Duża
  - 4 - Zaplecze socjalne dla ewakuowanych - łóżka polowe, spiwory OSP Gałęzów
  - 5 - Zakup samochodu ratowniczo - gaśniczego typu średniego wraz z wyposażeniem dla OSP Olszowiec oraz budowa remizy strażackiej spełniającej wymogi KSRG dla OSP Olszowiec
  - 6 - Zakup samochodu ratowniczego typu lekkiego wraz z wyposażeniem OSP Gałęzów
  - 7 - Zakup samochodu ratowniczego typu lekkiego wraz z wyposażeniem OSP Bychawka Druga
  - 8 - Zakup pompy pływakowej OSP Gałęzów
  - 9 - Utworzenie w budynku Ośrodka Rehabilitacji i Fizjoterapii nieodpłatnej wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego dla osób starszych i niepełnosprawnych
  - 10 - Rozbudowa przedszkola wraz z budową oddziału żłobka w Bychawie
  - 11 - Rozbudowa Szkoły Podstawowej im. Franciszka Lebiedy w Starej Wsi Drugiej i budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej im. Franciszka Lebiedy w Starej Wsi Drugiej
  - 12 - Budowa Sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej im. Kajetana Koźmiana w Bychawce
  - 13 - Rozbudowa i przebudowa Szpitala Powiatowego w Bychawie
  - 14 - Dostosowanie budynku przy ul. Adama Mickiewicza w Bychawie na potrzeby lokali socjalnych

Zasady kształtowania struktur funkcjonalno-przestrzennych na terenie Gminy Bychawa

Modelowy rozwój przestrzenny Gminy Bychawa odbywać się będzie przy bezwzględnym przestrzeganiu zasad ochrony środowiska naturalnego oraz zachowaniu właściwych standardów funkcjonalnych, technicznych i estetycznych zabudowy, wskazanych w dokumentach planistycznych, z poszanowaniem podstawowych zasad ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju. Jego bazą będzie utrzymanie istniejącej tkanki przestrzennej oraz wyznaczenie nowych stref inwestycyjnych (produkcyjnych, usługowych, kulturowych i turystycznych).

W procesie planowania należy uwzględnić potrzebę porządkowania struktur przestrzennych z zachowaniem skali i form zabudowy charakterystycznych dla tych terenów (zabudowa wiejska, zabudowa miejska). Podczas realizacji nowej zabudowy należy uwzględnić zasady kształtowania formy nawiązującej do historycznej kompozycji urbanistycznej jednostek osadniczych i budownictwa tradycyjnego. Na terenie Gminy Bychawa osadnictwo powinno być lokowane w pierwszej kolejności w oparciu o zasadę dopełniania i intensyfikacji zagospodarowania istniejących układów, a dopiero później poprzez wyznaczanie nowych terenów, w bezpośrednim sąsiedztwie granic istniejących układów osadniczych. Zakłada się kontynuację rozwoju zabudowy mieszkaniowej i usługowej, szczególnie na terenie Miasta Bychawa oraz w dużych zespołach osadniczych opisanych i zaznaczonych na modelu funkcjonalno-przestrzennym.

Zagospodarowanie i użytkowanie terenu powinno być zgodne z miejscowymi predyspozycjami przyrodniczymi terenu oraz zasadą zachowania ciągłości przestrzennej i powiązań przyrodniczych. Ma to istotne znaczenie przy wykorzystaniu potencjału Gminy do stworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej i spędzania czasu wolnego. Funkcja turystyczna ulegnie wzmocnieniu poprzez realizację projektów o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym i kulturotwórczym, przy jednoczesnej dbałości o ochronę środowiska, w tym przeciwdziałaniu antropopresji. Szczególny nacisk położony będzie na prace porządkowe i inwestycyjne w rejonie zalewu „Podzamcze” w Bychawie czy chociażby zachowanie elementów charakterystycznych (kulturowych i przyrodniczych), zakorzenionych w świadomości społeczności lokalnej. Obszary o największym potencjale w tym zakresie wyznacza się w Mieście Bychawa oraz na terenach Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, jak również doliny rzeczne, w szczególności Gałęzówki i Kosarzewki. Kształtowanie harmonijnie funkcjonującej turystyki należy prowadzić poprzez szereg działań:

- * zwiększenie ilości obiektów turystycznych, głównie w oparciu o kwatery prywatne – agroturystyczne i pensjonaty, a także campingi, pola namiotowe i biwakowe,
- * lokalizację zabudowy letniskowej głównie w obrębie istniejącej zabudowy,
- * rozwój zaplecza obsługującego turystykę i związanej z nim infrastruktury technicznej,
- * wzbogacenie obszarów w urządzenia turystyczne – trasy spacerowe, trasy konne, punkty widokowe, parki, zieleńce, urządzenia sportowe
- * podniesienie wizerunku turystycznego obszarów przez rewaloryzację obiektów i zespołów zabytkowych, estetyzację zabudowy i wzbogacenie przyrodnicze terenów wiejskich,
- * zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszarów.

Planowany rozwój usług i infrastruktury turystyki będzie miał wpływ na poprawę atrakcyjności i funkcjonalności przestrzeni zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. W układzie

przestrzennym należy uwzględnić również przestrzeń dla organizacji wydarzeń o charakterze kulturalnym, rozrywkowym, integracyjnym i wystawienniczym.

Na rozwój turystyki duży wpływ ma również potencjał kulturowy i krajobrazowy. Kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego obszaru odbywać się powinno poprzez:

- * kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa. Gmina charakteryzuje się małą ilością i postępującym zanikiem w krajobrazie wsi zabytków drewnianego budownictwa ludowego (chałupy, zabudowa zagrodowa, obiekty techniki - kuźnie, młyny),
- * utrzymanie regionalno - historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,
- * skupienie zabudowy na zasadzie dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych, przy kontynuowaniu historycznego układu i charakteru,
- * otoczenie wysoką zielenią obiektów dysharmonijnych. W celu ochrony krajobrazu należy osłaniać wielopiętrowymi zadrzewieniami obiekty dysharmonijne, ograniczać lub całkowicie eliminować obiekty obniżające walory krajobrazowe (w szczególności wieże bazowe stacji telefonii komórkowej),
- * ograniczenie napowietrznych linii elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych na rzecz sieci podziemnych w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych,
- * kształtowanie form zabudowy nawiązującej do tradycyjnego budownictwa,
- * utrzymanie obiektów małej architektury współtworzących walory krajobrazu kulturowego,
- * ochronę elementów cennych pod względem kulturowym i krajobrazowo-przyrodniczym: alei i starodrzewów, pojedynczych drzew pomnikowych, egzotów w dawnych zespołach dworsko - parkowych np. aleja jesionowa Podzamcze - Las Budny, – źródła (m.in. w Bychawce "Morskie Oko" i "Mokre", Skawinku, Zdrapach, Bychawie Podzamczu, Bychawie - Zadębciu, obszarów koncentracji stanowisk archeologicznych, a w szczególności stanowisk archeologicznych posiadających własne formy krajobrazowe (Grodzisko w Zdrapach), – cennych zbiorowisk roślinnych (np. zespoły kserotermiczne w Wąwozie Doły i tzw. Dołach Małeckiego w Bychawie).

Tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej stanowią przeważającą część Gminy Bychawa. Są to tereny zapewniające bazę pod funkcjonowanie rolnictwa i leśnictwa, tworzące podstawę produkcyjną, pełniąc jednocześnie zadania ekologiczne i krajobrazowe. Zaleca się zachowanie dotychczasowego sposobu użytkowania terenów rolnych (uprawy polowe, łąki i pastwiska). Konieczne jest zachowanie śródpolnych enklaw naturalnych ekosystemów stepowych, zadrzewień śródpolnych i śródłąkowych oraz odpowiednie kształtowanie stref przejściowych /ekotonowych/ na granicy z lasami oraz z wodami. Tereny otwarte powinny podlegać ochronie przed nieracjonalnym użytkowaniem, w tym przed nieplanową, rozproszoną zabudową. Należy także zachować przestrzeń wolne od zabudowy, szczególnie w granicach korytarzy ekologicznych. Największe korytarze ekologiczne to doliny rzeczne Gałęzówki i Kosarzewki na terenie, których najważniejsze jest utrzymanie funkcji ekologicznych. Istotne są również korytarze ekologiczne suchych dolin rozcinających zbocza wierzchołków pełniących funkcje sięgaczy ekologicznych. Należy kształtować pasmowe struktury przyrodnicze (łąki, zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne). Wskazane jest uwzględnienie zwiększenia ciągłości leśnych korytarzy ekologicznych poprzez zalesienia. Ze względu na dużą podatność gleb na erozję (pierwszy stopień pilności ochrony przed erozją) nie należy dopuszczać do nadmiernego wycinania lasów czy eliminowania roślinności okrywowej. Istotne jest utrzymanie i zakładanie pasów drzew i zakrzewień oraz utrzymanie lub rekonstrukcja miedz

i tarasów. Istotne jest również prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej stosującej zabiegi przeciwerozyjne. Na obszarach chronionych wskazane jest również rozwijanie rolnictwa ekologicznego.

W strukturze agrarnej rejonu Bychawy obserwuje się korzystne zmiany, polegające na stopniowym powiększaniu się średniej powierzchni gospodarstw. Proces koncentracji ziemi (w tym obejmujący scalanie) powinien być wspomagany oraz powiązany z powiększaniem specjalizacji produkcji roślinnej i zwierzęcej. Tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej, na których dopuszcza się prowadzenie gospodarstw wielkoobszarowych powinny być przeanalizowane pod kątem konieczności (bądź nie) scalania gruntów. W przypadku zaistnienia takiej potrzeby Starosta, jako organ przeprowadzający postępowanie scaleniowe, może ubiegać się o pomoc finansową w ramach PROW na lata 2021-2027. System Przyrodniczy Gminy oraz System Przyrodniczy Miasta powinny tworzyć spójną strukturę.

Ze względu na rzadką sieć rzeczną, małe przepływy oraz brak izolacji przed wpływami powierzchniowymi, którymi odznaczają się czwartorzędowe i kredowe wody podziemne zagrożeniem jest mała odporność środowiska wodnego na zanieczyszczenia. Dlatego też istotne jest szczególne dbanie o jakość wody oraz ograniczanie zakłóceń tego komponentu środowiska podczas kształtowania sieci osadniczej obszaru Gminy. Ponieważ wyniki badań stanu wód Gminy Bychawa nie są najlepsze, konieczne jest podejmowanie działań na rzecz poprawy stanu oraz ochrony wód przed zanieczyszczeniem. Działania powinny mieć na celu ochronę przed eutrofizacją spowodowaną wpływem źródeł bytowo-komunalnych i rolniczych (głównie azotany), ochronę przed zanieczyszczeniami przemysłowymi, w tym zasoleniem i substancjami szczególnie szkodliwymi dla środowiska wodnego. Podstawowym celem środowiskowym Ramowej Dyrektywy Wodnej jest osiągnięcie przez wody co najmniej dobrego stanu. Na obszarach chronionych jednolite części wód muszą spełniać dodatkowe cele środowiskowe wynikające z charakteru obszaru chronionego. Również w kierunkach interwencji dla Żywicielskiego OSI wymagane są działania wspierające na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwoju i modernizacji oczyszczalni ścieków, zwiększenia małej retencji i renaturyzacji rzek.

W najbliższym czasie nie są przewidywane istotne zmiany w układzie komunikacyjnym dróg gminnych i powiatowych. W planach jest budowa obwodnicy miasta Bychawa w ciągu dróg wojewódzkich nr 834 i 836. Dodatkowo zakłada się niezbędne modernizacje dróg i ulic oraz budowę nowych odcinków dróg i ulic, w miarę pojawiania się potrzeb w tym zakresie w celu poprawienia komunikacji wewnętrznej. W celu poprawy jakości powiązań transportowych oraz poprawy sprawności i bezpieczeństwa ruchu zaleca się wprowadzenie lub utrzymanie rezerw terenowych niezbędnych do realizacji kluczowych zamierzeń inwestycyjnych (np. rozbudowy i poprawy parametrów technicznych dróg).

Gmina Bychawa położona jest w całości w obszarze podwyższonej aktywności gospodarczej, natomiast wschodnia część gminy wskazana została, jako obszar uzupełniającego pasma wzmożonej aktywności gospodarczej ciągnącego się korytarzem wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 836. W kształtowaniu stref przedsiębiorczości obowiązuje zasada dostosowania rodzaju inwestycji i stopnia ich koncentracji do cech środowiska przyrodniczego. W Mieście Bychawa tereny przemysłu i rozwoju biznesu lokalizowane są głównie w północnej, dobrze skomunikowanej części miasta, co zapewnia najbardziej ekonomiczną ich obsługę.

Jednym ze zidentyfikowanych problemów funkcjonowania pomocy społecznej jest brak zintegrowanego podejścia w zakresie świadczonych usług społecznych oraz odczuwany przez mieszkańców deficyt usług w zakresie aktywizacji i integracji społecznej mieszkańców. Rozwiązaniem może być powołanie i rozwój Centrum Usług Społecznych¹⁶ (CUS), które z jednej strony mogłoby przejąć wszystkie obowiązki ośrodka pomocy społecznej, zaś z drugiej rozwijać nowe usługi – bardziej ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb mieszkańców oraz prowadzące do większej integracji i wspierania rozwoju mieszkańców (w tym poradnia dietetyczna, logopedyczna). CUS byłoby głównym ośrodkiem aktywności obywatelskiej współpracując zarówno z istniejącymi organizacjami pozarządowymi, jak i wspierając tworzenie nowych podmiotów i instytucji.

Niniejsza Strategia sięga swoim horyzontem czasowym roku 2030, w związku z czym obowiązywać będzie najprawdopodobniej również po wprowadzeniu reformy planowania przestrzennego, datowanej na koniec 2022 lub początek 2023 roku. Reforma ta wprowadza do prawa miejscowego nowy dokument, tzw. Plan Ogólny Gminy. Zgodnie z zapowiedziami Ministerstwa Rozwoju i Technologii do roku 2026 każda Gmina powinna uchwalić ów akt, który zastąpi dotychczasowe Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego. W celu przygotowania fundamentalnej bazy pod nadchodzące zmiany zaleca się przystąpienie Gminy do stopniowego wypracowania gminnych standardów zagospodarowania przestrzennego, które stanowić będą uniwersalną ramę dla przyszłego rozwoju jednostki. Dobrym oparciem dla prac w tym kierunku jest model struktury funkcjonalno-przestrzennej.

4.2 Obszary strategicznej interwencji strategii rozwoju województwa lubelskiego

Podstawą określenia wymiaru terytorialnego w niniejszej Strategii jest nowy paradygmat polityki rozwoju, zdefiniowany w dokumentach strategicznych **na poziomie krajowym**, m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). Model ten zakłada zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz zapewnienie większej spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo - rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony¹⁷. Odnosząc się do wyznaczonych w KSRR 2030 obszarów strategicznej interwencji (OSI) o znaczeniu krajowym w dokumencie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 zidentyfikowano OSI o znaczeniu regionalnym. Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji odzwierciedlają potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań Strategii na określonych obszarach województwa.

Zidentyfikowaną wizją rozwoju województwa lubelskiego jest „racjonalnie wykorzystanie specyfiki społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie, jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług

¹⁶ Możliwość utworzenia CUS przewiduje Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych.

¹⁷ Rozwój odpowiedzialny to również rozwój zrównoważony terytorialnie, który rozwija i efektywnie wykorzystuje miejscowe zasoby i potencjały wszystkich terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które mają mniejszą odporność na zjawiska kryzysowe, nie mogą w pełni rozwijać swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. (KSRR 2030).

prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu.”

Osiągnięciu zakładanej wizji regionu służyć mają cztery cele strategiczne tj.:

1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych,
2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych,
3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu,
4. Wzmacnianie kapitału społecznego.

Rozwinięciem celów strategicznych jest 18 celów operacyjnych oraz pakiety kierunków działań, które stanowią punkt odniesienia dla wszystkich działań rozwojowych na terenie Lubelszczyzny, w tym także dla kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz dla opracowania dokumentów o charakterze sektorowym.

Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji odzwierciedlają potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań Strategii na określonych obszarach województwa.

OSI to obszary, dla których zdefiniowano indywidualny priorytet rozwojowy, który determinuje zakres planowanego wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych. Każdy z OSI ma wyznaczone kierunki działań i typy przedsięwzięć, których realizacja ma szczególne znaczenie dla priorytetów rozwojowych poszczególnych subregionów funkcjonalnych.

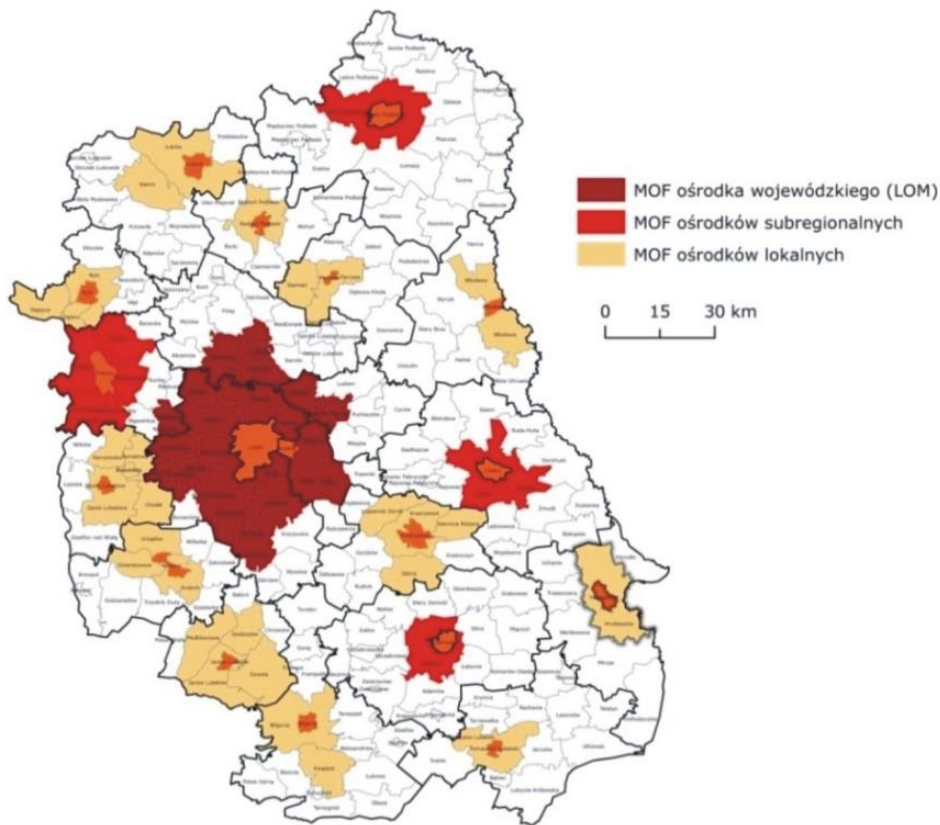
W oparciu o zapisy Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. na terenie Lubelszczyzny wyróżniamy:

1. OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne - właściwych do wspólnego planowania rozwoju na poziomie ponadlokalnym (w miastach i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie), są to:

- * **MOF ośrodka wojewódzkiego (LOM)** - 22 gmin, w tym: miasta: Lublin i Świdnik (tworzące rdzeń LOM) będące terenem koncentracji funkcji metropolitalnych, miasta satelitarne: Lubartów, Łęczna, Piaski, **Bychawa**, Bełżyce, Nałęczów – będące ośrodkami rozwijającymi wyspecjalizowane funkcje społeczno-gospodarcze wspomagające ośrodek centralny LOM, gminy położone w obszarze aglomeracji: gm. Konopnica, Jastków, gm. Głusk i Wólka - jako tereny koncentracji przedsiębiorczości pozarolniczej oraz gminy położone poza aglomeracją: Niemce, Niedrzwica Duża, Garbów, Mełgiew, Wojciechów, Strzyżewice, Jabłonna, Lubartów, Spiczyn i Kamionka.
- * **MOF ośrodków subregionalnych**, tj.:
  - * Białej Podlaskiej, w tym: miasto Biała Podlaska – jako ośrodek rdzeniowy, gmina wiejska Biała Podlaska – jako strefa zewnętrzna MOF,
  - * Chełma, w tym: miasto Chełm – jako ośrodek rdzeniowy, gminy wiejskie: Chełm oraz Kamień – jako strefa zewnętrzna MOF,
  - * Puław, w tym: miasto Puławy – jako ośrodek rdzeniowy, gmina miejsko-wiejska Kazimierz Dolny oraz gminy wiejskie: Końskowola, Puławy, Janowiec i Żyrzyn – jako strefa zewnętrzna MOF,
  - * Zamościa, w tym: miasto Zamość – jako ośrodek rdzeniowy, gmina wiejska Zamość – jako strefa zewnętrzna MOF.

- * **MOF ośrodków lokalnych**, tj. obszary funkcjonalne wszystkich pozostałych miast powiatowych w województwie:
  - * Biłgoraja, w tym: miasto Biłgoraj – jako ośrodek rdzeniowy, gminy wiejskie: Biłgoraj i Księżpol
  - * Hrubieszowa, w tym: miasto Hrubieszów – jako ośrodek rdzeniowy oraz Gmina Hrubieszów,
  - * Janowa Lubelskiego, w tym: gminy miejsko-wiejskiej Janów Lubelski – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Modliborzyce, Dzwola i Godziszów,
  - * Krasnegostawu, w tym: miasto Krasnystaw – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Krasnystaw, Siennica Różana, Łopiennik Górny i Izbica,
  - * Kraśnika, w tym: miasto Kraśnik – jako ośrodek rdzeniowy oraz gminy Kraśnik, Dzierzkowice Urzędów,

Ryc. 13. Ryc. 10. OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku

- * Łukowa, w tym: miasto Łuków – jako ośrodek rdzeniowy oraz gminy wiejskie: Łuków i Stanin,
- * Opola Lubelskiego, w tym: gminy Opole Lubelskie – jako ośrodek rdzeniowy oraz gminy Poniatawa, Chodel i Karczmiska,
- * Parczewa, w tym gmina Parczew – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Siemień,
- * Radzynia Podlaskiego, w tym: miasto Radzyń Podlaski – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Radzyń Podlaski oraz gmina Borki,

- * Ryk, w tym: gmina miejsko-wiejskiej Ryki oraz gmina Dęblin – jako ośrodek rdzeniowy oraz gminy Ryki oraz Stężycza,
- * Tomaszowa Lubelskiego, w tym: miasto Tomaszów Lubelski – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Tomaszów Lubelski,
- * Włodawy, w tym: miasto Włodawa – jako ośrodek rdzeniowy oraz gmina Włodawa.

2. OSI subregionalnych – rekomendowanych do wspólnego planowania rozwoju na poziomie ponadlokalnym:

- * **OSI ROZTOCZE** o zasięgu: 1) MOF: Biłgoraja, Janowa Lubelskiego, Kraśnika, Tomaszowa Lubelskiego i Zamościa; 2) 41 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Adamów, Aleksandrów, Batorz, Bełzec, Biszczka, Chrzanów, Frampol, Goraj, Jarczów, Józefów, Komarów-Osada, Krasnobród, Krynice, Lubycza Królewska, Łabunie, Łaszczów, Łukowa, Miączyn, Nielisz, Obsza, Potok Górny, Potok Wielki, Rachanie, Radecznicza, Sitno, Sułów, 3) 2 gminy nienależące do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Borzechów i Tarnogród.
- * **OSI POWIŚLE** - zasięg OSI: 1) MOF: Opola Lubelskiego, Puław i Ryk; 2) 5 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Annopol, Gościeradów, Józefów nad Wisłą, Łaziska, Wilków; 3) 2 gminy nienależące do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Wąwolnica i Baranów.
- * **OSI POLESIE** - zasięg OSI: 1) MOF: Chełma, Parczewa i Włodawy; 2) 31 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Białopole, Dębowa Kłoda, Dorohusk, Dubienka, Hanna, Hańsk, Jabłoń, Kodeń, Komarówka Podlaska, Łomazy, Milanów, Piszczac, Podedwórze, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny, Rossosz, Ruda-Huta, Sawin, Siedliszcze, Sławatycze, Sosnowica, Sosnówka, Stary Brus, Tuczna, Uścimów, Wierzbica, Wisznice, Wołyń, Wola Uhruska, Wiryki, Żmudź; 3) 8 gmin nienależących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Cyców, Ludwin, Milejów, Ostrów Lubelski, Puchaczów, Rejowiec Fabryczny (miasto), Urszulin, Trawniki.
- * **PODLASKI OSI** – o zasięgu OSI: 1) MOF: Białej Podlaskiej, Łukowa i Radzyna Podlaskiego; 2) 26 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Abramów, Adamów, Czemierniki, Drelów, Janów Podlaski, Jeziorzany, Kąkolewnica, Kłoczew, Kock, Konstantynów, Krzywda, Leśna Podlaska, Michów, Międzyrzec Podlaski, Nowodwór, Ostrówek, Rokitno, Serokomla, Stoczek Łukowski, Terespol, Trzebieszów, Ulan-Majorat, Ułęż, Wojcieszków, Wola Mysłowska, Zalesie; 3) 8 gmin nienależących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Firlej, Międzyrzec Podlaski (miasto), Niedźwiada, Serniki, Stoczek Łukowski (miasto), Terespol (miasto), Kurów i Markuszów.
- * **ŻYWIČIELSKI OSI** - zasięg OSI: 1) MOF: Krasnegostawu i Hrubieszowa; 2) 16 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Dołhobyczów, Fajstławice, Gorzków, Grabowiec, Horodło, Kraśniczyn, Leśniowice, Mircze, Rudnik, Skierbieszów, Trzeszczany, Uchanie, Werbkowice, Wojsławice, Wysokie, Żółkiewka; 3) 2 gminy nienależące do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, tj.: Krzczonów, Rybczewice.

Podstawą wyznaczania w Strategii Rozwoju Województwa OSI subregionalnych są zróżnicowane cechy przestrzeni odzwierciedlone w waloryzacji funkcjonalnej województwa zawartej w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego oraz regionalizacji

fizyczno-geograficznej Polski. OSI subregionalne uwzględniają krajową politykę rozwoju regionalnego ukierunkowaną terytorialnie, wyrażoną poprzez krajowe OSI określone w Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, tj. obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

Gmina Bychawa znajduje się w granicach **MOF ośrodka wojewódzkiego – Lubelski Obszar Metropolitalny (Miasto Bychawa to miasto satelitarne)**, należy do grupy jednostek samorządu terytorialnego tworzących **Żywicielski Obszar Strategicznej Interwencji**.

Priorytetem rozwoju tego obszaru jest: wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa.

W dokumencie Strategii wyznaczono najważniejsze kierunki interwencji Żywicielskiego OSI, umożliwiające realizację jej celów. Należą do nich:

- * Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych;
- * Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne;
- * Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej;
- * Ochrona walorów środowiska;
- * Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu;
- * Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

Szczegółowa charakterystyka obszarów strategicznej interwencji (OSI) Strategii rozwoju województwa została wskazana w rozdziale 2.2. w podrozdziale „Obszary strategicznej interwencji strategii rozwoju województwa” Załącznika nr 1 do Strategii (Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gminy Bychawa) oraz w rozdziale 6 „Zgodność strategii z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi”.

Wskazane powyżej kierunki interwencji znajdują odzwierciedlenie w celach i kierunkach rozwoju Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030.

5. System realizacji i finansowanie Strategii

5.1 Proces wdrażania Strategii wraz z wytycznymi do sporządzania dokumentów wykonawczych

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 stanowi opracowanie będące narzędziem stymulowania i projektowania rozwoju obszaru Gminy. W dokumencie opracowane zostały cele rozwoju Gminy Bychawa zgodnie z modelem zrównoważonego rozwoju Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.

Wdrożenie Strategii będzie następowało poprzez realizację zidentyfikowanych przedsięwzięć oraz gminne programy i lokalną politykę. Warunkiem efektywnej realizacji Strategii jest sprawnie funkcjonujący system monitorowania i oceny, pozwalający na obserwację efektów realizacji dokumentu przez Władze Gminy Bychawa.

Jednym z elementów systemu monitoringu Strategii będzie analiza zestawu wyselekcjonowanych w tym celu wskaźników realizacji dokumentu przyporządkowanych do poszczególnych celów operacyjnych.

Monitorowanie stanu rozwoju Gminy Bychawa w oparciu o właściwy zestaw wskaźników umożliwi prowadzenie polityki prorozwojowej, poprzez dostosowanie działań do pojawiających się wyzwań, a jednocześnie zminimalizuje ryzyko wyboru działań nieefektywnych, których realizacja w dłuższej perspektywie czasu nie przyniesie zamierzonych dla rozwoju lokalnego rezultatów.

W procesie zarządzania gminą Strategia pełni kluczową rolę jako dokument prezentujący plan postępowania władz samorządowych we współpracy z innymi samorządami, administracją państwową oraz partnerami społecznymi i prywatnymi.

Międzysektorowość uwzględniona została również w procesie wdrażania strategii, w którym biorą udział trzy główne grupy instytucji i podmiotów:

Sygnalizuje to, że prowadzona będzie w tym zakresie efektywna współpraca z wieloma podmiotami publicznymi, lokalnymi i regionalnymi, reprezentantami sektora prywatnego i społecznego.

Instytucjonalna struktura systemu realizacji Strategii

Aby realizować założenia Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 niezbędne jest stworzenie struktury zarządczej pozwalającej na efektywne zarządzanie obszarem i realizację różnego rodzaju przedsięwzięć, wśród których istotnym aspektem będzie pozyskiwanie funduszy europejskich.

Na strukturę organizacyjną składają się dwa typy podmiotów:

- * Podmioty wykonawcze, czyli jednostki sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego realizujące wyznaczone kierunki działań służące urzeczywistnieniu założonych celów,
- * Podmioty zarządzające, czyli koordynujące wdrożenie Strategii, jako całości, a przy tym prowadzące jego aktualizację, monitoring i ocenę.

Za realizację Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 w zakresie instytucjonalnym odpowiadać będą:

- * Burmistrz Bychawy,
- * Rada Miejska w Bychawie,
- * Wydziały oraz inne stanowiska Urzędu Miejskiego w Bychawie,
- * Wykonawcy i partnerzy realizacyjni określani w Strategii.

Do kompetencji Burmistrza należą:

- * Realizacja zapisów Strategii w części dotyczącej sektora publicznego,
- * Zagwarantowanie i uwzględnienie w planach budżetowych finansowania kierunków działań ujętych w Strategii, zgodnie z założonym udziałem Gminy Bychawa,
- * Podejmowanie decyzji o konieczności weryfikacji zapisów Strategii,
- * Stymulowanie i koordynacja działań podejmowanych przez różnorodne podmioty i środowiska oraz mobilizacja i integrowanie zasobów pozostających w ich dyspozycji na rzecz realizacji celów oraz kierunków interwencji.

Do kompetencji Rady Miejskiej należą:

- * Podjęcie uchwały o przystąpieniu do opracowania projektu Strategii,
- * Uchwalenie Strategii Rozwoju Gminy,
- * Opiniowanie i uchwalanie zmian i aktualizacji Strategii Rozwoju Gminy.

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie procesu monitorowania realizacji Strategii jest Burmistrz Bychawy.

Burmistrz Bychawy będzie realizował swoje zadania poprzez jednostki podległe tj.:

- * Zespół do spraw wdrażania Strategii,
- * Wydziały oraz jednostki i instytucje podległe odpowiedzialne za wdrażanie poszczególnych przedsięwzięć w ramach Strategii,

- * parterów i liderów lokalnych zaangażowanych w realizację Strategii.

Za wdrażanie przedmiotowej Strategii jak i innych dokumentów o charakterze strategicznym, odpowiada Burmistrz Bychawy. Jego odpowiedzialność należy rozumieć poprzez strategiczną rolę organu wykonawczego samorządu gminnego w stymulowaniu i koordynacji działań podejmowanych przez różnorodne podmioty i środowiska, jak również w mobilizowaniu oraz integrowaniu zasobów pozostających w ich dyspozycji – na rzecz realizacji celów i kierunków działań określonych w przedmiotowym dokumencie.

Zespół do spraw wdrażania Strategii, pełniący nadzór merytoryczny, obejmujący konsultacje w szczególności metodologii działań monitoringowych i ewaluacyjnych, będzie odgrywał istotną rolę w monitorowaniu i ocenie realizowanych działań oraz zmianach (aktualizacjach) w zakresie realizacji Strategii.

Do zadań Zespołu do spraw wdrażania Strategii będzie należało:

- * przygotowanie, koordynowanie oraz wdrażanie przedsięwzięć ujętych w ramach wykazu kierunków działań służących realizacji celów Strategii,
- * uaktualnianie i kontynuacja procesu planowania,
- * dalsze programowanie procesów rozwojowych, wykraczających poza okres realizacji niniejszego dokumentu strategicznego
- * koordynowanie, animowanie i inspirowanie działań społeczności lokalnej służących wdrożeniu zamierzeń Strategii,
- * monitorowanie realizacji i ewaluacja procesu wdrażania Strategii;
- * przygotowywanie sprawozdań i dokonywanie wewnętrznej oceny efektów wdrażania Strategii,
- * harmonizowanie i poszerzanie partnerstwa,
- * poszukiwanie nowych źródeł finansowania działań.

Poszczególne wydziały, stanowiska i jednostki organizacyjne Gminy koordynują proces zarządzania strategicznego na poziomie poszczególnych przedsięwzięć realizowanych w ramach Strategii stanowiąc jednocześnie podmioty opiniodawczo-doradcze i zarazem zaplecze eksperckie dla Burmistrza Bychawy.

Szczególną rolę w procesie monitoringu i ewaluacji będą pełnić: **Wydział Finansowy (FN), Wydział Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej (GPK) i Wydział Oświaty, Spraw Społecznych i Organizacyjnych (OSSO)** do zadań których będą należeć:

- * koordynacja współpracy oraz ciągłe pozyskiwanie nowych partnerów do realizacji zadań zapisanych w Strategii,
- * kreowanie i przyjmowanie propozycji nowych zadań od partnerów realizacyjnych i odbiorców działań Strategii,
- * monitorowanie i ewaluacja procesu realizacji zadań określonych w Strategii, przygotowywanie sprawozdań, koordynacja procesu jej aktualizacji,
- * poszukiwanie wraz z innymi podmiotami zaangażowanymi pozabudżetowych źródeł finansowania realizacji zadań i projektów,
- * realizacja przypisanych mu zadań i projektów,

- * zapewnienie działań w zakresie informacji i promocji Strategii.

Tworzony system monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Gminy Bychawa, oprócz wymienionych powyżej podmiotów, będzie opierał się na współdziałaniu w ramach sieci podmiotów współpracujących, bazując na dwukierunkowych interakcjach, obejmujących współpracę merytoryczną, raportowanie i sprawozdawczość, wymianę danych i informacji, konsultacje, analizy, zalecenia i rekomendacje. Wśród tych podmiotów, obok instytucji zaangażowanych w system statystyki publicznej, będą znajdować się organizacje pozarządowe uczestniczące w realizacji Strategii. Na szczególną uwagę zasługuje idea partnerstwa, której głównym zamierzeniem jest uzyskanie efektu synergii prowadzonych działań. Dlatego też partnerstwa zawierane w celu realizacji różnego rodzaju zamierzeń będą stanowiły niezwykle istotny mechanizm włączania partnerów społeczno-gospodarczych w proces rozwoju lokalnego.

Partycypacja społeczna została wdrożona na różnych etapach procesu rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy: diagnozowanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluacja. Tego rodzaju podejście ma na celu podniesienie skuteczności i trwałości wyznaczonych kierunków działań oraz zwiększenie gotowości i świadomości mieszkańców o partycypacyjnym współdecydowaniu o obszarze Gminy. Dzięki tym działaniom społeczność miejscowa posiada realną możliwość decydowania o losach wspólnoty samorządowej. Ponadto włączenie szerokiego grona interesariuszy w proces planowania rozwoju realizuje zasadę partnerstwa, polegającą na łączeniu szerokiego grona partnerów (w szczególności lokalnych społeczności i przedsiębiorców, a także ekspertów) w procesy programowania i wdrażania Strategii oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu, także z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty wdrożenia dokumentów mają dotyczyć.

Mechanizmy i instrumenty realizacji Strategii

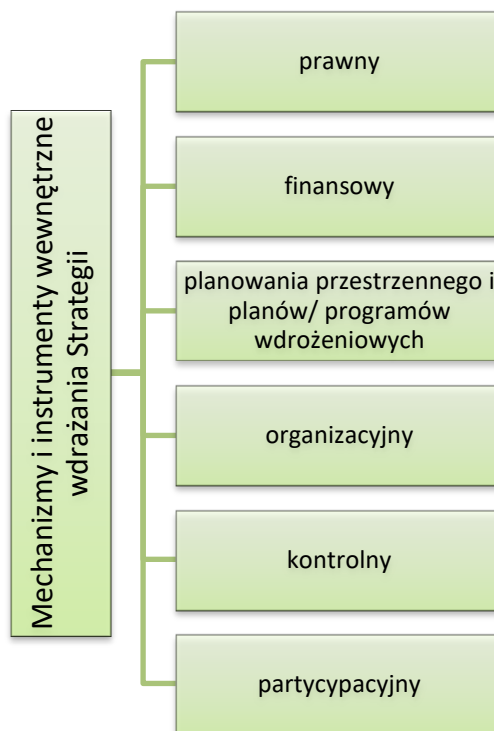
Przedsięwzięcia i działania w ramach Strategii będą realizowane w różnych okresach czasowych jako, że są wśród nich inwestycje jednorazowe jak również inwestycje długoterminowe i cykliczne.

W ramach systemu realizacji wykorzystane zostaną różne mechanizmy i instrumenty wewnętrzne wdrażania Strategii, m.in. o charakterze:

- * **prawnym** – uchwały Rady Miejskiej, zarządzenia Burmistrza, regulacje w postaci aktów prawa miejscowego, decyzje administracyjne itp.,
- * **finansowym** – uchwała budżetowa Rady Miejskiej, wieloletnie prognozy finansowe oraz inne dokumenty finansowe, harmonogramy i analizy finansowo-ekonomiczne projektów realizowane przy wykorzystaniu funduszy zewnętrznych, różne formy współpracy finansowej z organizacjami pozarządowymi.
- * **planowania przestrzennego i planów/ programów wdrożeniowych** - miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, procedury zapewniające udział mieszkańców w planowaniu przestrzennym, gminne strategie sektorowe/branżowe itp.
- * **organizacyjnym** – praca i zaangażowanie władz samorządowych, kadry kierowniczej i pracowników referatów/wydziałów/komórek oraz jednostek gminnych, itp.,
- * **kontrolnym** - kontrola zarządcza, aktualizacja ewidencji i rejestrów, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, itp.

- * **partycypacyjnym** – działania edukacyjne, informacyjne i promocyjne, konsultacje wewnętrzne, konsultacje społeczne, strony internetowe gmin i jednostek gminnych, profile w mediach społecznościowych, media lokalne i ponadlokalne, systemy informacji przestrzennej gmin itp.

Ryc. 14. Mechanizmy i instrumenty wewnętrzne wdrażania Strategii

Źródło: opracowanie własne

5.2 Ramy finansowe Strategii

Chcąc zrealizować zamierzenia wynikające z niniejszej Strategii, oprócz adekwatnych zasobów ludzkich, organizacyjnych i rzeczowych, niezbędne jest posiadanie odpowiednich środków finansowych. W tym celu analizie należy poddać zarówno możliwość pozyskania środków ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowa zdolność Gminy do podźwignięcia realizacji Strategii.

Ramy finansowe Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 **posiadają jedynie charakter prognostyczny oraz zależą od szeregu zmiennych, które w praktyce mogą zupełnie zmieniać dane kwoty.**

Realizacja zakrojonego na tak szeroką skalę planu rozwojowego wymaga zapewnienia jego wykonalności finansowej. Ramy finansowe wskazują wielkość środków finansowych szacowanych na realizację strategii. Jednocześnie potwierdzają możliwość realizacji przez Gminę Bychawa zaplanowanych działań. Budżet lokalny Gminy jest ograniczony biorąc pod uwagę stale rosnące liczby zadań Gminy. W związku z tym nieodzowne staje się pozyskanie zewnętrznych źródeł finansowania. Dla prowadzenia efektywnej i skutecznej polityki rozwoju Gminy Bychawa konieczne staje się dokonanie dywersyfikacji źródeł finansowania. Potencjalne źródła finansowania działań ujętych w Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 to:

- * środki budżetu Gminy,

- * środki Unii Europejskiej – fundusze europejskie dostępne m.in. w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Funduszu Spójności, Europejskiego Planu Odbudowy, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Inicjatyw Wspólnotowych oraz Wspólnej Polityki Rolnej, Funduszu na Rzecz Sprawiedliwej Transformacji, Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej,
- * inne fundusze zewnętrzne – np. Fundusze Norweskie i Fundusze Europejskiego Obszaru Gospodarczego,
- * środki budżetu państwa – przewidziane na współfinansowanie projektów lub jako niezależne źródło finansowania,
- * środki budżetu samorządu województwa – na współfinansowanie projektów lub jako niezależne źródło finansowania,
- * środki budżetu powiatu – na współfinansowanie projektów lub jako niezależne źródło finansowania,
- * inne środki publiczne, np. fundusze celowe,
- * środki prywatne, np. przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, mieszkańców.

Z punktu widzenia dostępnych środków zewnętrznych, najistotniejszym źródłem finansowania, zarówno w zakresie zadań inwestycyjnych, jak i tzw. „projektów miękkich” (rozwój zasobów ludzkich), są fundusze europejskie. Mając na uwadze okres obowiązywania Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 finansowanie działań w niej określonych obejmuje okres wieloletnich ram finansowych na lata 2021 – 2027 oraz wsparcie w ramach nowego Europejskiego Funduszu Odbudowy (Next Generation EU).

Zasady finansowania przedsięwzięć Strategii:

- * Wykorzystywanie różnych form finansowania – dotacje oraz różnego rodzaju instrumenty finansowe, w tym zwrotne (pożyczki, poręczenia, gwarancje),
- * Dywersyfikacja i łączenie różnych źródeł finansowania przedsięwzięć,
- * Wykorzystywanie ze środków europejskich na różnych poziomach - program regionalny, programy krajowe, programy współpracy międzynarodowej,
- * Udział w międzynarodowych projektach sieciowych np. programy Interreg, Central Europe,
- * Wykorzystywanie funduszy bezpośrednio zarządzanych przez Komisję Europejską np. LIFE, Horyzont, COSME, itp.

Identyfikacja i wybór potencjalnych źródeł, z których mogą być finansowane poszczególne przedsięwzięcia w ramach Strategii wymaga właściwej organizacji i koordynacji procesu pozyskiwania tych środków na poziomie Gminy.

Tworząc ramy finansowe związane z realizacją przedsięwzięć uwzględnionych w Strategii należy wziąć pod uwagę prognozy dotyczące źródeł i wysokości finansowania projektów w ramach wieloletnich ram finansowych na lata 2021-2027, prognozy dotyczącej stanu finansów publicznych oraz sytuacji, w jakiej znajdować się będzie budżet Gminy Bychawa. w perspektywie najbliższych lat. Założenia przyjęte w analizie dotyczą m.in.:

- * Wieloletniego planu finansowego, w szczególności powiązania Strategii z Wieloletnią Prognozą Finansową Gminy Bychawa,
- * Rosnącej roli środków prywatnych, za pomocą, których można realizować cele rozwojowe zapisane w Strategii (m.in. fundusze pożyczkowe, gwarancje i poręczenia kredytowe, bankowe usługi finansowe czy formy partnerstwa publiczno-prywatnego).
- * Dużej wysokości środków wydatkowanych przez budżet UE, budżet państwa i inne podmioty publiczne na realizację przedsięwzięć wspierających rozwój społeczny, gospodarczy, środowiskowy i przestrzenny oraz kreujących konkurencyjność w wymiarze lokalnym i regionalnym.

W zakresie oceny zdolności finansowej Gminy do realizacji Strategii uwzględnić należy zarówno skalę wydatków przewidzianych w Strategii, jak i historyczne dane finansowe Gminy Bychawa, obrazujące ich możliwości inwestycyjne.

Horyzont czasowy założonych działań obejmuje rok 2030. Skala wydatków związana z realizacją Strategii rozwoju Gminy Bychawa to 164 170 504,10 zł, w podziale na lata realizacji jest to kwota 18 241 167,12 zł rocznie. W poszczególnych celach strategicznych ramy finansowe szacunkowo określono na kwoty równe:

Cel 1. Gmina atrakcyjna do życia i pracy 99 538 150,00* zł	Cel 2. Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu 62 863 954,10** zł
Cel 3. Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy 670 000,00*** zł	Cel 4. Gmina dobrze zarządzana i aktywne społeczeństwo obywatelskie 1 098 400,00 zł

* Nie ujęto kwoty 19 550 000 na realizację przedsięwzięć, w którym podmiot odpowiedzialny za realizację jest inny niż Gmina Bychawa.

** Nie ujęto kwoty 50 000 na realizację przedsięwzięcia, w którym podmiot odpowiedzialny za realizację jest inny niż Gmina Bychawa.

*** Nie ujęto kwoty 30 000 na realizację przedsięwzięcia, w którym podmiot odpowiedzialny za realizację jest inny niż Gmina Bychawa.

Zdolność finansową Gminy Bychawa należy oszacować na podstawie dotychczas ponoszonych wydatków majątkowych oraz trendu zmian dochodów własnych gminy.

Tabela 1. Dochody własne, wydatki majątkowe na 1 mieszkańca, udział subwencji z budżetu państwa w dochodzie oraz wydatki na obsługę długu publicznego Gminy Bychawa

	Dochody własne gminy na 1 mieszkańca (zł)	Trend zmian w stosunku do roku poprzedniego (zł)	Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca (zł)	Trend zmian w stosunku do roku poprzedniego (zł)	Udział subwencji z budżetu państwa w dochodzie gminy (%)	Wydatki na obsługę długu publicznego (zł)
2009	560,00	-	brak danych	-	46,98	268 469,04
2010	570,18	10,18	819,00	-	36,64	282 422,79

2011	599,54	29,36	293,00	-526,00	41,88	336 917,11
2012	678,21	78,67	163,00	-130,00	44,71	477 298,45
2013	775,97	97,76	405,00	242,00	43,12	315 706,73
2014	984,04	208,07	1265,00	860,00	33,35	321 155,61
2015	815,66	-168,38	236,00	-1029,00	40,86	386 063,55
2016	925,83	110,17	318,00	82,00	31,76	368 477,42
2017	1 043,70	117,87	611,00	293,00	31,23	358 000,95
2018	1 223,79	180,09	1194,00	583,00	28,12	347 977,03
2019	1 307,68	83,89	644,00	-550,00	35,64	392 939,16
2020	1 360,76	53,08	588,77	-55,23	34,41	235 929,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W okresie poprzedzającym realizację Strategii dochody budżetu Gminy Bychawa zwiększyły się z około 23,8 mln zł w 2009 roku do około 56 mln zł w 2020 roku. Wyraźnie wzrosły także dochody budżetu Gminy w przeliczeniu na jednego mieszkańca. W analizowanym okresie czasu Gmina Bychawa osiągnęła dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca w wysokości 903,78 zł (średnia z 12 lat). Ich wartość wzrastała z roku na rok (z wyjątkiem 2015 roku), jednakże ostatnie lata odznaczają się spadkiem wartości trendu, co świadczy o mniejszym tempie wzrostu wysokości dochodu w porównaniu do poprzednich lat. Z punktu widzenia struktury budżetu gminy ważnym źródłem dochodów były subwencje przekazywane z budżetu państwa. W analizowanym okresie wartość subwencji wzrosła z poziomu ok. 11,2 mln zł do około 19,3 mln zł i średnio stanowi 37,4% dochodu Gminy.

Wydatki budżetowe stanowią odzwierciedlenie aktywności samorządu terytorialnego w kreowaniu podstaw rozwoju lokalnego. W analizowanym okresie czasu przed realizacją Strategii nastąpił duży wzrost wartości wydatków budżetowych z około 23,8 mln zł w 2009 roku do około 53,5 mln zł w 2020 roku. Szczególnym rodzajem wydatków gminy są wydatki majątkowe służące kreowaniu rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzenno-środowiskowego. Należy zauważyć duże wahania i spadek wydatków majątkowych w ostatnich latach na 1 mieszkańca ponoszonych przez Gminę Bychawa. Średnia wydatków majątkowych z 11 lat to 594,25 zł na 1 mieszkańca.

Mimo różnie kształtujących się wydatków, w tym również wydatków inwestycyjnych Gmina Bychawa z powodzeniem realizowała swoje zobowiązania z zakresu obsługi zadłużenia. W porównaniu do 2009 roku spadło obciążenie budżetu gminy z tytułu obsługi długu z 268 469,04 zł na 235 929,34 zł.

Wskaźniki do szacowania potencjału inwestycyjnego Gminy zaczerpnięto z prognozy finansowej zawartej w Wieloletniej Prognozie Finansowej Gminy Bychawa. W okresie objętym Strategią z dużą ostrożnością przyjęto średnią prognozowaną wysokość wydatków ogółem rocznie: 52,8 mln zł.

Szacując potencjał inwestycyjny Gminy posłużono się następującym wzorem:

$$P_i = W_{og.} \cdot W_i$$

P_i – potencjał inwestycyjny gminy

$W_{og.}$ – prognozowane wydatki budżetowe ogółem w okresie objętym prognozą

Wi – średni procentowy udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem gminy w okresie poprzednim do prognozowanego. Wyliczony potencjał można uznać za podstawę przyszłej aktywności inwestycyjnej gminy.

Analizując dane historyczne, ustalono, że średnia wartość procentowego udziału wydatków inwestycyjnych ponoszonych przez Gminę Bychawa w okresie 2009-2020 wynosiła 16,7%. Dzięki tym informacjom możliwe było oszacowanie potencjału inwestycyjnego Gminy w okresie realizacji Strategii. Wykorzystując wyżej opisany wzór otrzymano szacunki około 79,3 mln zł. Z powyższych wyliczeń wynika, że średniorocznie na inwestycje Gmina ze środków własnych może przeznaczyć 8,8 mln zł. Przeprowadzona analiza wykazała, że w okresie 2009-2020 Gmina Bychawa prowadziła zrównoważoną politykę budżetową. W sposób odpowiedzialny gospodarowano środkami budżetowymi, prowadząc skuteczną politykę zwiększania dochodów. Wykonana analiza potwierdza możliwość wykorzystania wsparcia funduszy zewnętrznych w realizacji projektów zapisanych w Strategii. Pozyskanie środków zewnętrznych na współfinansowanie przedsięwzięć i działań szacuje się na poziomie ok. 60-70%. Po uwzględnieniu szacowanego wkładu własnego w wysokości 30% (zgodnie z wyliczeniami przyjmujemy 8,8 mln zł rocznie) oraz szacowanej wartości dofinansowania (70% z 18 241 167,12 zł, co daje wartość 12,77 mln zł rocznie) rocznie Gmina wraz z dofinansowaniem może przeznaczyć na inwestycje około 21,57 mln zł. W związku z powyższym kwota wydatków na wdrażanie Strategii tj. 164,2 mln zł zostanie w kwocie 114,94 mln zł pokryta z innych źródeł niż ze środków własnych Gminy. Zgodnie z przeprowadzoną analizą realne jest wykonanie przedsięwzięć i działań zaplanowanych w ramach realizowanych celów Strategii.

5.3 Proces monitoringu, ewaluacja i aktualizacja Strategii

Zasady przeprowadzenia monitoringu i aktualizacji Strategii

Zapewnienie właściwego poziomu monitorowania procesu wdrażania Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 wymaga określenia założeń, zasad i uruchomienia systemu monitoringu. Celem systemu monitorowania Strategii jest weryfikacja skuteczności działań określonych w ramach celów strategicznych ujętych w dokumencie – ich produktów i rezultatów. Monitoring stanowi narzędzie zarządzania umożliwiające efektywne planowanie i wydatkowanie środków finansowych, okresową ocenę i dostosowanie podejmowanych działań do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i zdiagnozowanych potrzeb.

Zgodnie z przyjętą definicją: monitoring to stała obserwacja ilościowych oraz jakościowych zmian pewnych wielkości, mająca na celu pozyskanie informacji na temat stopnia realizacji zamierzonych zadań i celów oraz ich ewentualną modyfikację. Służy on badaniu i ocenie sposobu dochodzenia do wyznaczonych celów, a także poziomu ich osiągnięcia. Dlatego też monitoring realizacji Strategii prowadzony będzie w odniesieniu do wskaźników produktów i rezultatów mających swoje źródło w efektach poszczególnych zadań. Niniejsze wskaźniki zaprezentowano w tabeli zamieszczonej w dalszej części rozdziału. Uzupełnieniem oceny opartej na wskaźnikach może być badanie opinii mieszkańców. Badania mogą być uzupełnione konsultacjami społecznymi.

Proces monitorowania opierać się będzie na systematycznym gromadzeniu i analizie informacji dotyczących właściwego przebiegu realizacji Strategii rozwoju Gminy Bychawa w sposób ciągły, zarówno w aspekcie finansowym, jak i rzeczowym. Jest to istotne narzędzie w procesie realizowania polityki rozwoju Gminy, umożliwia stałe obserwowanie zmian i szybkie

reagowanie na zjawiska niezgodne z założonymi celami. Ponadto, pozwala na ocenę realizacji postępów w stosunku do pierwotnych planów. Sprawnie funkcjonujący system monitoringu będzie podstawowym warunkiem pozyskania rzetelnych danych umożliwiających dokonanie oceny Strategii, w której cele strategiczne będą osiągane poprzez cele operacyjne z przypisanymi do nich zadaniami realizacyjnymi.

Gromadzenie danych dla potrzeb monitoringu będzie dokonywane przez Wydziały oraz jednostki organizacyjne Urzędu Miejskiego odpowiedzialne za prowadzenie monitoringu dla poszczególnych celów operacyjnych. Odpowiedzialność tych jednostek organizacyjnych będzie obejmowała: gromadzenie, weryfikację oraz przetwarzanie i przechowywanie danych odpowiednio do przypisanej grupy wskaźników. W przypadku wskaźników, dla których Urząd nie będzie dysponował danymi, jednostka odpowiedzialna pozyska te informacje ze źródeł zewnętrznych. Badania opinii będą wymagane w przypadku wskaźników, dla których Urząd nie będzie posiadał własnych oraz zewnętrznych źródeł informacji dla ich wyliczenia.

Ryc. 15. Podmioty biorące udział w procesie monitorowania i ewaluacji realizacji Strategii

Źródło: Opracowanie własne

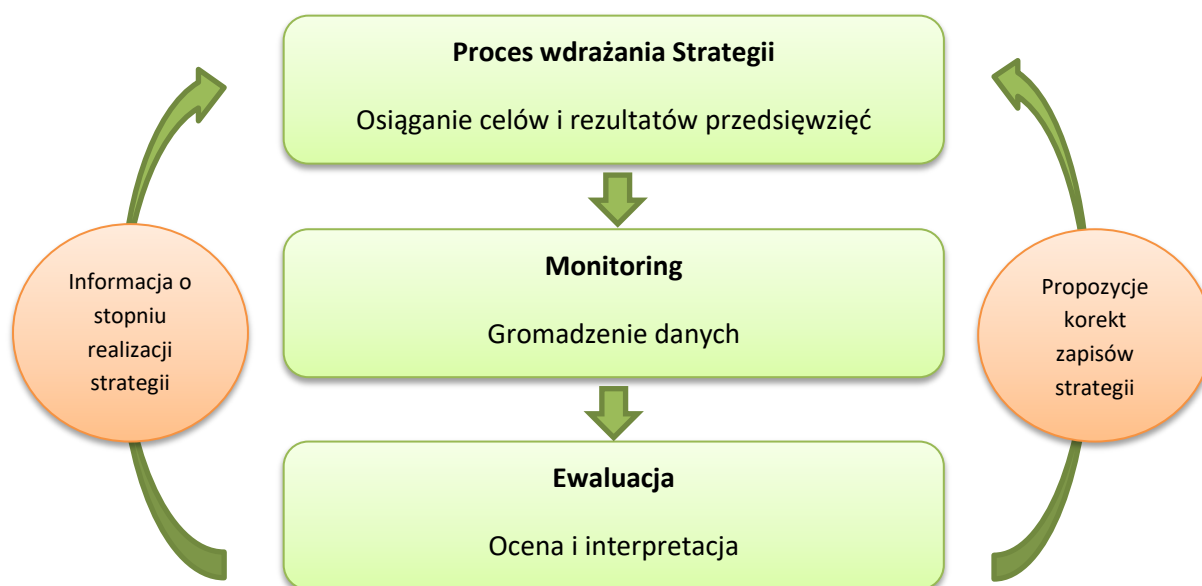
Do głównych obszarów objętych monitoringiem i ewaluacją należą:

- * analiza zmian społecznych, gospodarczych i środowiskowych zachodzących w granicach Gminy Bychawa;
- * obserwacja zmian zachodzących w ramach poszczególnych obszarów strategicznych i przypisanych im celów operacyjnych, które zostały wyznaczone w Strategii;
- * identyfikacja nowych uwarunkowań związanych z wyznaczonymi celami i formułowanie rekomendacji dotyczących zamierzeń w nich określonych;
- * formułowanie nowych prognoz i scenariuszy rozwoju Gminy Bychawa.

Efektywnej sprawozdawczości służyć będą podstawowe instrumenty w postaci raportów, a wdrożenie raportowania odpowiadać będzie na potrzeby głównych jego odbiorców:

- * Burmistrza – w postaci rekomendacji,
- * jednostek specjalistycznych odpowiedzialnych za poszczególne obszary realizacji Strategii – w formie informacji i danych statystycznych,
- * mieszkańców – w formie raportów informacyjno-promocyjnych.

Ryc. 16. Schemat funkcjonowania systemu wdrażania Strategii

Źródło: Opracowanie własne

Podstawowe narzędzie procesu monitoringu stanowi **Raport z realizacji Strategii rozwoju Gminy Bychawa**, który będzie przygotowywany w cyklu corocznym. Jednostką odpowiedzialną za przygotowanie raportu będzie Wydział FN, Wydział GPK oraz Wydział OSSO. Zakres raportów rocznych będzie obejmował wszystkie cele operacyjne oraz wskaźniki monitorowania. Raporty roczne wykorzystywane będą do bieżącego zarządzania Strategią przez wszystkie jednostki odpowiedzialne za realizację przypisanych im zadań. Raport będzie zawierać pełne sprawozdanie z realizacji Strategii w oparciu o wskaźniki monitoringowe, których wartość będzie wskazywać na stan realizacji dokumentu i stanowić podstawę do podejmowania ewentualnych działań korygujących. Raport stanowić będzie również podstawę do wszelkich prac związanych z aktualizacją Strategii, w tym także przedłużających okres jej obowiązywania na kolejne lata.

W sytuacji wystąpienia ważnych, niedających się przewidzieć okoliczności zewnętrznych o charakterze społeczno-gospodarczym lub okoliczności wewnętrznych, może być opracowany raport doraźny na podstawie jednorazowej decyzji Burmistrza. Przeglądy doraźne swoim zakresem mogą objąć wszystkie obszary ujęte w Strategii (przegląd pełny) albo mogą mieć charakter przeglądu selektywnego, który będzie obejmował wybrany jeden lub kilka obszarów realizowanej Strategii. Rezultatem przeglądu doraźnego będzie raport zawierający oprócz części analitycznej wnioski i rekomendacje dotyczące potrzeby i zakresu ewentualnej aktualizacji Strategii.

Wskaźniki definiowane są, jako mierzalne mierniki osiągniętego efektu w realizacji wyznaczonego celu. Wskaźnik powinien składać się z nazwy identyfikującej jego zakres, wartości oraz jednostki miary. Wyróżniamy:

- * **wskaźniki oddziaływania** - oceniają efekty w dłuższej perspektywie, czyli nie bezpośrednio po zakończeniu przedsięwzięcia, ich celem jest pokazanie trwałych zmian jakie spowodowały inwestycje w otoczeniu społeczno-ekonomicznym.
- * **wskaźniki produktu** – bezpośrednie wytwory materialne i usługi, które są otrzymywane lub wytwarzane w trakcie realizacji przedsięwzięcia/działania przy wykorzystaniu zaangażowanych zasobów (głównie finansowych) mierzonych wskaźnikami wkładu.
- * **wskaźniki rezultatu** – bezpośrednie i natychmiastowe efekty przedsięwzięć/działań, zmiany, jakie nastąpiły w wyniku ich wdrożenia.

Tabela 2. Wskaźniki monitoringowe Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030

Nazwa wskaźnika oddziaływania	Wartość bazowa (2020)	Kierunek zmian do 2030 roku	Źródło danych
Cel strategiczny 1. Gmina atrakcyjna do życia i pracy			
Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem (%)	59,9		BDL GUS
Cel strategiczny 2. Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu			
Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów (%)	31		BDL GUS
Cel strategiczny 3. Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy			
Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do REGON na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym)	1 276,4		BDL GUS
Cel strategiczny 4. Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie			
Dochody własne Gminy Bychawa na jednego mieszkańca (zł)	1 360,76		BDL GUS

Nazwa wskaźnika produktu/rezultatu*	Wartość bazowa ¹⁸	Kierunek zmian do 2030 roku	Źródło danych	Podmioty odpowiedzialne za wdrażanie działań i przekazywania informacji monitoringowych
Cel strategiczny 1. Gmina atrakcyjna do życia i pracy				
1.1 Poprawa dostępności komunikacyjnej Gminy				
Długość dróg wyremontowanych, przebudowanych, rozbudowanych lub wybudowanych (m)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Długość wyremontowanych/wybudowanych chodników (m)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa

¹⁸ Wszystkie wskaźniki produktu/rezultatu dotyczą wytworów (produktów, efektów) powstałych w okresie realizacji strategii. Dlatego też, jako rok bazowy przyjęto rok 2021 z wartością wskaźnika równą 0. W oparciu o rok bazowy będzie badany wzrost/spadek wartości wskaźników podczas realizacji Strategii.

1.2 Lepszy dostęp do usług mieszkaniowych i ich wyższy standard				
Liczba mieszkań z zasobu gminnego	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
1.3 Lepszy dostęp i jakość usług edukacji oraz opieki nad dzieckiem				
Liczba utworzonych/wspartych żłobków/klubów dziecięcych/przedszkoli/ oddziałów przedszkolnych (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba udzielonych stypendiów naukowych i sportowych (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
1.4 Bardziej rozbudowana oferta w zakresie kultury i rekreacji dla mieszkańców				
Liczba wydarzeń kulturalnych organizowanych w ciągu roku (szt.)	0		Dane własne Gminy, BCK w Bychawie, MBP w Bychawie	Gmina Bychawa
1.5 Lepsza dostępność usług medycznych, programów profilaktycznych i opieki społecznej				
Liczba udzielonych świadczeń z zakresu pomocy społecznej	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
1.6 Wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego i uporządkowana przestrzeń Gminy				
Liczba projektów związanych z modernizacją budynków/doposażeniem w sprzęt Ochotniczych Straży Pożarnych na terenie gminy (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba zaktualizowanych i opracowanych zmian dokumentów planistycznych (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Cel strategiczny 2. Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu				
2.1 Ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych				
Liczba zrewitalizowanych obiektów zabytkowych, sakralnych i obiektów przyrodniczych	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
2.2 Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi				
Długość wybudowanej/ przebudowanej/ zmodernizowanej/ rozbudowanej sieci wodno-kanalizacyjnej (m)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
2.3 Transformacja energetyczna i czyste powietrze				
Liczba wymienionych źródeł ciepła (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba zamontowanych instalacji OZE (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
2.4 Sprawna gospodarka odpadami				
Liczba obiektów objętych Programem usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa

2.5 Promowanie zasad ekologii i edukacja ekologiczna mieszkańców				
Liczba zrealizowanych kampanii, projektów informacyjno-edukacyjnych o tematyce ekologicznej (szt.)	0		Dane własne Gminy, BCK w Bychawie, MBP w Bychawie	Gmina Bychawa
Liczba uczestników kampanii ekologicznych (os.)	0		Dane własne Gminy, BCK w Bychawie, MBP w Bychawie	Gmina Bychawa
Cel strategiczny 3. Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy				
3.1 Rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej oraz oferty turystycznej w oparciu o lokalne produkty i usługi				
Liczba wydanych folderów/map/publikacji/broszur/tablic informacyjnych itp., promujących gminę (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba zrealizowanych projektów związanych z zagospodarowaniem terenu i wyposażeniem w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba nowopowstałych podmiotów gospodarczych prowadzących działalność turystyczną (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
3.2 Rozwój rolnictwa i sektora spożywczego z większą wartością dodaną				
Liczba działań organizacyjnych, informacyjnych i promocyjnych dla rolników (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
3.3 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości pozarolniczej i jej konkurencyjności				
Liczba przedsiębiorców korzystających z nowej oferty inwestycyjnej gminy (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Wskaźnik bezrobocia (%)	0		Dane GUS	Gmina Bychawa
3.4 Kreowanie przyjaznych warunków do przyciągania inwestycji i rozwoju nowych firm				
Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych (ha)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Cel strategiczny 4. Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie				
4.1 Wysokiej jakości i sprawna, otwarta na mieszkańców administracja publiczna				
Liczba pracowników przeszkolonych w zakresie poprawy jakości usług publicznych (os.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa

Liczba nawiązanych partnerstw z jednostkami samorządu terytorialnego (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
4.2 Cyfryzacja usług i zasobów administracji samorządowej				
Liczba wdrożonych e-usług w administracji publicznej (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
4.3 Aktywizacja obywatelska mieszkańców i budowanie kapitału społecznego				
Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Procentowy udział w wyborach i referendach (%)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
4.4 Skuteczny marketing Gminy				
Liczba jednostek, z którymi nawiązano współpracę (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
4.5 Integracja społeczna i aktywna polityka senioralna				
Liczba obiektów użyteczności publicznej dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych (szt.)	0		Dane własne Gminy	Gmina Bychawa
Liczba uczestników biorących udział w przedsięwzięciach aktywizacji społecznej, kulturalnej i edukacyjnej (os.)	0		Dane własne Gminy, BCK w Bychawie, MBP w Bychawie	Gmina Bychawa

Źródło: Opracowanie własne

Jeśli zaistnieje taka potrzeba Strategia podlega procedurze aktualizacji, która może wynikać ze zmiany uwarunkowań lokalnych, regionalnych, krajowych lub międzynarodowych, pojawienia się nowych problemów i potrzeb lub nowych szans rozwojowych. Potrzeba aktualizacji dokumentu może wynikać z/ze:

- * zmiany przepisów prawnych,
- * zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy mającej wpływ na cele Strategii,
- * zaplanowanych działań korygujących zidentyfikowanych w ramach procesu monitoringu,
- * wniosków i rekomendacji przedstawionych w raporcie końcowym z badań ewaluacyjnych,
- * zmian zgłoszonych przez mieszkańców i innych interesariuszy Strategii.

Podstawową przesłanką dla podjęcia aktualizacji staną się wnioski z prowadzonego monitoringu. Proces aktualizacji jest nierozdzielnie związany z systemem monitoringu i ewaluacji oraz partycypacją społeczną.

Decyzja o aktualizacji dokumentu dokonywana będzie przez Burmistrza Bychawy we współpracy z Zespołem do spraw Wdrażania Strategii. W oparciu o decyzję Burmistrza Bychawy określony zostaje sposób przeprowadzenia aktualizacji (w oparciu o własne zasoby lub z udziałem konsultantów zewnętrznych) oraz przygotowany zostaje harmonogram procesu aktualizacji Strategii. W ramach procesu, weryfikacji i aktualizacji poddane mogą zostać:

- * zapisy zawarte w części diagnostycznej – poprzez odniesienie się do aktualnych danych statystycznych oraz wyników analiz,
- * misja rozwoju Gminy Bychawa i jej aktualność w kontekście zmian zachodzących w zakresie zasobów Gminy Bychawa i jej otoczenia (powiatu, województwa, kraju),
- * cele strategiczne i operacyjne, i ich adekwatność do zweryfikowanej misji,
- * kierunki działań.

Projekt zmienionej Strategii Rozwoju jest poddawany konsultacjom społecznym (minimum 35 dni, są to konsultacje za pośrednictwem strony internetowej oraz spotkanie konsultacyjne). Po uwzględnieniu uwag zgłoszonych podczas konsultacji projekt zmian Strategii zostaje przedstawiony Radzie Miejskiej. Po akceptacji następuje przyjęcie do realizacji zmienionego dokumentu. Zmiany w Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 dokonywane będą uchwałą Rady Miejskiej na wniosek Burmistrza Bychawy.

Zasady, tryb i metody przeprowadzenia ewaluacji

Zgodnie z definicją ewaluacja to oszacowanie lub osąd dotyczący wartości danego procesu, zjawiska lub obiektu. Ewaluacja jest odrębnym i usystematyzowanym rodzajem badań społeczno-ekonomicznych z ogólnie przyjętymi standardami i metodologią prowadzonych w celu oceny jakości i efektów realizowanych działań przewidzianych w Strategii. Ocena taka dokonywana jest w oparciu o odpowiednie kryteria.

Ewaluacja nie może jednak ograniczać się jedynie do pomiaru efektów realizacji interwencji, ale powinna również podejmować próbę ustalenia związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy podjętymi przez nas działaniami a osiągniętymi efektami. Możemy wówczas sprawdzić, czy logika projektu lub programu jest poprawna. W proces ewaluacji włączane są podmioty zaangażowane

we wdrażanie interwencji lub zainteresowane jej efektami. Dzięki temu w pełniejszym zakresie możliwa jest realizacja zasady partnerstwa. Wyniki badań ewaluacyjnych zostaną wykorzystane do jak najlepszego dopasowania realizowanych projektów/inwestycji do rzeczywistych potrzeb społeczności lokalnej oraz najbardziej efektywnego wydatkowania środków publicznych.

Do prowadzenia okresowych badań ewaluacyjnych Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 będą wykorzystywane różne rodzaje ewaluacji. Rodzaj ewaluacji zależy od momentu, w którym ewaluacja jest wykonywana w cyklu przygotowywania i realizacji Strategii:

- * **ewaluacja ex-ante** (przed rozpoczęciem realizacji Strategii) – ocena dostarcza danych do przygotowania (aktualizacji) Strategii, dzięki wykorzystaniu doświadczeń z wcześniejszych wdrożeń dokumentów strategicznych. Jest prowadzona równoległe do prac nad Strategią, formułując rekomendacje do poszczególnych, kluczowych elementów dokumentu. Tak przeprowadzona ocena zawiera m.in. analizę wpływu dotychczasowych interwencji związanych z rozwojem Gminy Bychawa oraz analizę problemów występujących na jej obszarze, analizę zgłaszanych przez interesariuszy rekomendacji i zaleceń co do założeń dokumentu.
- * **ewaluacja mid-term** (ocena dokonywana w połowie okresu realizacji Strategii) - badanie ewaluacyjne mid-term zostanie przeprowadzone nie później niż w ciągu roku następującego po zakończeniu połowy okresu realizacji Strategii.
- * **ewaluacja on-going** (bieżąca ocena Strategii) Władze Gminy w tym Rada Miejskamogą inicjować bieżącą ocenę Strategii, a jej celem będzie określenie efektywności stosowanych instrumentów i całego systemu wdrażania.
- * **ewaluacja ex-post** (po zakończeniu realizacji interwencji) - ocena ex-post będzie służyła do określenia długotrwałych efektów wdrożenia Strategii, w tym relacji wielkości zaangażowanych środków do skuteczności i efektywności podejmowanych działań. Z ewaluacji końcowej wynikać powinny wskazania odnośnie dalszych kierunków polityki w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Bychawa oraz wpływu oddziaływań egzogennych i endogennych na jej rozwój. Raport końcowy z wdrażania założeń dokumentu, będzie zawierał m.in. wykaz zrealizowanych działań, analizę efektywności wydatkowania środków finansowych, analizę osiągniętych rezultatów w ramach podjętych działań (stopień osiągnięcia założonych wskaźników).

Tabela 3. Plan ewaluacji

Rodzaj ewaluacji	Rok przeprowadzenia badania ewaluacyjnego i opracowania raportu									
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Ewaluacja ex-ante	X									
Ewaluacja mid-term					X					
Ewaluacja on-going		X	X	X	X	X	X	X	X	
Ewaluacja ex-post										X

Źródło: opracowanie własne

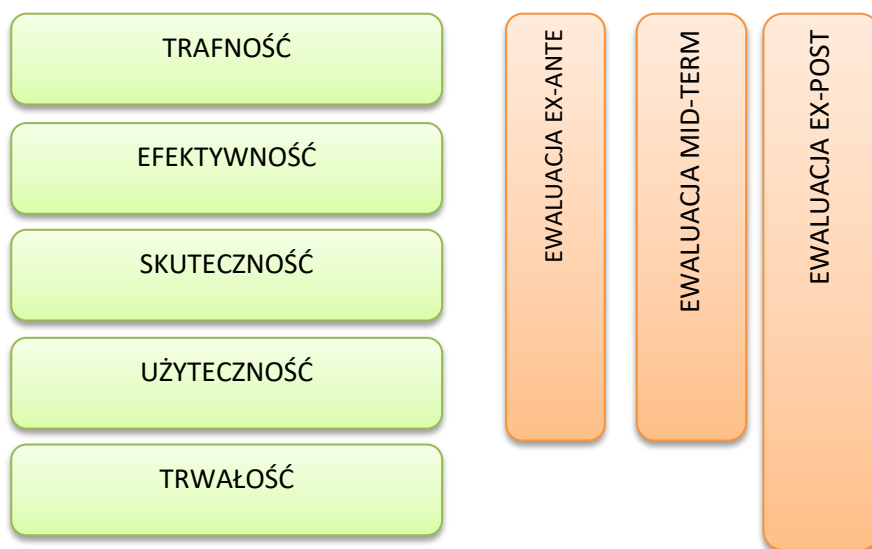
Najczęściej stosowanymi kryteriami w procesie ewaluacji są: skuteczność, efektywność, użyteczność, trwałość i trafność. Zastosowanie różnych kryteriów może prowadzić do skrajnie

różnych ocen. Przykładowo: projekt może być uznany za skuteczny, ponieważ osiągnął zakładane cele, ale jest nieefektywny, ponieważ zaangażowane zostały nadmierne zasoby, lub nieużyteczny, bo nie zaspokaja potrzeb beneficjentów. Poniżej przedstawiono opis kryteriów ewaluacyjnych:

- * skuteczność – ocenia stopień realizacji zakładanych celów w Strategii (czy osiągnięto to, co zaplanowano), skuteczność użytych metod, instytucji oraz wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty.
- * efektywność - ocenia relację między nakładami, kosztami, zasobami (finansowymi, ludzkimi, administracyjnymi) a osiągniętymi efektami interwencji.
- * użyteczność - ocenia całość rzeczywistych efektów wywołanych przez interwencję (zarówno tych planowanych, jak i nieplanowanych, tzw. ubocznych), odnosząc je do wyzwań społeczno-ekonomicznych (często już zmienionych w czasie). W odróżnieniu od kryterium trafności, ocena użyteczności jest prowadzona po zamknięciu interwencji lub w jej końcowej fazie wdrażania.
- * trwałość - ocenia ciągłość efektów (przede wszystkim pozytywnych) danej interwencji w perspektywie średnio i długookresowej (a więc po zakończeniu interwencji).
- * trafność - ocenia adekwatność planowanych celów interwencji i metod jej wdrażania do problemów i wyzwań społeczno-ekonomicznych, które zostały zidentyfikowane w diagnozie. Analiza tego kryterium jest prowadzona przed rozpoczęciem i w pierwszych fazach wdrażania interwencji.

Liczba kryteriów ewaluacyjnych uzależniona jest od rodzaju ewaluacji:

Ryc. 17. Rodzaje kryteriów ewaluacyjnych w odniesieniu do rodzaju ewaluacji

Źródło: opracowanie własne

Pomiar (ocena) w procesie ewaluacji dokonywany jest w oparciu o pytania badawcze przypisane do odpowiednich kryteriów ewaluacyjnych. Podstawowe pytania badawcze w odniesieniu do kryteriów i rodzaju ewaluacji prezentują się następująco:

Tabela 4. Zestaw przykładowych pytań badawczych odpowiadających danemu kryterium

Kryterium	Przykładowe pytania
Trafność	W jakim stopniu realizacja celów Strategii zaspokoi potrzeby jego odbiorców?
Efektywność	W jaki sposób wykorzystano pozyskane środki finansowe? Czy działania są realizowane w sposób optymalny?
Skuteczność	Czy Strategia jest realizowana zgodnie z założeniami? Jakie zmiany zasły w stosunku do okresu przed rozpoczęciem realizacji?
Użyteczność	W jakim stopniu realizowane działania są przydatne dla ich odbiorców?
Trwałość	Czy osiągnięte efekty utrzymały się po zakończeniu realizacji Strategii? Jakie czynniki miały na to wpływ?

Źródło: opracowanie własne

Katalog kryteriów ewaluacyjnych nie jest zamknięty, możliwe jest wykorzystanie innych m.in.: jakość podjętych działań w ramach Strategii, sprawiedliwość, komplementarność z innymi dokumentami strategicznymi/planistycznymi czy satysfakcja odbiorców inwestycji.

Po zakończeniu procesu ewaluacji przygotowany jest raport końcowy.

5.4 Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Poniższe wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych obejmują zarówno obowiązkowe i fakultatywne plany, programy i inne opracowania Gminy Bychawa. Wytyczne określają stopień zgodności istniejących dokumentów z przedmiotową Strategią, jak również dokonują oceny aktualności obowiązujących dokumentów w kontekście zapisów strategii.

Tabela 5. Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bychawa
Podstawa prawna: <i>Zmiana Studium przyjęta Uchwałą Nr XXIV/162/2016 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 grudnia 2016 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bychawa.</i>
Rekomendacje / wnioski: <i>Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Bychawa jest zgodne z modelem struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa, określonym w Strategii. Ewentualnej aktualizacji Studium wymagają uwarunkowania regionalne, opis środowiska przyrodniczego i środowiska kulturowego, które uległy zmianie od 2016 roku. Ponadto aktualizacja w Studium w przyszłości powinna opierać się o zmiany oparte na nowo zidentyfikowanych terenach służących działaniom prowadzącym do zwiększenia i wykorzystania potencjału gospodarczego i rekreacyjnego Gminy Bychawa.</i>
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Bychawa
Podstawa prawna: <i>Zmiana Studium przyjęta Uchwałą Nr XXII/150/2016 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 27 października 2016 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Bychawa.</i>
Rekomendacje / wnioski: <i>Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bychawa jest zgodne z modelem struktury funkcjonalno-przestrzennej Miasta Bychawa, określonym w Strategii. Ewentualnej aktualizacji Studium wymagają uwarunkowania regionalne, opis środowiska przyrodniczego i środowiska kulturowego, które uległy zmianie od 2016 roku. Ponadto aktualizacja w Studium w przyszłości powinna opierać się o zmiany oparte na nowo zidentyfikowanych terenach służących działaniom prowadzącym do zwiększenia i wykorzystania potencjału gospodarczego i rekreacyjnego Miasta Bychawa.</i>

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Bychawa

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/216/2000 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 25 maja 2000 r., zmieniony Uchwałą Nr XLII/251/09 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 grudnia 2009 r.

Rekomendacje/ wnioski: Aktualizacja obowiązujących planów dotyczy ewentualnych konsekwencji aktualizacji studium i/lub na nowo zidentyfikowanych terenach służących działaniom prowadzącym do zwiększenia i wykorzystania potencjału gospodarczego i rekreacyjnego Gminy oraz rozbudowy jej infrastruktury w wyniku prowadzenia działań zapisanych w Strategii Rozwoju Gminy Bychawa.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Miasta Bychawa

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr XIII/87/2011 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 grudnia 2011 r., zmieniony Uchwałą Nr XXI/152/2020 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 2 września 2020 r.

Rekomendacje/ wnioski: Aktualizacja obowiązujących planów dotyczy ewentualnych konsekwencji aktualizacji studium i/lub na nowo zidentyfikowanych terenach służących działaniom prowadzącym do zwiększenia i wykorzystania potencjału gospodarczego i rekreacyjnego Gminy oraz rozbudowy jej infrastruktury w wyniku prowadzenia działań zapisanych w Strategii Rozwoju Gminy Bychawa.

Program ochrony środowiska dla Gminy Bychawa na lata 2018 – 2021 z perspektywą do 2025 roku

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr V/46/2019 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 28 marca 2019 r. w sprawie uchwalenia „Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Bychawa na lata 2018-2021 z perspektywą do 2025 roku” wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Bychawa na lata 2018-2021 z perspektywą do 2025 roku.

Rekomendacje / wnioski: Program aktualny, założenia programu uwzględniono w dokumencie Strategii.

Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Bychawa na lata 2011-2032

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr VI/43/2011 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 28 kwietnia 2011 r. w sprawie przyjęcia programu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Bychawa w latach 2011-2032.

Rekomendacje / wnioski: Program aktualny, zgodny z zapisami Strategii i je uszczegóławiający. Ewentualnej aktualizacji Programu wymagają rozdziały dotyczące informacji o Gminie, czy inwentaryzacji wyrobów zawierających azbest, które uległy zmianie od 2010 roku.

Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Bychawa przedłużony do 2022 roku

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr XVIII/108/2016 r. Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie przyjęcia do realizacji „Planu gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Bychawa” przedłużony Uchwałą Nr XVI/121/2020 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 stycznia 2020 r. w sprawie przedłużenia obowiązywania Planu gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Bychawa.

Rekomendacje / wnioski: Plan aktualny, będzie wymagał aktualizacji ze względu na kończący się horyzont czasowy. Rekomenduje się, aby założenia programu były zgodne z założeniami Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030.

Lokalny Program Rewitalizacji Bychawy na lata 2017-2023

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXVII/177/2017 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 23 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Bychawy na lata 2017-2023.

Rekomendacje / wnioski: Program aktualny, zgodny z zapisami Strategii.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bychawa na lata 2020-2023

Podstawa prawna: Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXIV/176/2020 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 25 listopada 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bychawa na lata 2020-2023.

Rekomendacje / wnioski: Program aktualny, zgodny z zapisami Strategii i je uszczegóławiający.

Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Bychawa na lata 2017-2023
Podstawa prawna: <i>Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/193/2017 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 27 kwietnia 2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Gminy Bychawa na lata 2017-2023.</i> Rekomendacje / wnioski: <i>Program aktualny, zgodny z zapisami Strategii i je uszczegóławiający.</i>
Gminny program wspierania rodziny na lata 2019-2021
Podstawa prawna: <i>Dokument przyjęty Uchwałą Nr V/38/2019 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 28 marca 2019 r. w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata 2019-2021.</i> Rekomendacje / wnioski: <i>Dokument wymaga aktualizacji, rekomenduje się, aby założenia programu były zgodne z założeniami Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030.</i>
Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2024
Podstawa prawna: <i>Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXV/187/2020 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 16 grudnia 2020 w sprawie uchwalenia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2024..</i> Rekomendacje / wnioski: <i>Program aktualny, zgodny z zapisami Strategii i je uszczegóławiający.</i>
Program współpracy Gminy Bychawa z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2022
Podstawa prawna: <i>Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/256/2021 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 24 listopada 2021 r. w sprawie uchwalenia Programu współpracy Gminy Bychawa z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2022.</i> Rekomendacje / wnioski: <i>Program przyjmowany corocznie. Brak rekomendacji.</i>
Wieloletnia prognoza finansowa jednostki samorządu terytorialnego
Podstawa prawna: <i>Dokument przyjęty Uchwałą Nr XLI/313/2022 Rady Miejskiej w Bychawie z dnia 29 czerwca 2022 r w sprawie zmian wieloletniej prognozy finansowej.</i> Rekomendacje / wnioski: <i>Program przyjmowany corocznie. Brak rekomendacji.</i>

Źródło: opracowanie własne

6. Zgodność Strategii z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Strategia rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030 została przygotowana z uwzględnieniem założeń strategicznych polityki państwa i regionu, a także uwarunkowań członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Poniżej omówiono komplementarność z najważniejszymi dokumentami z ww. poziomów. Punktem odniesienia dla niniejszej Strategii są również, wskazane wcześniej, obszary strategicznej interwencji, które znajdują się w Strategii Rozwoju Województwa.

Strategia Rozwoju pełni zasadnicze funkcje:

- * prezentuje kierunki rozwoju Gminy Bychawa, jego społeczeństwa i gospodarki, a także jest istotnym materiałem informacyjnym w komunikacji z interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi;
- * jako perspektywiczny plan działania stanowi podstawę lepszego zarządzania przez administrację samorządową - sformułowanie misji, wizji i celów strategicznych daje możliwość ustalenia kierunków działań;

- * stanowi podstawę do zarządzania określonymi zasobami materialnymi i finansowymi, co daje szansę na trafne wydatkowanie środków własnych, a także ubieganie się o środki krajowe oraz pomocowe Unii Europejskiej i międzynarodowych instytucji finansowych.

6.1 Zgodność z dokumentami wyższego rzędu

Wyznaczona wizja rozwoju Gminy Bychawa, która zostanie osiągnięta w wyniku realizacji celów i kierunków interwencji, jest spójna z głównymi celami dokumentów, zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym.

Tabela 6. Zgodność z dokumentami wyższego rzędu

	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030)				
Cel 1. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną.			X	
Cel 2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.			X	X
Cel 3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu				X
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030				
Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	X	X		
Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych			X	
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie				X
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030				
Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności	X		X	
Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów	X		X	
Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i	X			

telekomunikacyjnej				
Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski		X		
Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa	X	X		
Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego	X			
Polska 2030 Trzecia fala nowoczesności Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju				
Obszar konkurencyjności i innowacyjności gospodarki (modernizacji) <i>Nastawiony na zbudowanie nowych przewag konkurencyjnych Polski opartych o wzrost KI (wzrost kapitału ludzkiego, społecznego, relacyjnego, strukturalnego) i wykorzystanie impetu cyfrowego, co daje w efekcie większą konkurencyjność</i>			X	
Obszar równoważenia potencjału rozwojowego regionów (dyfuzji) <i>Zgodnie z zasadami rozbudzania potencjału rozwojowego odpowiednich obszarów mechanizmami dyfuzji i absorpcji oraz polityką spójności społecznej, co daje w efekcie zwiększenie potencjału konkurencyjności Polski</i>	X			
Obszar efektywności i sprawności państwa (efektywności) <i>Usprawniający funkcje przyjaznego i pomocnego państwa (nie nadodpowiedzialnego) działającego efektywnie w kluczowych obszarach interwencji</i>				X

Źródło: opracowanie własne

6.2 Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku i wyznaczonymi obszarami strategicznej interwencji

Gmina Bychawa zgodnie z założeniami dokumentu Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku zlokalizowana jest w:

- I. **granicach MOF ośrodka wojewódzkiego – Lubelski Obszar Metropolitalny**
- II. **granicach Żywicielskiego Obszaru Strategicznej Interwencji.** Żywicielski Obszar funkcjonalny obejmuje tereny Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej charakteryzujące się dużą

koncentracją gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego.

Przedmiotem zainteresowania polityki regionalnej w odniesieniu do ŻYWICIELSKIEGO obszaru funkcjonalnego są działania:

1.1 Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych:

- * poprawa warunków wodnych, w tym retencjonowanie, melioracje i nawodnienia, ochrona i lepsze wykorzystanie wód;
- * ochrona gleb, w tym racjonalizacja stosowania chemicznych nawozów oraz środków ochrony roślin oraz stosowanie agrotechniki przeciwerozryjnej i zadrzewień śródpolnych;
- * rozwój lokalnych specjalizacji rolnych m.in. w oparciu o odtworzenie historycznie ukształtowanych lub wykorzystanie nowych, niszowych kierunków produkcji;
- * poprawa struktury wielkościowej i organizacyjnej gospodarstw rolnych;
- * rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej, jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych.

1.2 Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne:

- * rozwój podmiotów przetwórstwa rolno-spożywczego;
- * rozwój infrastruktury i obiektów przechowalniczych;
- * tworzenie warunków oraz działania na rzecz lokalizacji na terenie województwa lubelskiego siedziby oraz podmiotów Krajowej Grupy Spożywczej.

2.1 Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej:

- * poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12) oraz planowanej autostrady A2, w tym budowa obwodnic miast;
- * poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych z uwzględnieniem Programu Kolejowego CPK Centralny Port Komunikacyjny.

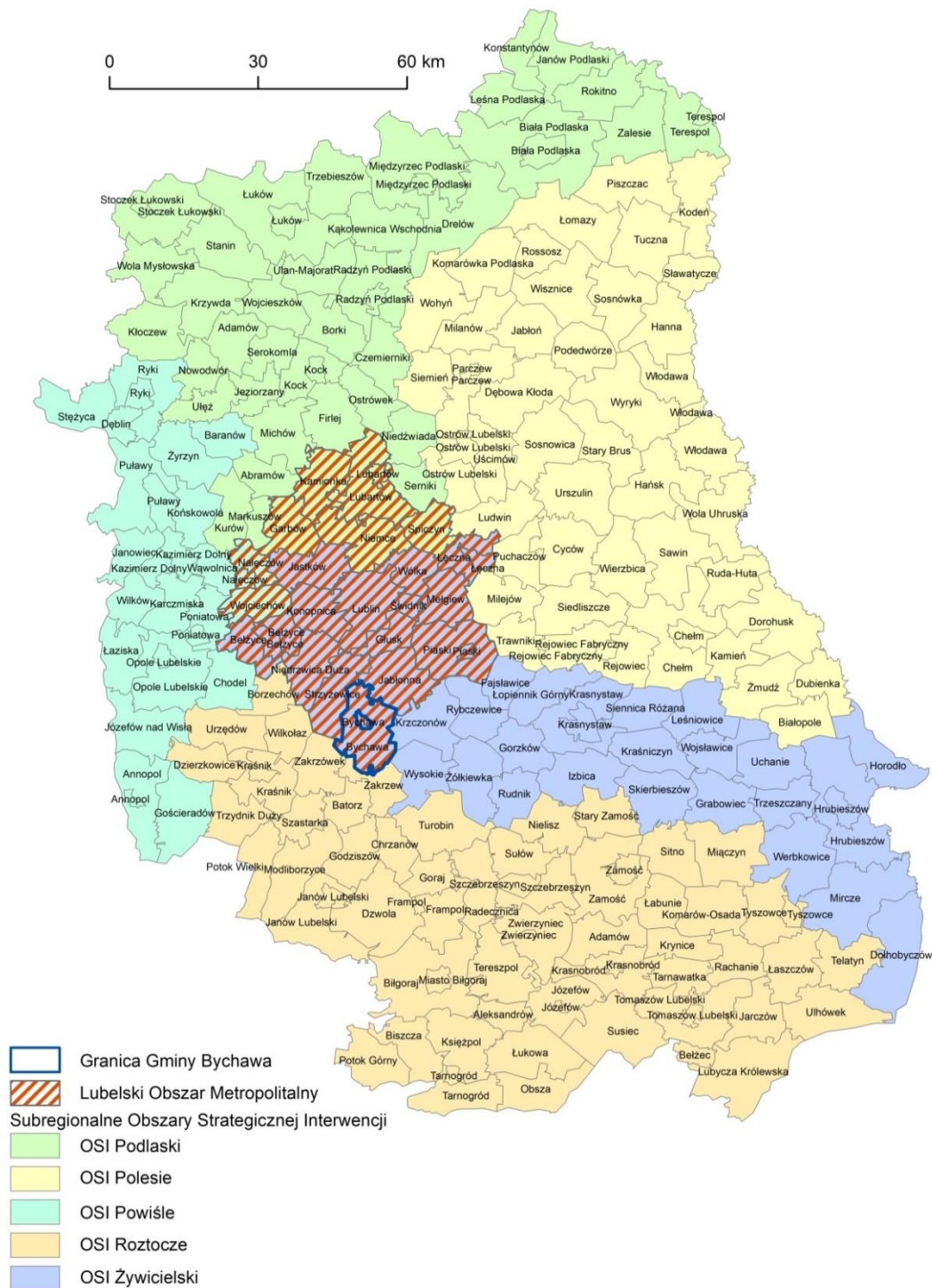
2.4 Ochrona walorów środowiska:

- * ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności;
- * wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwój i modernizacja oczyszczalni ścieków, zwiększanie małej retencji i renaturyzacji rzek.

3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu:

- * kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- * rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe);

Ryc. 18. Subregionalne Obszary Strategicznej Interwencji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku

- * organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- * rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);
- * wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;

- * ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.4 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej:

- * wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna);
- * wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.

Wskazane powyżej kierunki inwestycji znalazły odzwierciedlenie w celach i kierunkach rozwoju Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030.

Poniższa tabela przedstawia zależności między celami Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030, a celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Tabela 7. Zależności między celami Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030, a celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.				
Cele strategiczne SRWL 2030	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
SEKTOR ROLNO-SPOŻYWCZY Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych			X	
PRZESTRZEŃ Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych	X	X		X
GOSPODARKA Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu			X	
SPOŁECZEŃSTWO Wzmacnianie kapitału społecznego	X			X

Źródło: opracowanie własne

6.3 Zgodność z dokumentami Gminy Bychawa

Tabela 8. Zgodność Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 z dokumentami Gminy Bychawa

Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Bychawa				
Cele planu	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Poprawa efektywności energetycznej energochłonnych obiektów oraz instalacji użyteczności publicznej poprzez wdrożenie technologii niskoemisyjnych		X		
2. Wzrost wykorzystania OZE oraz efektywność energetyczna sektora mieszkalnego i gospodarczego poprzez wdrożenie inwestycji proekologicznych		X		
3. Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych	X			
4. Wzrost świadomości mieszkańców w zakresie postaw ekologicznych oraz kreowanie ekoinnowacji		X		
Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2019-2021				
Cele programu	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Poprawa jakości opieki sprawowanej przez biologicznych rodziców	X			
2. Zapewnienie szczegółowej ochrony dzieciom w rodzinach zagrożonych	X			
3. Umożliwienie powrotu dzieciom z pieczy zastępczej do rodzin biologicznych	X			X
Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2021-2024				
Cele programu	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Zwiększenie ilości oddziaływań profilaktycznych i edukacji społecznej w zakresie zjawiska przemocy w rodzinie	X			
2. Zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie	X			

3. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie	X			
4. Podnoszenie poziomu kompetencji przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy nimi	X			X
Gminna Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Gminy Bychawa na lata 2017-2023				
Cele Strategii	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Uaktywnienie potencjału rodziny w celu wzmocnienia jej funkcji i roli społecznej	X			X
2. Wzmacnianie integracji grup społecznych w celu przewyższenia ich problemów oraz ukierunkowanie ich do uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej				X
3. Wspieranie aktywności i mobilności zawodowej oraz edukacji osób bezrobotnych	X		X	
4. Rozwój potencjału społeczności lokalnej w kierunku zaspokojenia swoich potrzeb i kreowania życia społecznego				X
Program ochrony środowiska dla gminy Bychawa na lata 2018-2021 z perspektywą do 2025 roku				
Cele Strategii	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców oraz wykształcenie u nich poczucia odpowiedzialności za stan środowiska		X		
2. Ochrona powietrza		X		
3. Racjonalne gospodarowanie zasobami surowców, wody i energii		X		
4. Utrzymanie dobrego stanu czystości wód powierzchniowych i podziemnych		X		
5. Poprawa stanu zdrowotnego mieszkańców poprzez współdziałanie sektora ochrony środowiska z sektorem zdrowia	X	X		

6. Efektywny systemu gospodarowania odpadami komunalnymi		X		
7. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii		X		
Lokalny program rewitalizacji Bychawy na lata 2017 - 2023				
Cele Programu	1.Gmina atrakcyjna do życia i pracy	2.Czyste środowisko i adaptacja do zmian klimatu	3.Efektywna gospodarka lokalna i rozwijający się rynek pracy	4.Gmina dobrze zarządzana i aktywne, zintegrowane społeczeństwo obywatelskie
1. Poprawa atrakcyjności obszaru rewitalizacji	X			
2. Podniesienie jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizacji	X			

Źródło: opracowanie własne

Załączniki

Załącznik nr 1. Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej Gminy Bychawa

Załącznik nr 2. Indykatory wykaz przedsięwzięć

Załącznik nr 3. Sprawozdanie z procesu partycypacji społecznej podczas tworzenia projektu Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 - 2030

Załącznik nr 4. Podsumowanie procesu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

Załącznik nr 5. Raport z ewaluacji ex-ante projektu Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030. Raport końcowy

Spis rycin, tabel i wykresów

Ryc. 1. Położenie Gminy Bychawa na tle Polski, województwa lubelskiego i powiatu lubelskiego.....	6
Ryc. 2. Zróżnicowanie przestrzenne potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej gmin woj. lubelskiego z uwzględnieniem najbardziej atrakcyjnych sekcji.....	16
Ryc. 3. Elementy mające wpływ na proces formułowania celów i kierunków działań	35
Ryc. 4. Uwarunkowania rozwoju wpływające na model funkcjonalno-przestrzenny Gminy Bychawa	73
Ryc. 5. Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Bychawa.....	75
Ryc. 6. Uwarunkowania środowiska kulturowego oraz turystyki w modelu funkcjonalno-przestrzennym Gminy Bychawa	77
Ryc. 7. Podział administracyjny Gminy Bychawa	79
Ryc. 8. Układ osadniczy wraz z trendami demograficznymi na poziomie sołectw i osiedli	80
Ryc. 9. Sieć komunikacyjna na terenie Gminy Bychawa	81
Ryc. 10. Użytkowanie terenu w Gminie Bychawa	83
Ryc. 11. Obraz modelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Bychawa	85
Ryc. 12. Ryc. 10. OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne.....	94
Ryc. 13. Mechanizmy i instrumenty wewnętrzne wdrażania Strategii	101
Ryc. 14. Podmioty biorące udział w procesie monitorowania i ewaluacji realizacji Strategii.....	106
Ryc. 15. Schemat funkcjonowania systemu wdrażania Strategii	107
Ryc. 16. Rodzaje kryteriów ewaluacyjnych w odniesieniu do rodzaju ewaluacji.....	115
Ryc. 17. Subregionalne Obszary Strategicznej Interwencji	122
Tabela 1. Dochody własne, wydatki majątkowe na 1 mieszkańca, udział subwencji z budżetu państwa w dochodzie oraz wydatki na obsługę długu publicznego Gminy Bychawa.....	103
Tabela 2. Wskaźniki monitoringowe Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030	109
Tabela 3. Plan ewaluacji	114
Tabela 4. Zestaw przykładowych pytań badawczych odpowiadających danemu kryterium.....	116
Tabela 5. Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych.....	116
Tabela 6. Zgodność z dokumentami wyższego rzędu.....	119
Tabela 7. Zależności między celami Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030, a celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.....	123

Tabela 8. Zgodność Strategii rozwoju Gminy Bychawa na lata 2022 – 2030 z dokumentami Gminy Bychawa	124
Wykres 1. Liczba ludności w Gminie Bychawa w latach 1999-2020	7
Wykres 2. Ludność wg płci i wieku w Gminie Bychawa w 2020 roku	7
Wykres 3. Liczba fundacji i stowarzyszeń w Gminie Bychawa w latach 2014-2020	11
Wykres 4. Wskaźnik dostępność usług medycznych w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2020.....	12
Wykres 5. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w Gminie Bychawa	13
Wykres 6. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2020	14
Wykres 7. Bezpieczeństwo osobiste w Gminie Bychawa w latach 2014-2019	15
Wykres 8. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Bychawa wpisanych do rejestru REGON	17
Wykres 9. Pracujący w Gminie Bychawa wg płci w latach 2014-2020.....	18
Wykres 10. Liczba i powierzchnia gospodarstw rolnych w Gminie Bychawa w podziale na obszarowe użytki rolne	20
Wykres 11. Odsetek mieszkańców korzystających z instalacji wodno-kanalizacyjnej w Gminie Bychawa i grupie porównawczej w latach 2014-2019	24
Wykres 12. Liczba umów o dofinansowanie podpisanych wg programów operacyjnych w latach 2017 – 2020.....	26
Wykres 13. Koszty ogółem i kwalifikowane zgodnie z umowami o dofinansowanie wg programów operacyjnych w Gminie Bychawa w latach 2017 - 2020 (mln zł)	26